

รายงานการวิจัย

คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ บ้านนาอ้อ

ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ
โดย
ทีมวิจัยเครือข่ายประชาสังคมจังหวัดเลย

สนับสนุนโดย
สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.)
มีนาคม 2550

รายงานการวิจัย

คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลยโบราณ บ้านนาอ้อ

ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

โดย

ทีมวิจัยเครือข่ายประชาสังคมจังหวัดเลย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สนับสนุนโดย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ(สพร.)

มีนาคม 2550

■ ทีมวิจัยโครงการ

1. นายวีระพล เจริญธรรม	ผู้ประสานงานวิจัย
2. นางสาวอภิญญา กรรณตา	หัวหน้านักวิจัย
3. นางสาวอรุณา โสธรรมมงคล	ผู้ช่วยนักวิจัย
4. นางสาวนิสา ดวงจันทร์	ผู้ช่วยนักวิจัย
5. นางสาวจิราพร สอนพรหม	ผู้ช่วยนักวิจัย
6. นางสาวแสงระวี คาปะ	ผู้ช่วยนักวิจัย
7. ค.ช.ธีระพล วัดเวียงคำ	ผู้ช่วยนักวิจัย
8. ค.ญ.วิไลลักษณ์ ยศปัญญา	ผู้ช่วยนักวิจัย
9. ค.ญ.มาลัยวรรณ ศรีวิวัฒน์	ผู้ช่วยนักวิจัย

■ ที่ปรึกษาทีมวิจัยร่วมโครงการเครือข่าย

1. นายประพนธ์ พลอยพุ่ม	ประธานวัฒนธรรมจังหวัดเลย
2. ผศ.คุณพล ไชยสินธุ์	นักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
3. นายสัมฤทธิ์ สุภามา	ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย
4. นายสุรินทร์ ดีเพียร	ผู้ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดเลย
5. นางจันทะนี คามะดา	ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลนาอ้อ
6. นายสมปอง วิมาโร	ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเลย
7. นายสุรศักดิ์ เพิ่มผล	ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองเลย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้จัดทำรายงานการศึกษา คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ขอแสดงความขอบคุณต่อคณะผู้ให้ข้อมูล ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน และระดับจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะที่ปรึกษา และทีมวิจัยทุก ๆ ท่าน ตลอดจนการอำนวยความสะดวก สนับสนุนเอกสารที่สำคัญ ให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบในการทำรายงานฉบับนี้ นอกจากนี้คณะผู้จัดทำรายงานยังขอขอบคุณเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ พระครูประพัตร จันทโชติ ที่ได้อำนวยความสะดวก และเป็นแบบอย่างในความพยายามอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณไว้ให้ลูกหลานศึกษา รวมทั้งขอขอบพระคุณ สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ที่ได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการครั้งนี้ด้วย อนึ่งในการจัดทำรายงานครั้งนี้ได้รับการอนุเคราะห์จากบุคคล คณะบุคคล และหน่วยงานหลายฝ่าย ทั้งที่ระบุชื่อข้างต้นและไม่ได้ระบุในที่นี้ คณะผู้จัดทำรายงานครั้งนี้จึงขอขอบคุณทุก ๆ ท่าน ไว้ ณ ที่นี้ด้วยอีกครั้ง

รายงานการศึกษาวิจัยที่เกิดขึ้นครั้งนี้ คงจะเป็นประโยชน์ส่วนหนึ่งต่อการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

คณะจัดทำรายงาน

การศึกษาวิจัยคุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ

มีนาคม 2550

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาวิจัย คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ดำเนินการโดย เครือข่ายประชาสังคมจังหวัดเลย สำนักข่าวเด็กและเยาวชนจังหวัดเลย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย สภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดเลย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเลย และได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ(สพร.) โดยมีระยะเวลาการดำเนินงาน 6 เดือน การจัดทำรายงานการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์และแนวโน้มที่เปลี่ยนไปของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เพื่อเสนอแนะแนวทาง ทิศทางการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ การดำเนินการวิจัยภายใต้ฐานคิดเรื่องการเรียนรู้ร่วมกัน (Social Learning) และสร้างภาวะของกลุ่มคนที่หลากหลาย (Civic group) ในพื้นที่เข้าร่วมในการกำหนดนโยบายและกิจกรรมที่ใช้แหล่งข้อมูลที่หลากหลาย รวมทั้งแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล ผลการศึกษาวิจัยพบว่าการให้คุณค่าต่อสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ บ้านนาอ้อ ส่วนมากจะเป็นเจ้าของบ้านที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ขึ้นไป และสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณกำลังจะหมดไปพร้อมกับอายุที่มากขึ้น ส่วนชาวบ้านทั่วไปร้อยละ 60 เปอร์เซ็นต์ ยังไม่เห็นความสำคัญของบ้านไทเลยโบราณต่อชุมชนนาอ้อ ฉะนั้นการดำเนินโครงการเรื่อง คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ จำเป็นจะต้องมีกลไกที่จะขับเคลื่อนให้ความรู้ เรื่องสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณอย่างต่อเนื่อง จากผลการจัดเวทีวิชาการในชุมชน ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีทราบถึงแนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ พัฒนา และสืบสานเกิดขึ้นกับหลาย ๆ คน ในชุมชน แต่ยังไม่มีความมั่นใจในทิศทางที่จะเกิดขึ้น และเจ้าของบ้านไม่อาจจะรับมือกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยลำพังได้

โครงการศึกษาวิจัย คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ควรถือเป็นความรับผิดชอบร่วม ที่จะช่วยผลักดันให้สถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าไว้ให้ลูกหลานในอนาคต

สถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ

ก

บทคัดย่อ

ข

สารบัญ

ค

สารบัญตาราง

ง

สารบัญภาพประกอบ

จ

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

1

1.2 คำถามการวิจัย

7

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

7

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

8

1.5 วิธีการดำเนินงานวิจัย

8

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

13

1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

14

บทที่ 2 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

2.1 ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของจังหวัดเลย

15

2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ในจังหวัดเลย

28

2.3 องค์ประกอบของประชากรในจังหวัดเลย

31

2.4 กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเลย

31

2.5 ความเป็นมาและสภาพทั่วไปของบ้านนาอ้อ

35

บทที่ 3 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและองค์ความรู้สถาปัตยกรรมบ้านไทเลย

3.1 ความหมายของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลย

43

3.2 ความเชื่อในการสร้างบ้านไทเลย

44

3.3 ภูมิปัญญาในการสร้างบ้านไทย	62
3.4 รูปแบบและลักษณะของสถาปัตยกรรมบ้านไทย	67

บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย

4.1 รายละเอียดผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั่วไป และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของบ้านไทย	80
4.2 แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านไทยในแต่ละหมู่บ้าน	84
4.3 ความคิดเห็นเจ้าของบ้านต่อบ้านไทย	94
4.4 ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อจำนวนบ้านไทย	97
4.5 ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่จังหวัดเลย	99

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล บทเรียน และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปสาระสำคัญของงานวิจัย	103
5.2 สรุปผลการวิจัย	104
5.3 อภิปรายผล	106
5.4 บทเรียน	107
5.5 ข้อเสนอแนะ	108
5.6 ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป	109

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

สารบัญตาราง

	หน้า
(ตารางอยู่ในบทที่ 1)	
ตารางที่ 1.1 แผนการดำเนินงาน	10
(ตารางอยู่ในบทที่ 3)	
ตารางที่ 3.1 แสดงเปรียบเทียบการหาฤกษ์ วัน เดือน ในการปลูกเรือน	60
(ตารางอยู่ในบทที่ 4)	
ตารางที่ 4.1 รายชื่อบ้านโบราณกลุ่มที่ 1 ยืนยันว่าจะไม่รื้อถอน และจะอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม	81
ตารางที่ 4.2 รายชื่อบ้านโบราณกลุ่มที่ 2 ไม่รื้อถอน แต่จะพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซม และยังคงรูปแบบเดิม	81
ตารางที่ 4.3 รายชื่อบ้านโบราณกลุ่มที่ 3 รอถามลูกหลาน/ยังไม่แน่ใจ	82
ตารางที่ 4.4 รายชื่อบ้านโบราณกลุ่มที่ 4 ไม่มีผู้อยู่อาศัย	82
ตารางที่ 4.5 รายชื่อบ้านโบราณกลุ่มที่ 5 ไม่อนุรักษ์ จะรื้อถอน สร้างใหม่	83
ตารางที่ 4.6 บ้านโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณวัดศรีจันทร์	83
ตารางที่ 4.7 ค่าคะแนนผลการสำรวจความคิดเห็นต่อเจ้าของบ้านไทเลยโบราณ	94
ตารางที่ 4.8 ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อจำนวนบ้านไทเลยโบราณ	97

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

(แผนภาพอยู่ในบทที่ 1)

แผนภาพที่ 1.1	กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อสถาปัตยกรรม บ้านไทยเลขโบราณบ้านนาอ้อ	9
แผนภาพที่ 1.2	โครงสร้างในการดำเนินแผนงานวิจัย	9
แผนภาพที่ 1.3	กรอบแนวความคิดการวิจัย	13

(แผนภาพอยู่ในบทที่ 2)

แผนภาพที่ 2.1	แผนที่จังหวัดเลย	29
แผนภาพที่ 2.2	แผนที่ตำบลนาอ้อ	37

(แผนภาพอยู่ในบทที่ 3)

แผนภาพที่ 3.1	แสดงที่ตั้งเสาหลักและเสาขวัญ	54
แผนภาพที่ 3.2	แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทยเลข ของนางใบ ชัชวาลย์	68
แผนภาพที่ 3.3	ภาพถ่ายบ้านไทยเลข ของนางใบ ชัชวาลย์	69
แผนภาพที่ 3.4	แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทยเลข ของนายแก้ว เจริญ	70
แผนภาพที่ 3.5	ภาพถ่ายบ้านไทยเลข ของนายแก้ว เจริญ	71
แผนภาพที่ 3.6	แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทยเลข ของนายแสน โคตรชนะ	72
แผนภาพที่ 3.7	ภาพถ่ายบ้านไทยเลข ของนายแสน โคตรชนะ	73
แผนภาพที่ 3.8	แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทยเลข ของนายจัน ศรีคำมี	74
แผนภาพที่ 3.9	ภาพถ่ายบ้านไทยเลข ของนายจัน ศรีคำมี	75
แผนภาพที่ 3.10	แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทยเลข ของนายชอบ ราชโยธา	76
แผนภาพที่ 3.11	ภาพถ่ายบ้านไทยเลข ของนายชอบ ราชโยธา	77
แผนภาพที่ 3.12	แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทยเลข ของนายสะอาด ราชโยธา	78
แผนภาพที่ 3.13	ภาพถ่ายบ้านไทยเลข ของนายสะอาด ราชโยธา	79

(แผนภาพอยู่ในบทที่ 4)

แผนภาพที่ 4.1	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทยเลขโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 1	85
แผนภาพที่ 4.2	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทยเลขโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 2	86
แผนภาพที่ 4.3	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทยเลขโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 3	87

หน้า

แผนภาพที่ 4.4	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 4	87
แผนภาพที่ 4.5	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 5	88
แผนภาพที่ 4.6	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 6	89
แผนภาพที่ 4.7	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 7	90
แผนภาพที่ 4.8	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 8	91
แผนภาพที่ 4.9	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 9	92

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

การพัฒนาใน 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้เราพบว่าชุมชนสังคมในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว รวมทั้งส่งผลกระทบต่อชุมชน สังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนั้นบางกรณีกลไกหรือผู้คนในสังคมไม่อาจกำกับและควบคุม และการที่ชุมชนหรือสังคมยังสามารถดำรงอยู่ ในท่ามกลางการพลิกผันตลอดเวลานั้นได้ จะต้องเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ หรือ สังคมฐานความรู้ เป็นเครื่องมือให้คนในสังคมได้ใช้ขีดเหนี่ยวและนำพาสังคม ด้วยฐานความรู้ของชุมชนหรือด้วยวิถีแห่งการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ซึ่งนี่เองที่เป็น “พลังที่ซ่อนเร้น” อยู่ในชุมชน

ความรู้ที่อยู่บนฐานของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา เป็น “ความรู้ฝังลึก” อยู่ในบุคคลหรือชุมชนท้องถิ่น อันหมายถึงเป็น “จิตวิญญาณ” ที่ผ่านการสั่งสมมาจากประสบการณ์ และกระบวนการของชุมชนอย่างยาวนาน ที่เราเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” อย่างไรก็ตามความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคลหรือในชุมชนท้องถิ่น ในขณะนี้ยังไม่สามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาอย่างเต็มที่ เนื่องจากไม่ได้ถูกบันทึก ไม่ได้รับสืบสานหรือถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง อาจเป็นด้วยข้อจำกัดหรืออุปสรรคในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะข้อจำกัดของความเชื่อ

การนำภูมิปัญญาชุมชนและกระบวนการสร้างความรู้วิธีการใหม่ๆ มาผสมผสานกัน โดยให้ชุมชนเป็นผู้ศึกษาชุมชนเอง หรือที่เราเรียกว่า “งานวิจัยไทบ้าน” โดยมีทีมสนับสนุนที่เป็นบุคคลภายนอกชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนหรือเป็นผู้กระตุ้น รวมทั้งเสริมหนุนให้ชุมชนสามารถได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จนเกิดองค์ความรู้ของชุมชนเอง โดยความรู้ที่ได้นั้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์กับชุมชนและสังคมทั่วไปได้ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง เพื่อดำรงความเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เอาไว้

บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นชุมชนเก่าอีกชุมชนหนึ่งของจังหวัดเลย ที่มีอายุประมาณ 300 ปีเศษ เป็นชุมชนที่มีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “บ้านไทเลนาอ้อ” เนื่องจากเป็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับ “ที่อยู่อาศัย” ที่มีรูปแบบและความแตกต่างจากที่อยู่อาศัยของไทเลยโดยทั่วไป กล่าวคือ “บ้านไทเลนาอ้อ” นับเป็นสถาปัตยกรรมอาคารที่พักอาศัยที่เก่าแก่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานานับ 100 ปี ซึ่งมีลักษณะการสร้างงานด้านสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเอง และแฝงด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้านที่นำมาใช้ในการสร้างงานสถาปัตยกรรมบ้าน ตั้งแต่เทคนิควิธีการก่อสร้าง การเลือกวัสดุ วิธีการผลิตวัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง นับเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ได้รับการสืบทอดกันมา

จากบรรพบุรุษอย่างแท้จริง ตลอดจนการนำคติความเชื่อมาประกอบใช้ในการสร้างบ้านเพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยให้เป็นไปตามวิถีชีวิตของชุมชนและสังคม

ลักษณะทั่วไปของบ้านไทเลย ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นเรือน หลังใหญ่ยกพื้นสูง มีระเบียงหรือชานยื่นออกไปด้านหน้าเรือน และมีครัวซึ่งส่วนใหญ่จะสร้างเป็น เรือนครัวแยกออกไปต่างหาก โดยมีชานเชื่อมติดต่อกัน หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินจี้ บางหลังที่มี อายุเก่าแก่มากจะมุงด้วยไม้แป้นเกล็ด ฝาเรือนหรือผนังและพื้นเรือน ทำด้วยไม้แผ่นเรียกว่าไม้แป้น ส่วนเสานิยมใช้ไม้ทำเสาเรือน โดยวางเสานอนค่อมที่ก่อด้วยอิฐ มีบันไดพาเดินขึ้นบ้านที่ตรงชานบ้าน สำหรับเรือนครัวฝาและพื้นนิยมทำด้วยฟาก(ไม้ไผ่ตีให้แตกใช้มัดสับตามยาวของลำไม้แยกให้เป็น แผ่น)

คำว่า บ้าน คนอาจให้ความสำคัญเพียงแค่อาคารหรือสถานที่ที่มนุษย์ใช้เป็นที่อยู่อาศัย แต่ ถ้าหากจะมองบ้านให้ลึกลงไปถึงคุณค่า วิถีคิดของผู้สร้าง ย่อมหมายถึง จิตวิญญาณ ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและการดำรงความเป็นสังคมของคนในแต่ละยุคได้เป็นอย่างดี และ “บ้านไทเลย”จึงเป็นงานอีกชิ้นหนึ่งที่ทีมงานจากเครือข่ายประชาสังคมให้ความสนใจ โดยเฉพาะ “บ้านไทเลยที่บ้านนาอ้อ” เพราะนอกจากความเก่าแก่และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวทาง สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์แล้ว สถานการณ์ในปัจจุบันนับวันจะยิ่งลดจำนวนลงทุก วัน สมควรที่จะทำการศึกษาวิจัย

ถ้าพูดถึงนาอ้อที่เด่นชัดที่สุดก็คือ เรื่องของ บ้าน ที่อยู่อาศัย ซึ่ง ชุมชนนาอ้อ จะมีเอกลักษณ์ ของตนเอง ก่อนหน้านี้นาอ้อย้อนหลังไปซัก 5 – 6 ปี บ้านโบราณนาอ้อ มีเกือบ ๆ 100 หลัง แต่ ปัจจุบันนี้น่าจะเหลืออยู่เพียง ไม่เกิน 40 หลัง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ บ้านแต่ละหลังมีอายุในการ ก่อสร้างมายาวนาน บางหลังเริ่มผุพัง ประกอบกับความเป็นครอบครัวเริ่มเล็กลง คนนิยมปลูกบ้าน ที่มีรูปทรงสมัยใหม่ที่มีขนาดเล็กเพราะค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการปลูกบ้านสมัยก่อน และในปัจจุบันนี้ ไม่เริ่มหายาก แถมแพงมากเพราะป่าไม้เหลือน้อย ที่สำคัญคือ คนมีเงินมีการกว้านซื้อบ้านเก๋ากัน มาก สถานการณ์อย่างนี้ถ้าไม่หาวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง คิดว่าในอนาคตบ้านโบราณที่นาอ้ออาจ เป็นเพียงตำนานหรือมีให้คนรุ่นหลังได้เห็นเฉพาะรูปถ่าย ซึ่งผมเคยเสนอไปยังท้องถิ่นว่าจะมีวิธีการ อย่างใดบ้าง ในการที่จะช่วยกันอนุรักษ์บ้านโบราณที่เหลือนี้ไว้ (สัมฤทธิ์ สุภามา : เวทีเสวนาเรื่อง ทิศทางการพัฒนาบ้านโบราณนาอ้อ , วันที่ 12 ตุลาคม 2549)

มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมเป็นสิ่งตอบสนองการดำรงชีวิตของ ผู้คนในสิ่งแวดล้อมนั้น ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการดำรงชีวิตและพฤติกรรมใน การดำเนินชีวิตของผู้คนในอารยธรรมนั้นได้ สถาปัตยกรรมแต่ละอารยธรรมจะมีรูปแบบการ ก่อสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ของตนอยู่อย่างเด่นชัด ซึ่งกำเนิดขึ้นมาได้จากปัจจัยสำคัญ คือ ปัจจัย ทางภูมิอากาศ และภูมิประเทศ (เชื้อวชาญ จิตชม,2546 : 51)

กล่าวถึงสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ อาคารประเภท โรงนา และอาคารที่แสดงถึงฝีมือการปลูกสร้างของชาวบ้าน ชาวนาโดยทั่วไปที่แสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดของวิธีการปลูกสร้าง และฝีมือของผู้สร้าง และยังสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิตที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ อาคารมักมีรูปแบบคล้ายๆกัน แต่จะแตกต่างกันบ้างก็คือวัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้าง ความเชื่อและพิธีกรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ (วิวัฒน์ เตมียพันธ์ ,2536 : 519-525)

ได้กล่าวถึงลักษณะสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมในแนวพื้นบ้าน ซึ่งยังสภาพที่ไม่เปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก ยังจำกัดอยู่ที่การรับใช้ชีวิตที่เป็นชาวบ้าน และยังสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตและมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ รูปแบบลักษณะอาจแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมตลอดทั้งคตินิยมเชื่อ และวัสดุที่นำมาก่อสร้าง (ไพโรจน์ แสงจันทร์,2536 : 5)

สิ่งใด ๆ ก็ตามที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นรูปธรรม ย่อมมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในด้านสถาปัตยกรรมก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ใช้ความเพียรพยายามสร้างสรรค์ขึ้น ในจุดประสงค์ที่ต้องการให้เป็นปัจจัยที่รองรับความเป็นอยู่ในขั้นมูลฐานของมนุษย์ วัตถุประสงค์ของการสร้างสถาปัตยกรรมมี 3 ประการด้วยกัน คือ

1) มนุษย์สร้างงานด้านสถาปัตยกรรมขึ้น ด้วยวัตถุประสงค์ให้เป็นที่อยู่อาศัย ที่มีคุณลักษณะมั่นคง แข็งแรง และคุ้มภัยอันตรายต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

2) มนุษย์สร้างงานด้านสถาปัตยกรรมขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ ให้เป็นอาคารสถานที่ที่มีคุณสมบัติทางด้านความสวยงาม ประกอบไปด้วยศิลปะลักษณะที่ทำให้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจหรือประทับใจ ทำให้เกิดความสุขแก่จิตใจ

3) มนุษย์สร้างงานด้านสถาปัตยกรรมขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ให้เป็นสิ่งตอบสนอง และแสดงออกซึ่งความเชื่อและความศรัทธาต่อศาสนาหรือวีรกรรม หรือสิ่งอันควรแก่การยกย่อง ชื่นชม ก็มีความคิดที่สอดคล้องต้องกันในด้านสาเหตุการเกิดสถาปัตยกรรม คือ

3.1) เกิดจากความจำเป็นที่จะหาที่พักอาศัยเพื่อหลบภัยธรรมชาติ และสนองความสำนึกส่วนตัว (Privacy) ของมนุษย์

3.2) เกิดจากสภาพความเชื่อ และการสักการะในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งที่เคารพบูชา ซึ่งอาจทำให้เกิดแรงบันดาลใจอย่างใหญ่หลวง เช่น การเชื่อโลกนี้ โลกหน้าของชนชาวฮิปปัดทำให้เกิดปิรามิดที่ยิ่งใหญ่ขึ้น

3.3) เกิดจากกิจกรรม ที่เสริมการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่จำเป็น เช่น การออกกำลังกาย การพบปะสังสรรค์ (ไพโรจน์ แสงจันทร์,2536 : 2)

จังหวัดเลยเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง มีอากาศหนาวเย็น มีความเป็นมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีเนื้อที่ 11,424 ตารางกิโลเมตร

หรือประมาณ 7,140,000 ไร่ อุดมไปด้วยป่าไม้และภูเขาที่สลับซับซ้อนเป็นจำนวนมาก จึงเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารหลายสาย แต่เป็นแม่น้ำขนาดเล็กและสั้นเป็นส่วนมาก เช่น แม่น้ำเลย ลำน้ำหมาน ลำน้ำลาย ลำน้ำปวน ลำน้ำสวย ลำน้ำห่มัน ลำน้ำพุง ลำน้ำสัก(ต้นกำเนิดแหล่งเดียวกันกับแม่น้ำป่าสัก) เป็นต้น จังหวัดเลยมีปัจจัยที่เอื้อต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก มีความโดดเด่นทางสภาพภูมิศาสตร์ ที่ตั้งของจังหวัดเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ รวมทั้งมีเขตติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นอกจากนี้จังหวัดเลยยังมีเมืองที่มีร่องรอยทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เชื้อชาติ ที่มีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน วิถีชีวิตชาวไทเลย เรียบง่าย รักสงบ เอื้อเพื่อแผ้วแผ่ รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เช่น การเข้าวัดฟังธรรม การทำบุญประเพณี ทั้ง 12 เดือน (มหาวิทยาลัยศิลปากร,2544:10-22)

สถาปัตยกรรมบ้านไทเลย เป็นผลงานทางการก่อสร้างพื้นดินดั้งเดิมของไทเลยซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยอย่างถาวร หลังจากกำหนดพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของไทเลยในยุคแรก (สาร สารทัศนันทน์,2534:17) ได้กล่าวไว้ว่าชาวไทเลยดั้งเดิมอยู่ในดินแดนสิบสองจุไทยทางตอนใต้ของประเทศจีน ได้อพยพลงมาตามลำแม่น้ำโขง เข้ามาอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง เรียกว่า ไทน้อย ต่อมาจึงอพยพเข้ามาอยู่ในท้องที่จังหวัดเลยในปัจจุบัน เข้าใจว่าอพยพมาก่อน พ.ศ. 1800 คือก่อนตั้งกรุงสุโขทัยและแยกออกกันหลายสาย พวกกันตั้งบ้านเล็กเมืองน้อยขึ้นเป็นแห่ง ๆ แล้วแต่จะเห็นว่าที่ใดเหมาะสม ในบรรดาเมืองที่ชาวไทเลยได้อพยพลงมาตั้งในเขตจังหวัดเลยสมัยก่อน คงมีหลายเมือง ซึ่งปัจจุบันส่วนมากกลายเป็นเมืองร้างไปแล้ว เช่น เมืองคำนขวา อยู่ในท้องที่อำเภอท่าลี่ เมืองนครหงส์ อยู่ในท้องที่อำเภอปากชม เมืองภูครั้งและเมืองภูท่ง อยู่ในท้องที่อำเภอภูเรือ เป็นต้น

การอพยพลงมาตั้งถิ่นฐานของคนพื้นเดิมไทเลยนั้น ไม่ได้มาแต่ตัวบุคคลเท่านั้น แต่ยังนำเอาศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของตนเองติดตัวมาด้วย แล้วนำมาใช้ในวิถีชีวิตในดินแดนแห่งใหม่ที่กลุ่มชนตัดสินใจที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ต่อไป สิ่งหนึ่งที่ได้รับมาเป็นมรดกตกทอดและเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทเลยที่เห็นได้ชัดเจน คือ การก่อสร้างที่พักอยู่อาศัย หรือบ้านนั่นเอง ในการสร้างบ้านแปลงเมืองไม่ได้ทำการก่อสร้างหรือสร้างงานเฉพาะที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่จะต้องสร้างงานด้านสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ขึ้นมาด้วย เช่น วัด หรือแม้แต่ คูบเจ้าปู่เจ้าตา ก็ถูกสร้างขึ้น เพื่อเป็นสถานที่เคารพบูชาของชาวบ้าน การก่อสร้างสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยในสมัยก่อนจะมีลักษณะเหมือนกับบ้านชาวไทลื้อ ที่อยู่ในมณฑลยูนนานตอนใต้ของประเทศจีน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะพื้นที่ใช้สอยส่วนต่าง ๆ ของบ้าน ตลอดจนวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง แม้แต่ในเรื่องความเชื่อ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้า ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเนื้อที่ภายในบ้านก็คล้ายคลึงกับชาวไทเลย การก่อสร้างบ้านเพื่อใช้อยู่อาศัยจึงทำให้เกิดสถาปัตยกรรมบ้านไทเลย ซึ่งเป็นลักษณะของงานสถาปัตยกรรม หรือสิ่งก่อสร้าง ที่สร้างขึ้นไม่เพียงแต่สนองความต้องการ การใช้สอยของมนุษย์เท่านั้น แต่ต้องสร้างให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ธรรมเนียมและการแสดงออกทาง

ฝีมือช่าง ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะ การอยู่อาศัย เศรษฐกิจ วัสดุก่อสร้างและขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมเดิมของกลุ่มชน

งานสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลย ในระยะแรก ๆ เป็นแบบเรียบง่าย ยังไม่มีการปรุงแต่งมากนัก ลักษณะของงานเป็นการแสดงออกทางฝีมือของช่างในสมัยนั้น ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นรสนิยม คติความเชื่อของช่างและเจ้าของบ้าน ส่วนงานสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนรวมของชุมชน เช่น อาคาร ในวัด โบสถ์ วิหาร ศาลา หอไตร หมู่กุฏิ ก็ได้จัดสร้างขึ้นตามประโยชน์ใช้สอยและความเชื่อ ของ ชาวไทยเลย ซึ่งจะเห็นได้ว่า การที่จะจัดตั้งชุมชนขึ้นเป็นหมู่บ้าน ในสมัยก่อนนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการเลือกทำเลที่เหมาะสม และตามวิถีชีวิตของชาวไทยเลยนั้น มีความผูกพันกับแหล่งน้ำ เมื่อ เห็นว่ามีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ดีจึงได้จัดตั้งหมู่บ้านขึ้น การรวมกลุ่มชนสร้างหมู่บ้านขึ้นจำเป็นต้อง ก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งป้องกันภัยตามยุคสมัยอีก มากมาย สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เหล่านั้นจึงถือได้ว่า เป็นต้นกำเนิดของสถาปัตยกรรมไทยเลย (เชื้อวชาญ ชิตชม, 2546 : 57- 58)

ข้อมูลเกี่ยวกับบริเวณชุมชนชาวนาอ้อนั้น แบ่งได้ ดังนี้

1) ด้านชาติพันธุ์และมานุษยวิทยา ของชุมชนนาอ้อมีหลักฐานปรากฏในการจัดตั้งถิ่นฐาน 2 ยุคด้วยกัน คือ

1.1) ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (ระหว่าง 1,000 – 10,000 ปี) มีหลักฐานภาพเขียนสีที่ผนังถ้ำผาปู่ ต.นาอ้อ

1.2) ยุคประวัติศาสตร์ (ในช่วงศตวรรษที่ 18 – 21) ปรากฏหลักฐานการตั้งบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำเลย อาทิ เช่น

1.2.1) เมืองซ้าย ปัจจุบันคือบ้านทรายขาว ต.ทรายขาว อ.วังสะพุง จ.เลย

1.2.2) เมืองจำปาซึ่งเป็นเมืองร้างทางฝั่งซ้ายแม่น้ำเลย คือ บ้านนาโป่ง ต.นาแหม อ.เมือง จ.เลย

1.2.3) เมืองหงษ์ ทางฝั่งขวาของแม่น้ำเลย คือ บ้านก้างปลา ต.ชัยพฤกษ์ อ.เมือง จ.เลย

1.2.4) เมืองฝาง คือ ห้วยห่าว บ้านท่าข้าม ต.ชัยพฤกษ์ อ.เมือง จ.เลย

1.2.5) เมืองเกียง คือ บริเวณที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ทางทิศใต้

2) ด้านภาษาและการสื่อสาร คนชุมชนนาอ้อและคนเมืองเลยมี ภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง“คล้ายภาษาพูดของคนหลวงพระบางและเวียงจันทร์” ทั้งนี้มีหลักฐานหลายชิ้นได้กล่าวไว้ว่า “คนเมืองเลย” อพยพมาจากหลวงพระบางและเวียงจันทร์ในสมัยที่พม่าเรือง

อำนาจ ซึ่งพอค้นคว้าได้จากงานวิจัยที่มีอยู่แล้ว ส่วน “ภาษาเขียน” ของคนนาอ้อ ในอดีตจะเป็น “อักษรธรรมและอักษรไทน้อย”

3) **ด้านวิถีชีวิต** ชุมชนนาอ้อดั้งเดิมส่วนใหญ่มีอาชีพทางด้านเกษตรกรรม คือการทำนาทำไร่ น้ำที่ใช้จึงมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือ น้ำฟ้าและน้ำฝาย

4) **ด้านหัตถกรรม** เครื่องจักสาน,งานทอผ้าลายพื้นเมือง,งานตีเหล็ก,กระเบื้องดินขอ การเผาปูนเพื่อใช้ในการก่อสร้าง,งานแกะสลักพระพุทธรูปและพระธาตุจากไม้,ธรรมาสันไม้

5) **ด้านสถาปัตยกรรม** (1)ที่อยู่อาศัย บ้านของคนในชุมชนนาอ้อ ส่วนใหญ่จะเป็นทรงปั้นหยาเสาดั้งอิฐ (ศิลปะในสมัยรัตนโกสินทร์) ในอดีตลักษณะครอบครัวของคนนาอ้อเป็นครอบครัวใหญ่ จึงมักสร้างบ้านหลังใหญ่ เพื่อให้พอเหมาะกับสมาชิก และรสนิยมการปลูกบ้านมักแสดงให้เห็นถึงฐานะของเจ้าของบ้าน (2)เล้าข้าว เนื่องจากคนนาอ้อส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา จึงต้องมีสถานที่เก็บข้าวเปลือก คนอีสานเรียกว่า “เล้าข้าว” คนนาอ้อจะสร้างเล้าข้าวไว้ทางเหนือของบ้านพัก โดยหันหน้าไปทางทิศเหนือ

6) **ด้านการติดต่อสื่อสารและการสัมพันธ์กับภายนอก** มีหลักฐานจากคำบอกเล่าทั้งในรูปของนิทานและการบอกกันต่อ ๆ มาว่า ชุมชนนาอ้อมีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนผลผลิตกับคนทางหนองคาย ทางเรือขนส่งสินค้า ซึ่งเรียกว่า เรือจักร ผ่านทางแม่น้ำโขงมาตามลำน้ำเลย โดยเรือขนส่งสินค้าจะมาแวะพักที่ ท่าเรือบ้านท่ามะนาว บ้านห้วยห่าว และบ้านโพนคำ

7) **ด้านของอาหารการกิน** (1) อาหารคาว ที่ขึ้นชื่อและเป็นที่นิยมของคนนาอ้อ คือ “ข้าวปุ้น ” (คนอีสานเรียกขนมจีนว่าข้าวปุ้น) แกงอ่อมซี่เหล็ก และข้าวหอยตาก (2) อาหารหวานจะประกอบด้วย ขนมลอดช่อง ข้าวต้มมัด และข้าวโอบ (ข้าวเกรียบแผ่นใหญ่ คนนาอ้อเรียกว่าข้าวโอบ) (3)ข้าวจี (ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว นำมาปั้นกลม ๆ ย่างไฟอ่อนเมื่อสุกจนเหลืองจะใช้ไฟทำให้มีกลิ่นหอม รวมทั้งมีสีเหลืองชวนรับประทาน) คนนาอ้อจะใช้ “ข้าวจี ” เป็นเครื่องบูชาในวันเพ็ญเดือน 3

8) **ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและเพณี**

ความเชื่อ คนนาอ้อทั้งในอดีตและปัจจุบันยังคงยึดมั่นในฮีต 12 คอง 14 มาอย่างต่อเนื่อง แต่ที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนานก็คือ ประเพณีบุญข้าวจี ในวันเพ็ญเดือน 3 การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังคงดำเนินการในหลายส่วน ทั้งเรื่องของผีป่า ผีน้ำและผีบ้าน กิจกรรมที่แสดงออกก็คือ การบูชาต้นน้ำ การรำผีฟ้า การทำบุญช่าชะ การแข่งเรือยาวในแม่น้ำเลย

ดนตรีและการแสดง แต่เดิมชุมชนนาอ้อมีเอกลักษณ์ด้านการบันเทิงในงานประเพณีก็คือ หมอลำไทเลยซึ่งศิลปะการแสดงนี้ จะประกอบด้วย

(1) การแต่งกายที่เรียบง่าย ด้วยเสื้อผ้าพื้นเมืองที่ตกแต่งลวดลาย

(2) เครื่องดนตรีจะประกอบด้วย เด้ง (พิณอีสานที่ทำด้วยปี่ป),แคน,ซอไม้เขี้ยว (ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง) ,กลอง มีด้วยกัน 3 ชนิด คือ กลองโฮม กลองหางและกลองบั๊กแข่ง

,โปงลาง (ใช้กระดิ่งที่ผูกคอวัวควายมาใส่ในรางไม้) (ประพนธ์ พลอยพุ่ม : เวทีเสวนาเรื่องทิศทางการพัฒนาบ้านโบราณนาอ้อ ,วันที่ 12 ตุลาคม 2549)

ชุมชนบ้านนาอ้อ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย นับเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีความเข้มแข็ง มีความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชน มีสำนึกรักและห่วงแหนเอกลักษณ์ ความเป็นตัวตนของท้องถิ่น ช่วยกันสืบสานเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมท้องถิ่น ซึ่งยังคงสืบทอดเนื่องมาจนทุกวันนี้ เป็นอีกแหล่งข้อมูลที่แสดงถึงของ องค์ความรู้ที่รวบรวมไว้ทั้งทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังให้รู้จักตนเอง รวมทั้งเพื่อให้คนภายนอกได้เรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกัน ได้เข้าใจรวมทั้งมองเห็นถึงความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม เป็นลักษณะประวัติศาสตร์สังคมที่พูดถึงความเป็นมา และความสัมพันธ์ในสังคมที่ยังดำรงอยู่ สามารถเป็นตัวแทนสะท้อนความเป็นเมืองเลย ได้เป็นอย่างดี

แต่จะมีคนรุ่นใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วนี้ชักกัคนที่เข้าใจและสนใจประวัติศาสตร์ ความเป็นสังคม วัฒนธรรม วิถีดั้งเดิมอันเป็น รากเหง้าของเมืองเลย ดังนั้นคณะทำงานเครือข่ายประชาสังคมจังหวัดเลยและกลไกเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดเลย จึงได้ร่วมมือกับสถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ทำการศึกษาและวิจัยประวัติความเป็นมา และเรื่องราวต่างๆ ของพิพิธภัณฑบ้านนาอ้อ เพื่อให้ได้ความรู้และข้อมูลรากเหง้าของความเป็นเมืองเลยอีกมิติต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 บ้านไทเลยโบราณ ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ จังหวัดเลย มีคุณค่าเพียงพอสมควรที่จะอนุรักษ์และพัฒนาไว้หรือไม่

1.2.2 ทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนากันไทเลยโบราณ ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลยคืออะไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์และแนวโน้มที่เปลี่ยนไปของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ บ้านนาอ้อ จังหวัดเลย

1.3.2 เพื่อเสนอแนะแนวทางและทิศทางการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาในสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ ของบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย จำนวน 9 หมู่บ้าน

1.5 วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาการทำงานเพื่อสร้างชุมชน กลุ่มองค์กร แห่งการเรียนรู้ (Community Action Research: CAR)

1.5.1 แผนการดำเนินงาน

1.5.1.1 องค์ประกอบของบุคลากรในการทำวิจัย

1) ที่ปรึกษา

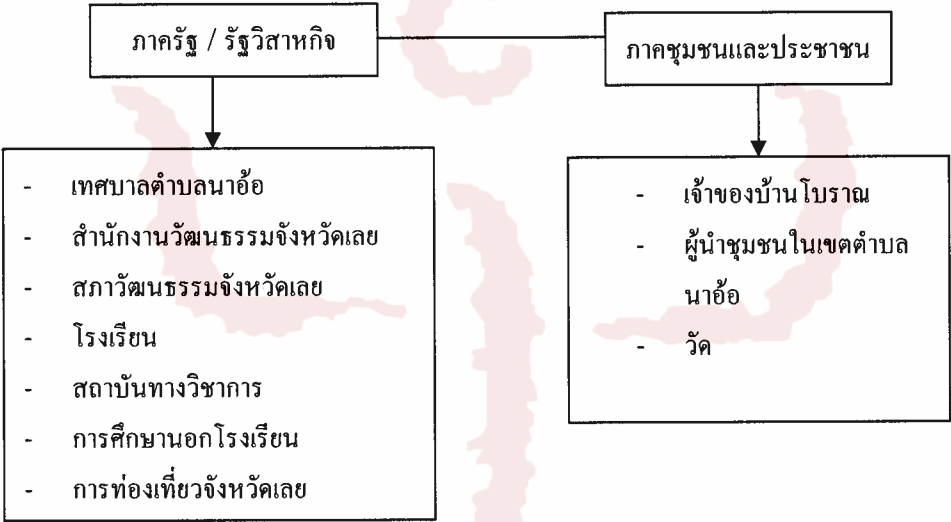
(1)	นายประพนธ์ พลอยพุ่ม	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย
(2)	ผศ.คุณพล ไชยสินธุ์	นักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
(3)	นายสัมฤทธิ์ สุภามา	ผอ.สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย
(4)	นายสุรินทร์ ดีเพียร	ผู้ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดเลย
(5)	นางจันทะนี คามะดา	ประธานสภาวัฒนธรรมนาอ้อ
(6)	นายสมปอง วิมาโร	ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียนจังหวัดเลย
(7)	นายสุรศักดิ์ เพิ่มผล	ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอก
โรงเรียน อ.เมืองเลย

2) คณะวิจัย

(1)	นายวีระพล เจริญธรรม
(2)	น.ส.อภิญา วรรณลา
(3)	น.ส.อรญา ไสธรรมมงคล
(4)	น.ส.จิราพร สอนพรหม
(5)	น.ส.นิศา ดวงจันทร์
(6)	น.ส.แสงระวี ดาปะ
(7)	ค.ช.ธีระพล วัดเวียงคำ
(8)	ค.ญ.วิไลลักษณ์ ขศปัญญา
(9)	ค.ญ.มาลัยวรรณ ศรีวิวัฒน์

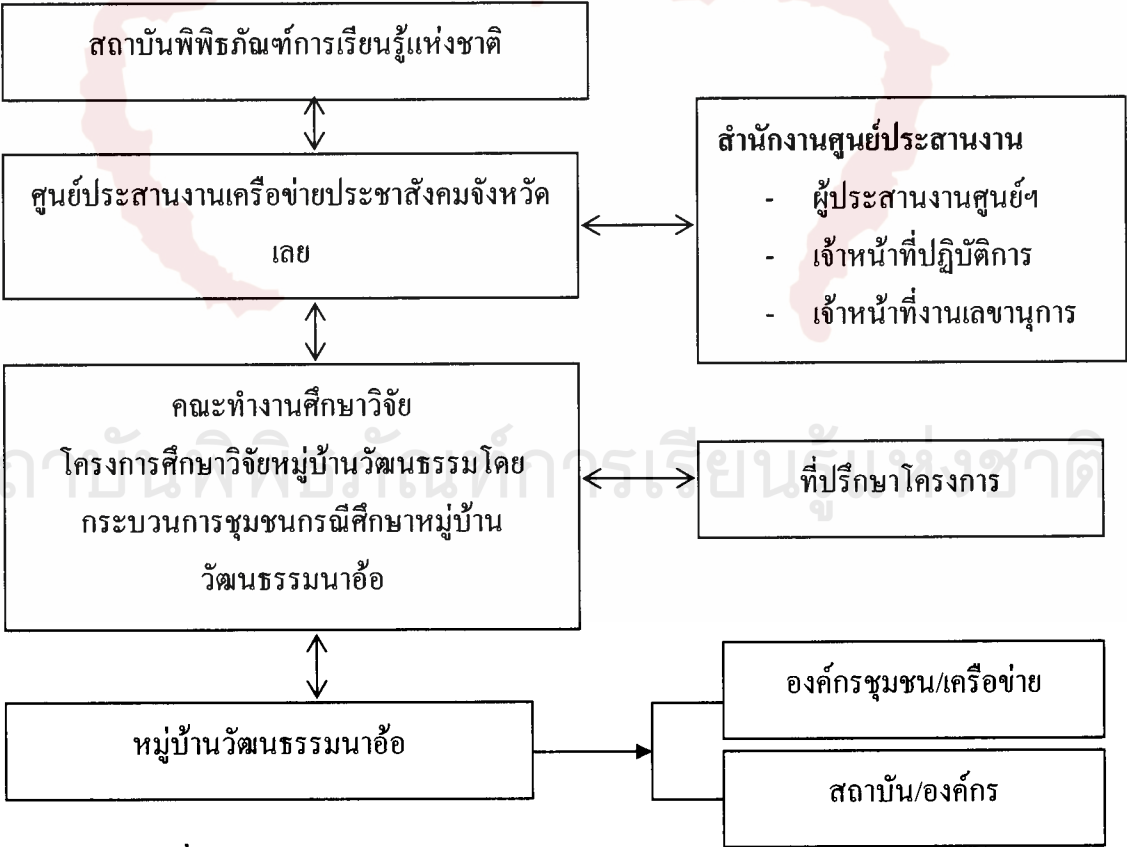
3) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของสถาปัตยกรรมบ้านไทย
เลยโบราณ โดยวิธีการทบทวนจากเอกสาร บทความที่เกี่ยวข้อง จากนั้นทำเป็นร่างและนำเสนอต่อ
ที่ประชุมภาคี เครือข่าย เอกชน นักวิชาการ เพื่อตรวจสอบความครบถ้วน และเสนอความคิดเห็น
พร้อมตั้งข้อสังเกตต่อการวิจัยครั้งนี้ ผลการวิเคราะห์กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้อง สรุปผังแผนภาพข้างล่าง

แผนภูมิที่ 1.1 กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลยโบราณ บ้านนาอ้อ

1.5.1.2 โครงสร้างในการดำเนินงานวิจัย

แผนภูมิที่ 1.2 โครงสร้างในการดำเนินงานวิจัย

1.5.1.3 ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการ 6 เดือน ตั้งแต่ เดือน ก.ย. 49 – ก.พ. 50

1.5.1.4 กลุ่มและพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการ

บ้านนาอ้อ ทั้ง 9 หมู่บ้าน อำเภอเมือง จังหวัดเลย

1.5.2 ขั้นตอนการศึกษา

1.5.2.1 ขั้่นวางแผน

- 1) ประชุมคณะดำเนินงานวิจัย
- 2) ศึกษาปัญหาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
- 3) ร่วมกำหนดโจทย์ในการทำวิจัย
- 4) กำหนดขอบเขตการวิจัย

1.5.2.2 ขั้่นปฏิบัติการ

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง (Baseline Data)

- (1) ข้อมูลทั่วไปของบ้านไทยเลียบราณ
- (2) ปัจจัยที่มีผลต่อจำนวนบ้านไทยเลียบราณ
- (3) ข้อมูลพื้นฐานด้านทัศนคติเกี่ยวกับบ้านไทยเลียบราณ (โดย

วิธีการเดินสำรวจ / สังเกต / ถอดเทป / สัมภาษณ์ / จดบันทึก)

2) เวทีวิชาการ

- (1) นำเสนอข้อมูลพื้นฐาน
- (2) การแสดงทัศนคติของบุคคล องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ

สถาปัตยกรรมบ้านไทยเลียบราณ

1.5.2.3 ขั้่นสังเกตการณ์ปฏิบัติงาน

- 1) เวทีสะท้อนผลการดำเนินการวิจัย
- 2) สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 10 ท่าน

1.5.2.4 ตารางแผนการดำเนินงาน (Action Planning)

แผนงาน/กิจกรรม	วัตถุประสงค์ของแผนงาน/กิจกรรม	ระยะเวลา 6 เดือน กันยายน 2549– กุมภาพันธ์ 2550					
		1	2	3	4	5	6
1. จัดประชุมเตรียม ทีมงานวิจัย โดย ผู้รับผิดชอบ โครงการฯ	- เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และ ขั้นตอนการศึกษาวิจัย - เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วม ในการศึกษาวิจัย - เพื่อร่วมกันออกแบบโครงงาน	↔					

	และกระบวนการศึกษาวิจัย - เพื่อร่วมกันกำหนดแผนงาน/กิจกรรมการศึกษาวิจัย						
2. สํารวจ จัดเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปของตำบล นาอ้อ โดยผู้ช่วยนักวิจัย	- เพื่อกันหารรวบรวมข้อมูลสำคัญต่อการศึกษวิจัย		↔				
3. สอบทานข้อมูล	- เพื่อตรวจสอบความครบถ้วนข้อมูล		↔				
4. จัดประชุมทีมงานวิจัย โดยผู้รับผิดชอบโครงการ	- เพื่อร่วมกันตรวจสอบและเก็บรายละเอียดข้อมูล - เพื่อร่วมกันศึกษาวิเคราะห์และเตรียมการนำเสนอ - เพื่อร่วมกันพิจารณาปรับปรุงเพิ่มเติมข้อมูล		↔				
5. จัดเวทีสาธารณะระดับชุมชน	- เพื่อร่วมกันสอบทานและเพิ่มเติมรายละเอียดที่ขาดหายไป - เพื่อนำเสนอรูปแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิตจากแหล่งต่างๆ ในชุมชน - เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการตอบรับแหล่งเรียนรู้แนวใหม่และพัฒนาให้เป็นพิพิธภัณฑ์มีชีวิตในมุมมองของชุมชน				↔		
6. จัดเวทีสาธารณะนอกชุมชน	- เพื่อนำเสนองานศึกษวิจัยต่อสาธารณะ - เพื่อให้สาธารณะรับรู้และมีส่วนร่วมในการตอบรับพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้มีชีวิตในรูปแบบชุมชน					↔	

	- เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้แบบมีชีวิตที่มีคุณค่า						
7. จัดทำสรุปรายงานการวิจัยและนำเสนอ ผลผลิตต่อสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ	- เพื่อศึกษาแนวทางสนับสนุนให้ชุมชน พัฒนาระบบการจัดการองค์ความรู้ และสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่ารูปแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต						↔

ตารางที่ 1.1 แผนการดำเนินงาน

1.5.3 วิธีและรูปแบบการวิจัย

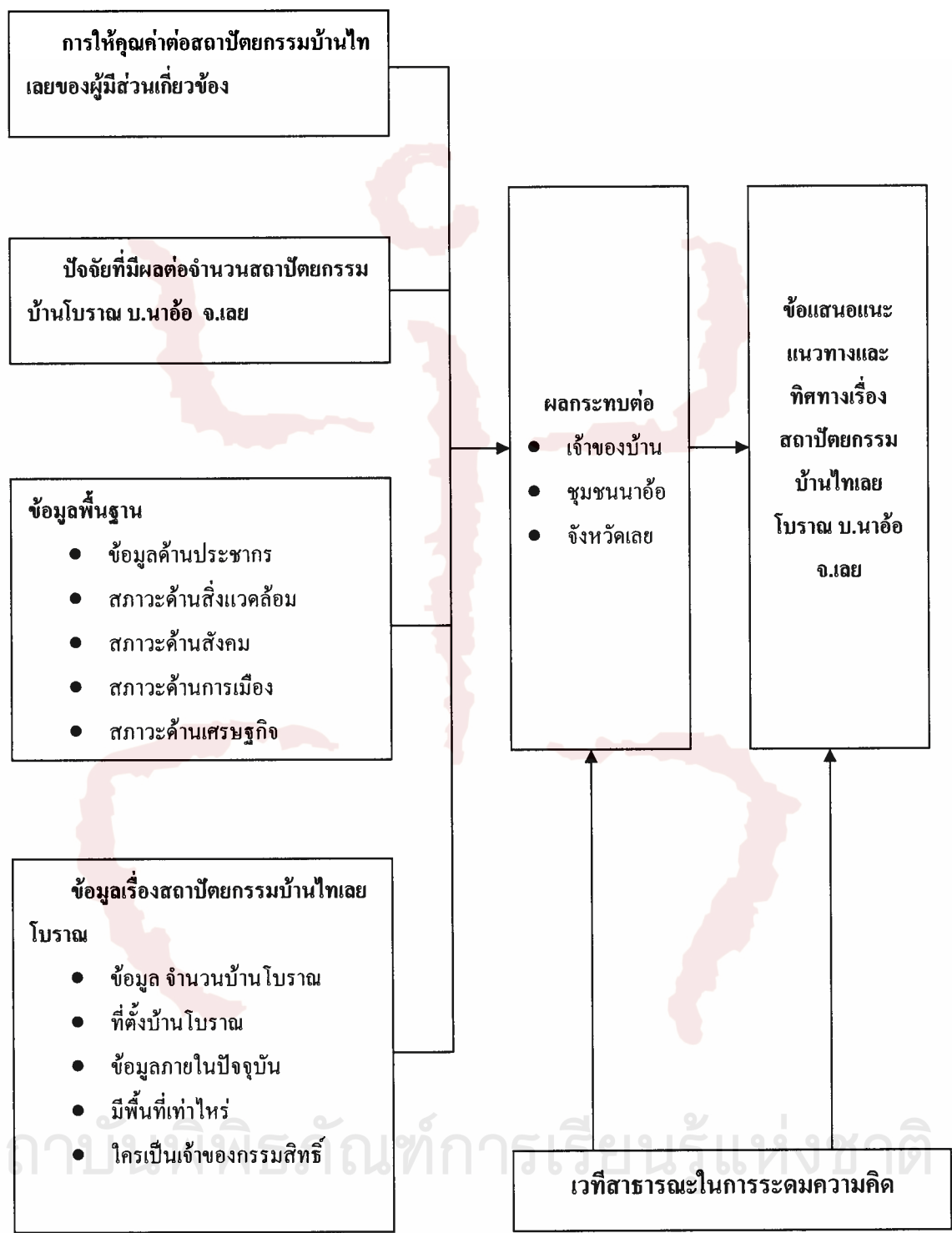
การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาการทำงานเพื่อสร้างชุมชน กลุ่ม องค์กร แห่งการเรียนรู้ (Community Action Research :CAR) พื้นที่ในการดำเนินการวิจัยเลือกแบบมีเกณฑ์กำหนด คือ เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมที่มีสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณคงอยู่แต่ในขณะเดียวกันกำลังมีปัญหาในการอนุรักษ์ไว้สู่ลูกหลาน ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 บ้าน	เรียกว่าคุ้ม	นาอ้อไ้
หมู่ที่ 2 บ้าน	เรียกว่าคุ้ม	นาอ้อ
หมู่ที่ 3 บ้าน	เรียกว่าคุ้ม	นาอ้อเหนือ
หมู่ที่ 4 บ้าน	เรียกว่าคุ้ม	ท่ามะนาว
หมู่ที่ 5 บ้าน	เรียกว่าคุ้ม	ม่วงเหนือ
หมู่ที่ 6 บ้าน	เรียกว่าคุ้ม	โพนคำย
หมู่ที่ 7 บ้าน	เรียกว่าคุ้ม	ม่วงไ้
หมู่ที่ 8 บ้าน	เรียกว่าคุ้ม	หนองมะผาง
หมู่ที่ 9 บ้าน	เรียกว่าคุ้ม	โนนสวรรค์

การศึกษาดังกล่าวใช้เวลาในภาคสนามเป็นเวลา 6 เดือน โดยผู้ร่วมกิจกรรมและร่วมให้ข้อมูลทั้ง 9 หมู่บ้าน จำนวน 54 หลังคาเรือน

การศึกษาคุณค่าและความสำคัญของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณที่มีต่อชุมชนบ้านนาอ้อ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย ใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การศึกษามาจากเอกสาร บันทึก สติต่าง ๆ เวทีการประชุมและการตรวจสอบข้อมูล โดยผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่จังหวัดเลย

1.6 กรอบแนวความคิดการวิจัย

แผนภูมิที่ 1.3 กรอบแนวความคิดการวิจัย

1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในการงานวิจัย

คุณค่า	หมายถึง	คุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นประโยชน์ที่น่าสนใจและมีผลต่อความรู้สึกของบุคคลหรือกลุ่มคน
สถาปัตยกรรม	หมายถึง	อาคารและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องรอบ ๆ ภายในอาคารนั้น
บ้าน	หมายถึง	สิ่งก่อสร้างในรูปแบบของอาคาร ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัว
ไทเลย	หมายถึง	ชื่อเรียกคนเมืองเลย ที่มีภูมิลำเนาและพักอาศัยในท้องถิ่นจังหวัดเลย
บ้านไทเลย	หมายถึง	ที่อยู่อาศัยของคนเมืองเลย ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
บ้านโบราณ	หมายถึง	บ้านสมัยเก่าแก่ของชุมชนบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป
องค์ประกอบบ้านไทเลย		หมายถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของตัวอาคารบ้านของคนเมืองเลย ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
องค์ความรู้	หมายถึง	ส่วนประกอบของเนื้อหาวิชาการ และความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่อง คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลย ที่ได้พบจากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมา และสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

2.1 ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของจังหวัดเลย

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดเลยเพ็ญจะมีปรากฏแน่ชัดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้นโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองเลยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ ส่วนประวัติความเป็นมาของจังหวัดก่อนหน้านี้เป็นเพียงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับหมู่บ้านและการสร้างบ้านแปลงเมืองซึ่งเป็นเมืองโบราณในท้องที่จังหวัดเลยปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม หลักฐานที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและเมืองเหล่านี้ก็เป็นหลักฐานที่ได้จากคำบอกเล่าสืบต่อกันมา โดยอาจได้รับการบันทึกไว้ในรูปของสมุดข่อยคัมภีร์โบราณ รวมทั้งพงสาวดาร ซึ่งย่อมจะมีสาระรายละเอียดที่ไม่ตรงกันนัก เพราะเป็นการบันทึกจากคำบอกเล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วคน ตลอดจนหลักฐานประเภทจารึก เช่น ศิลาจารึก จารึกที่ฐานพระเจดีย์ เป็นต้น ก็มักเป็นจารึกที่จัดทำขึ้นใหม่แทนของเก่าที่สูญหายไป

2.1.1 สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา

ดินแดนที่เป็นที่ตั้งของประเทศไทยปัจจุบัน เคยเป็นที่อยู่ของชนเผ่าพื้นเมืองหลายกลุ่ม มี ละว้า มอญ ขอม เป็นต้น ต่อมาจึงมีหลักฐานเกี่ยวกับการอพยพของชนเผ่าไทยเข้ามายังดินแดนนี้ ชนเผ่าพื้นเมืองและชนเผ่าไทยได้ตั้งถิ่นฐานจนก่อตั้งเป็นอาณาจักรใหญ่กระจายอยู่ทั่วทุกทิศ เช่น อาณาจักรโยนก อาณาจักรทวารวดี และอาณาจักรอีสาน เป็นต้น

กลุ่มชนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในท้องที่ที่เป็นจังหวัดเลยจนสร้างบ้านแปลงเมืองได้เป็นกลุ่มแรกนั้นเชื่อกันว่า เป็นชนเผ่าไทยที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ ที่ก่อตั้งอาณาจักรโยนก อาณาจักรโยนกเป็นอาณาจักรใหญ่ครอบครองดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทย ตลอดไปจนถึงดินแดนแคว้นดงเกี้ยวของประเทศจีนและรัฐฉานของพม่า มีอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18 ตำนานสิงหนวัตินี้กล่าวว่า ปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรนี้ทรงพระนามว่า พญาสิงหนวัติ เป็นเจ้าชายอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน อพยพผู้คนลงมาสร้างอาณาจักรโยนก

กษัตริย์ในราชวงศ์พระเจ้าสิงหนวัติปกครองโยนกนครสืบมาจนถึง สมัยพระองค์พังคราช พวกขอมคำซึ่งมีอำนาจอยู่ทางใต้ของอาณาจักรโยนกได้ โยนกนคร พระองค์พังคราชต้องอพยพผู้คนไปตั้งเมืองใหม่ที่เวียงสืทวง 19 ปี พรมกุมารราชโอรสจึงปราบปรามขอมคำขับไล่ออกไปจากอาณาจักรแล้วอัญเชิญพระองค์พังคราชกลับมาปกครองโยนกนครใหม่ ส่วนพรมกุมารหรือพระเจ้าพรมตามที่ชื่อนานามในภายหลัง ได้สร้างเมืองชัยปราการที่ริมแม่น้ำฝาง ทำให้อาณาจักรโยนกเชียงแสนมีอำนาจยิ่งขึ้น

พระเจ้าพรมครองเมืองชัยปราการจนสวรรคตแล้ว พระองค์ชัยศิริราชโอรสครองราชย์สืบต่อมา ในสมัยนี้พระเจ้าอนุรุธมหาราช กษัตริย์พมามีอำนาจยิ่งใหญ่ได้อาณาจักร

โยนกและเมืองชัยปราการไว้ในอำนาจ พระองค์ชัยศิริก็อพยพผู้คนลงได้อันเป็นดินแดนของพวกมอญและขอม เมื่อ พ.ศ. 1547

2.1.2 การตั้งเมืองด่านซ้าย

เมื่ออาณาจักรโยนกล่มสลายแล้ว ชาวโยนกเชียงแสนที่รักอิสระต่างพากันอพยพไปหาถิ่นที่อยู่ใหม่ บางพวกอพยพไปรวมกำลังกับพระองค์ชัยศิริ บางพวกก็อพยพไปหาที่อยู่อาศัยทางแคว้นพางคำ พ่อขุนบางกลางหาว และพ่อขุนผาเมือง (เชื่อถือกันว่าเป็นเชื้อสายราชวงศ์สิงหนวัติ) ได้นำผู้คนอพยพ มุ่งลงไปทางทิศตะวันออก เมื่อเข้าสู่ดินแดนล้านช้างแล้วจึงบ่ายหน้าลงไปทางทิศใต้ (สันนิษฐานว่าจะนำผู้คนอพยพผ่านไปตามหมู่บ้านห้วยไฮ ห้วยลึก นากอก บ้านเมืองฮ้า และเมืองบ่อแต่น ปัจจุบันอยู่ในแขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) แล้วนำไพร่พลข้ามลำน้ำเหืองขึ้นไปทางฝั่งขวาของลำน้ำหมัน จนถึงบริเวณที่ราบจึงได้พากันหยุดพัก ส่วนพ่อขุนผาเมืองได้ตั้งบ้านด่านขวา (ปัจจุบันอยู่ในบริเวณชายเนินนาค่านขวาซึ่งยังมีซากวัดเก่าอยู่ในแปลงนาของเอกชน ระหว่างหมู่บ้านหัวแหลมกับหมู่บ้านนาเบือ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย) และพ่อขุนบางกลางหาวได้แบ่งไพร่พลข้ามลำน้ำหมันไปทางฝั่งซ้ายสร้างบ้านด่านซ้าย (สันนิษฐานว่าจะอยู่ในบริเวณหมู่บ้านเก่า อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยในปัจจุบัน) แล้วต่อมาจึงได้อพยพเลื่อนขึ้นไปตามลำน้ำไปสร้างบ้านหนองคูซึ่งอยู่ทางทิศใต้ เมื่อมีกำลังคนมากขึ้นจึงคิดที่จะขยับขยายไปหาถิ่นที่อยู่อาศัยใหม่ ครั้นได้นำเอานามหมู่บ้านด่านซ้ายมาขนานนามให้หมู่บ้านหนองคูเสียใหม่เป็น “เมืองด่านซ้าย” แล้วจึงนำไพร่พลอพยพไปเมืองบางยาง (เชื่อว่าอยู่ในเขตอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก) ส่วนพ่อขุนผาเมืองขณะที่พ่อขุนบางกลางหาวเลื่อนขึ้นไปตั้งหมู่บ้านหนองคู พ่อขุนผาเมืองก็ได้นำผู้คนอพยพออกจากบ้านด่านขวาข้ามภูน้ำรินไปตั้งเมืองโป่งกล้าและอพยพต่อไปตั้งเมืองภูครั้ง (โป่งกล้าสันนิษฐานว่าเป็นถ้ำเจียะในปัจจุบัน เป็นถ้ำเล็ก ๆ อยู่ข้างถนนสายเลย-ด่านซ้าย ห่างจากหมู่บ้านโคกงามไปทางด่านซ้ายประมาณ 1 กิโลเมตร และบริเวณที่หยุดพักไพร่พลตั้งเมืองเป็นการชั่วคราว คงจะเป็นที่เนินด้านขวาของทางหลวงสายโคกงาม-ด่านซ้าย อยู่ในความควบคุมของแขวงทางด่านซ้าย ต่อมาได้อพยพไปสร้างเมืองบนภูครั้งซึ่งเป็นที่ราบอยู่บนยอดเขาภูครั้ง ภูครั้งเป็นภูเขาสูงใหญ่มีพื้นที่ราบอันกว้างใหญ่อยู่บนยอดเขา อยู่ตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอภูเรือ และอยู่ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้านหนองบัว ซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอภูเรือ จังหวัดเลย อนึ่งคำว่า “เจียะ” นั้นหมายถึงจึกจันชนิดหนึ่งแต่ตัวเป็นสีเขียว) ครั้นพ่อขุนบางกลางหาวได้พาผู้คนอพยพไปอยู่ที่เมืองบางยางแล้ว พ่อขุนผาเมืองจึงได้อพยพผู้คนติดตามไปจนไปตั้งหลักแหล่งได้ที่เมืองราด (เชื่อว่าเป็นเมืองศรีเทพ อยู่ในท้องที่อำเภอศรีเทพและอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์) โดยมีพ่อขุนบางกลางหาวเป็นผู้ปกครองเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมืองเป็นผู้ปกครองเมืองราด ขณะที่พ่อขุนบางกลางหาวปกครองเมืองบางยาง ก็ได้ตั้งเมืองด่านซ้ายเป็นเมืองหน้าด่านทางตะวันออกตามราชธานีสมัยโบราณด้วย

2.1.3 การตั้งเมืองเซไล

ชาวไทยที่มีผู้นำสืบเชื้อสายมาจากเจ้าผู้ครองอาณาจักรโยนกอีกกลุ่มหนึ่ง ได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนระหว่างชายแดนตอนใต้ของอาณาจักรล้านนาไทยต่อแดนล้านช้าง คนไทยกลุ่มนี้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ สืบเชื้อสายต่อมาหลายชั่วอายุคน จนถึงสมัยที่พระมหาธรรมราชาที่ 1 ลีไทปกครองอาณาจักรสุโขทัย เนื่องจากการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพญาลิไท ใน พ.ศ.1890 นั้น มิได้เป็นไปอย่างราบรื่น ดังปรากฏในจารึกวัดป่ามะม่วง (หลักที่ 4) ว่าเมื่อพญาเลอไทสวรรคตแล้ว พญาลิไท ซึ่งเป็นอุปราชครองเมืองศรีสัตนาไลย ต้องยกทัพมาล้อมเมืองสุโขทัย และเอาชนะประหารศัตรูทั้งหลายแล้วจึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติกรุงสุโขทัย ในระยะแรกครองราชย์ พญาลิไทต้องปราบปรามพวกพ้องของผู้คิดชิงอำนาจ พร้อมกับการทำนุบำรุงบ้านเมือง ชาวไทยกลุ่มที่ตั้งบ้านเรือนอยู่เขตชายแดนอาณาจักรล้านนาต่อแดนล้านช้าง จึงเกรงว่าพญาลิไทอาจจะทรงคิดกบฏ พระราชอำนาจ ยกทัพมาปราบปรามหัวเมืองทางด้านนี้ และมีความเห็นว่าหมู่บ้านของตนเป็นทางผ่านและอยู่ใกล้แดนล้านช้าง ทั้งตนเองก็ได้ผูกสัมพันธ์ไมตรีมีความสนิทสนมรักใคร่เป็นสหายต่อกันกับเจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางจึงคิดที่จะจัดปัญหายุ่งยากซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้นทั้งสองฝ่ายให้หมดสิ้นไป จึงนำผู้คนอพยพออกเดินทางผ่านเข้าไปในแดนล้านช้างของพระสหายซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก แล้วจึงมุ่งหน้าเดินทางต่อไปทางทิศใต้ เมื่อข้ามลำแม่น้ำใหญ่ (แม่น้ำเหือง) ได้แล้วก็วกกลับไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ครั้นไปถึงริมแม่น้ำสายใหญ่เห็นมีชัยภูมิเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐาน จึงได้พาผู้คนหยุดพักสร้างบ้านตั้งเมืองขึ้นโดยให้ชื่อว่า “เมืองเซไล” (คำว่า “เซ” ในภาษาท้องถิ่นสมัยนั้น ใช้เรียกแม่น้ำขนาดย่อม หรือลำห้วยขนาดใหญ่ ซึ่งไปตรงกับคำว่า “แคว” ในภาษาของภาคกลาง ส่วนคำว่า “ไล” ไหล หรือเลว) อันเป็นสำเนียงเสียงพูดของผู้คนในสมัยนั้น สันนิษฐานว่า คงจะหมายถึงลักษณะของน้ำที่กำลังไหล หรือชำระล้างสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นคำว่า “เซไล” ก็คงจะหมายถึงน้ำที่กำลังไหลเชี่ยวหรือชะล้างสิ่งต่าง ๆ นั่นเอง

ผู้นำในการอพยพจนสร้างเมืองเซไลครั้งนั้น แม้จะมีฐานะเป็นเพียงนายบ้าน ผู้ปกครองหมู่บ้านแต่ก็คงจะเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์สิงหนวัติเช่นกัน เพราะในยุคนั้นมีคำเรียกขานผู้นำว่า “เจ้าฟาร์มขาว” คำว่า “เจ้าฟ้า” แสดงฐานะความเป็นเจ้าผู้ครองนคร “ร่มขาว” ก็คือร่มหรือสัปทนที่ทำด้วยผ้าขาว ซึ่งใช้กางกันเป็นเครื่องประกอบอิสริยยศของผู้มียศศักดิ์เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การอพยพลงไปจนตั้งเมืองเซไลโดยเจ้าฟาร์มขาวนั้น สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นนายบ้าน ซึ่งเป็นบิดาของเจ้าฟาร์มขาว เป็นผู้นำในการอพยพ ทั้งนี้ จากหลักฐานการสร้างวัดกู่ ซึ่งเป็นวัดดั้งเดิมสร้างขึ้นในบริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหอโองการ และอยู่ริมฝั่งเซไล (ปัจจุบันยังพอมือซากอิฐหลงเหลือไว้ให้พบเห็น) สำหรับชื่อเมืองว่าเซไลนั้น คงจะเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ที่ได้มาพบอยู่สองฟากฝั่งเซไลและชื่อแม่น้ำแห่งนี้ก็ไม่มีมาก่อน นอกจากคำว่าเซไลซึ่งเกิดมาจากคำอุทานที่ผู้คนอพยพทั้งหลายได้มาพบเห็นในการเดินทางมาแสนไกลแล้วได้มาหยุดพัก

ลงอาบกิน ทำให้ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อเช้าทั้งหลายที่มีมาเหือดหายไปจนหมดสิ้น ต่างเลยพากันถือเอาคำอุทานมาเป็นชื่อของเมืองและของแม่น้ำถือเป็นสิริมงคลแก่พวกของตนแต่นั้นเป็นต้นมา

เมืองเซไลที่ได้สร้างขึ้นในสมัยนั้นไม่มีกำแพง ป้อมปราการ หรือปราสาทราชมนเฑียรแต่อย่างใดคงมีแต่หอโสงการซึ่งเป็นโรงเรือนขนาดใหญ่ใช้เป็นทั้งที่พักและที่ว่าการเมืองของเจ้าผู้ครองเมืองเท่านั้น (หอโสงที่ได้ก่อสร้างในสมัยนั้น ถึงแม้จะมีซากปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานแต่ก็สันนิษฐานว่าคงจะอยู่ในบริเวณหอหลวง อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านทรายขาวในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ห่างจากวัดคู่คำ และพระธาตุกุดเรือคำไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ตามลำน้ำเลย 200 เมตรเศษ ในท้องที่หมู่บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย) สำหรับบ้านเรือนของราษฎรให้ปลูกสร้างเรียงรายขึ้นไปทางทิศเหนือ จนไปจดชายเขตหนองน้ำเล็กๆ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ต่อมาเจ้าเมืองได้นำชาวเมืองสร้างวัดขึ้นทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหอโสงการเมื่อปีพุทธศักราช 1900 ให้ชื่อว่า “วัดคู่” (วัดคู่ซึ่งได้สร้างขึ้นในสมัยโบราณนั้นปัจจุบันยังมีซากอิฐเหลืออยู่ริมฝั่งแม่น้ำเลย บางส่วนอยู่ในบริเวณหอหลวงของชาวบ้านทรายขาว) ระหว่างที่นำผู้คนบุกเบิกสร้างบ้านเมืองใหม่ริมฝั่งเซไล เจ้าเมืองคนแรกของเมืองเซไลก็ได้ไปมาหาสู่เจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางพระสหายอยู่ไม่ขาด หลังจากสร้างวัดคู่เสร็จเรียบร้อยลงไปได้หลายปี นายบ้านจึงมีบุตรชายซึ่งเกิดจากภรรยาผู้มีเชื้อสายเดียวกันหนึ่งคน ระหว่างนั้นเจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางก็ได้ลงมาเยี่ยม ครั้นได้มาทราบว่านายบ้านได้บุตรชายทั้งเกิดในวันเวลาเดียวกันกับบุตรชายของตน ซึ่งเกิดจากมเหสีเอกก็ยินดีเป็นยิ่งนัก จึงให้ผูกสัมพันธ์กันไว้ เช่นคนทั้งสอง นายบ้านได้เฝ้ารักษาเลี้ยงดูบุตรชายมิว่าจะไปมาในที่ใด ๆ นายบ้านผู้เป็นบิดาก็ให้ผู้คนคอยติดตามไปกางร่ม (สัปทน) สีขาวกันแดดบังฝนจนเป็นสมญาเรียกกันในหมู่ชาวเมืองเซไลว่า “เจ้าฟ้าร่มขาว” ครั้นเจ้าฟ้าร่มขาวเติบโตจนถึงวัยบวชเรียน บิดาก็ถึงแก่กรรมกรรมด้วยโรคชรา ทั้งตรากตรำทำงานหนักมากเกินไป เจ้าฟ้าร่มขาวบุตรชายก็ได้ขึ้นครองเมืองเซไลแทนบิดาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (ประมาณพ.ศ.1935)

ครั้นเจ้าฟ้าร่มขาวได้ขึ้นครองเมืองเซไล ได้นำชาวเมืองเซไลพัฒนาบ้านเมืองด้วยการขุดลอกหนองน้ำเล็กทางชายเมืองด้านตะวันตกเฉียงเหนือ และนำดินส่วนใหญ่มาถมยกระดับที่ลุ่มทางด้านทิศใต้ใกล้ฝั่งน้ำให้เป็นสันคันคูกันน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง เมื่อการขุดลอกขยายหนองน้ำเล็กๆ ออกไปจนกว้างขวางเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ให้ชาวเมืองไปหาพันธุ์บัวหลวงมาลงปลูกเอาไว้แล้วขนานนามว่า “สระบัวหลวง” มาจนกระทั่งทุกวันนี้หลังจากนั้นก็ได้พิจารณาเห็นว่า “วัดคู่” ที่บิดาสร้างเอาไว้ใกล้หอโสงการด้านริมฝั่งเซไล ได้ถูกน้ำเซาะกัดเข้ามาจนจะถึงตัวพระอุโบสถ มีวันใดวันหนึ่งคงต้องพังทลายลงไปตามกระแสเซไล พอดีในระหว่างนั้นเจ้าฟ้าร่มขาวได้บุตรชาย ซึ่งกำเนิดจากนางเทวีหนึ่งคนในขณะที่อายุล่วงเลยวัยกลางคนไปแล้ว เลยให้ชื่อว่า “ท้าวหล้าน้ำ” เจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางก็ได้ลงมาเยี่ยมและต่อจากนั้นมาอีกไม่นาน เจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางได้ทิวศคในระยะเวลาที่เมืองเซไลได้ก่อสร้างวัดขึ้นบนสันคันคูด้านทิศใต้ของสระบัวหลวง ก็ได้มีเหตุ

แปลกประหลาดเกิดขึ้นคือ มีเรือทองคำปราศจากฝีพายเป็นพาหนะนำอัฐิเจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางมาถึงเมืองเซไล แล้วเรือได้พุ่งเข้าฝั่งเพื่อจอดแต่ความแรงหัวเรือได้พุ่งเข้าหาดิ่งไปโผล่ขึ้นบนฝั่งทางด้านหน้าวัดใหม่ที่กำลังสร้าง เจ้าฟ้าร่มขาวเกรงชาวเมืองจะทำลายเลยให้ก่อสตูบครอบหัวเรือทองคำเอาไว้ ส่วนอัฐิของเจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางพระสหายก็ให้นำไปเก็บไว้ในหอโองการรวมไว้กับอัฐิบิดาของตน เมื่อการก่อสร้างวัดและสตูบเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ให้ขนานนามวัดว่า "วัดกู่คำ" และขนานนามพระสตูบซึ่งสร้างครอบหัวเรือทองคำว่า "พระธาตุกู่คำ" ซึ่งสร้างเสร็จราว พ.ศ.2000 แต่ตามหลักฐาน ซึ่งได้จารึกเอาไว้ที่วัดกู่คำว่าสร้างเมื่อ พ.ศ.1900 นั้น

สันนิษฐานว่า เจ้าฟ้าร่มขาวประสงค์ให้ชาวเมืองทั้งหลายได้รำลึกถึงคุณความดีของบิดา ซึ่งนำพาผู้คนอพยพลงมาบุกเบิกสร้างบ้านเมือง จนได้ตั้งเมืองเซไลและสร้างวัดกู่ขึ้นไว้เป็นวัดแรก เมื่อปี พ.ศ.1900 ถึงวัดกู่จะพังทลายลงไปในกระแสน้ำเลยตามกาลเวลา และเจ้าฟ้าร่มขาวก็ได้สร้างวัดขึ้นมาใหม่ โดยเจตนาจะนำชื่อวัดเก่ามาตั้งเป็นชื่อวัดที่สร้างขึ้นใหม่ ซึ่งพอดีกับเจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางทิวังคด ด้วยความรักกันอย่างแน่นแฟ้น ถึงจะมีแต่เพียงกระดูกหรือเถ้าถ่านก็ยังมาถึงกัน เจ้าฟ้าร่มขาวก็จึงนำเอาชื่อของทั้งสองมารวมเข้าด้วยกันแล้วตั้งเป็นชื่อวัดว่า "วัดกู่คำ" แต่นำเอา พ.ศ.1900 ซึ่งเป็นปีที่ตั้งวัดกู่ของบิดามาจารึกเอาไว้เป็นอนุสรณ์ ส่วนคำจารึกซึ่งติดไว้ที่ป้ายพระธาตุกู่คำ ซึ่งได้มีการบูรณะขึ้นด้วยปูนพอกสตูบองค์เดิมขึ้นใหม่จนผิวดูประหลาดไปด้วยฝีมือของหลวงพ่อเนียม ชาวบ้านนาโป่ง ตำบลนาโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดเลย ซึ่งได้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดกู่คำ ราวปี พ.ศ.2519 ต่อมาได้ถึงแก่กรรมภาพที่วัดบ้านเกิด หลวงพ่อเนียมได้ทำการบูรณะด้วยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้มีความมั่นคงและสวยงาม จึงได้มีการเสริมรูปร่างขององค์พระสตูบให้แปลกตาออกไป ในคำจารึกที่แผ่นป้ายบอกไว้ว่า "สร้างเมื่อ พ.ศ.1200" นั้น เป็นการจารึกผิดพลาดอย่างแน่นอน พระธาตุกู่คำน่าจะสร้างราว พ.ศ.2000 มากกว่า

บันทึกในสมุดข่อยที่นายท่า อุทธร หรือ "พ่อคู่แพทย์" แห่งบ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย พบในขณะบรรพชา เมื่อ พ.ศ.2471 ที่วัดกู่คำ บ้านทรายขาว กล่าวถึงการปกครองเมืองเซไลโดยแบ่งออกเป็น 5 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 เจ้าฟ้าร่มขาว มีภรรยาชื่อนางเทวี เชื้อสายเดียวกัน มีบุตรชายหนึ่งคนชื่อ "ท้าวหลาน้ำ" มีเหตุการณ์ที่สำคัญคือ

- 1) ขุดลอกหนองน้ำ นำบัวลงปลูกให้ชื่อว่า "สระบัวหลวง"
- 2) สร้างพระธาตุกู่คำ

ยุคที่ 2 ท้าวหลาน้ำ มีภรรยาเป็นชาวเมืองเซไล ชื่อ นางหล้า และมีบุตรชาย หญิง 2 คน ชื่อ "ท้าวสีลา และนางขญา" เล่ากันว่า นางหล้าเป็นลูกของนางสีดาซึ่งเกิดมาจากนางสีดา ได้ไปดื่มน้ำในรอยเท้าช้างชื่อนโนสีลา และรอยเท้าควาญ นางสีดาให้กำเนิดบุตรฝาแฝดผู้พี่ชื่อนางหล้า ผู้น้องชื่อนางลุน และผู้น้องได้มาเสียชีวิตลงในคราวเดินเสียดงทางไต่วงงาของพญาช้าง เลยเหลือแต่

นางหล้าซึ่งเป็นลูกของช้าง และต่อมานางหล้าก็คือนางผอมหมซึ่งมีนิวาสถานอยู่ที่ภูหอ สัญลักษณ์
กิ่งอำเภอภูหลวง ในปัจจุบันนี้ ในสมัยของท้าวหล้าได้มีเหตุการณ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้

- 1) สร้างวัดเทิง (ปัจจุบันเป็นวัดร้างมีเหลือซากอิฐและหุ่นพระ
ประธานอยู่ข้างที่ทำการประปาบาดาลบ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย)
- 2) เมืองเซไล มีชื่อเรียกเป็นสร้อยต่อว่า "เซไลไซขาว" ทั้งนี้เนื่องจาก
กลายเป็นเมืองหน้าด่านของเมืองลม (หล่มสักเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์) ซึ่งจะต้องสืบข่าวคราวหรือส่ง
ข่าวไปยังเมืองลม

ยุคที่ 3 ท้าวศิลา มีภรรยาชื่อนางสุขุม มีเชื้อสายเป็นชาวเมืองหลวงพระบาง มีลูก
ชายหนึ่งคนชื่อ "ท้าวสายเดือน" มีเหตุการณ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้

- 1) สร้างวัดทุ่ง หรือในปัจจุบันนี้เรียก "ทุ่งนาคันทง" แต่เป็นที่น่า
เสียดายเป็นอย่างยิ่งที่หลักฐานอันสำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่พอจะมีเหลือไว้ให้เห็นคือคันไถ
อยู่ในบริเวณสวนกล้วยของเอกชนลึกเข้าไปทางซ้ายของทางหลวงจังหวัด สายวังสะพุง-ทรายขาว
ประมาณ 15 เมตร และอยู่ห่างจากหมู่บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
ประมาณ 500 เมตร

- 2) ในยุคนี้เมืองเซไลมีสร้อยเรียกต่อไปใหม่ "เซไลส่วยขาว"
เนื่องจากชาวเมืองเซไลแต่ละครัวเรือนจะต้องส่งส่วยด้วยผ้าขาวเรือนละ 1 วา (ประมาณ 2 เมตร)
ส่วนการส่งส่วยผ้าขาวจะได้ส่งไปทางกรุงศรีอยุธยาหรือเมืองหลวงพระบางยังไม่มีหลักฐานระบุให้
แน่ชัด

ยุคที่ 4 ท้าวสายเดือน มีภรรยาเชื้อสายเดียวกันกับมารดาชื่อ นางบัวเชย มีบุตรชาย
หนึ่งคนชื่อ "ท้าวเดือนสุข" และมีเหตุการณ์ที่สำคัญคือ

- 1) สร้างวัดตาล (ปัจจุบันคือวัดโพธิ์เย็นซึ่งอยู่ด้านหลังวัดกู่คำ ห่าง
ประมาณ 200 เมตร)
- 2) ชาวเมืองเซไลยังต้องส่งส่วยผ้าขาวอยู่เป็นประจำ

ยุคที่ 5 ท้าวเดือนสุขมีภรรยาเชื้อสายเดียวกันกับมารดาชื่อ นางบัวลม (ไม่ปรากฏว่า
มีบุตร) มีเหตุการณ์ที่สำคัญคือ

- 1) ท้าวเดือนสุขได้ครองเมืองเซไลด้วยความสงบร่มเย็นมาจนอายุ
ล่วงเลยวัยกลางคน เมืองเซไลก็เกิดทุกข์ภัยภัยซ้ำซากหนักแวงฝนฟ้าไม่ตกชาวเมืองไม่ได้ทำนา
มาหลายปี ทั้งมีโรคระบาดเกิดขึ้นโดยทั่วไป ชาวเมืองได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง จึงได้พา
กันไปเรียนท้าวเดือนสุขให้พิจารณาหาทางแก้ไข ท้าวเดือนสุขได้พิจารณาแล้วเห็นว่าเมืองเซไลได้
มาถึงกาลเวลาดับสิ้น จึงได้เกิดเหตุอาเพศขึ้นมาเช่นนี้จึงได้พาผู้คนอพยพออกจากเมืองเซไลเพื่อ
แสวงหาที่อยู่ใหม่ โดยได้พากันเดินทางลงไปตามลำแม่เซไล ครั้นไปถึงบริเวณที่ราบแห่งหนึ่งซึ่ง
อยู่ระหว่างปากลำห้วยไหลตกแม่เซไล เห็นมีชัยภูมิเหมาะสมในการตั้งบ้านเรือนประกอบกับท้อง

น้ำของลำห้วยก็อุดมไปด้วยสารแร่ทองคำ จึงให้ผู้คนที่อยู่พหมาตั้งหลักฐานสร้างบ้านเรือนขึ้นอยู่อาศัยเสร็จแล้วได้ขนานนามหมู่บ้านใหม่ตามสภาพที่ตนได้พาผู้คนมาอยู่อาศัยว่า "บ้านแห่" ส่วนลำห้วยก็ให้ชื่อว่า "ห้วยหมาน" (คำว่า "แห่" ภาษาและสำเนียงเสียงพูดของชาวอีสานนั้น บางคำที่ใช้พยัญชนะ "ห" นำ จะเป็นตัว "ฮ" คำว่า "แห่" จึงเป็น "แฮ่" ด้วย ซึ่งมีความหมายเดียวกัน แต่นายแพทย์อุเทียง ทิพรส นายแพทย์สาธารณสุขคนแรกของจังหวัดเลย ได้เขียนไว้ในเรื่องบ้าน "แฮ่" ว่า เนื่องจากในท้องน้ำหมานมีสารแร่ทองคำ จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านของพวกตนว่า "บ้านแฮ่" ทั้งนี้เพราะตัว "ร" ของชาวอีสานนั้นคือตัว "ฮ" นั่นเอง ซึ่งก็ถูกด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่ในการตั้งชื่อลงทะเบียนหมู่บ้าน ผู้จัดทำฟังสำเนียงชาวอีสานไม่เข้าใจ "บ้านแห่" จึงกลายเป็น "บ้านแฮ่" มาจนกระทั่งทุกวันนี้ ส่วนคำว่า "หมาน" ความหมายในภาษาอีสานนั้นหมายถึงความมีโชคดีเป็นต้น)

2) ครั้นพาผู้คนสร้างบ้านตั้งถิ่นฐานได้มั่นคงพอสมควร ท้าวเดือนสุขจึงนำชาวบ้านสร้างวัด เสร็จแล้วขนานนามวัดที่สร้างขึ้นใหม่ให้เป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้านของตนว่า "วัดศรีภูมิ" (สร้างปีพุทธ-ศักราช 2220) เมื่อได้พากันสร้างวัดเสร็จแล้ว ต่อมาราว 2 ปี จึงได้พากันหล่อพระประธานด้วยโลหะขึ้นอีกองค์หนึ่งด้วยฝีมือช่างจากทางเหนือ (ซึ่งจะเห็นได้จากฝีมือช่างสกุลลานนา กับ ลานช้างผสมกัน โดยถือเอาแบบเชียงแสนยุคปลาย สังฆาภิยาว พระพักตร์กลม ค่อนข้างแป้นและสั้น เปลวรัศมียอดพระเศียรยาว พระวรกายไม่สง่างามพระพุทธรูปแบบเชียงแสนทั่วไป และโลหะที่ใช้หล่อคงจะไม่พอ ดังจะเห็นได้จากสีของโลหะที่องค์พระจากฐานถึงพระศอกจะเป็นนาก ซึ่งเป็นการหล่อขึ้นใหญ่ขึ้นหนึ่งต่างหาก ส่วนพระพักตร์และพระรัศมีนั้น สีของนากจะอ่อนไปจึงเป็นสีค่อนข้างเหลืองมองด้วยตาเปล่าเห็นได้เด่นชัด ซึ่งก็เป็นการหล่อที่แปลก แต่ก็เป็นที่วัดอุโบสถที่มีคุณค่าสูงสุดชิ้นหนึ่งของชาวเมืองเลยที่ได้มีการสร้างขึ้นมาเมื่อปีพุทธศักราช 2222 เป็นของคู่บ้านคู่เมืองมีชื่อเรียกกันมาจนทุกวันนี้ว่า "พระพุทธรูปมิ่งเมือง" ซึ่งประดิษฐานอยู่บนกุฏิเจ้าอาวาสวัดศรีภูมิ จะนำออกมาให้ประชาชนได้สรงน้ำเฉพาะวันสงกรานต์เท่านั้น อนึ่งสำหรับพระประธานซึ่งปั้นด้วยปูนในพระอุโบสถเดิมพอกปูนขาวผสมยางบงและหนังเฒ่า คลุกเคล้าเข้าด้วยกัน และได้มาบูรณะขึ้นใหม่ในคราวที่พระอุโบสถ เพื่อสร้างใหม่ รูปพระพักตร์ตลอดจนทรวดทรงช่างได้ถือเอาแบบพระพุทธรูปมิ่งเมืองมาเป็นหลัก เลยทำให้ผู้พบเห็นพระพุทธรูปพระประธานในพระอุโบสถวัดศรีภูมิปัจจุบันนี้ว่า เอาแบบมาจากพระพุทธรูปมิ่งเมือง)

3) หลังจากชาวเมืองเซไลได้อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านแฮ่ ก็มีชาวเมืองเซไลบางส่วนที่ยังรักในถิ่นฐานเดิม จึงได้พากันอพยพกลับไปเมืองเซไลช่วยชาว ครั้นได้พากันบูรณะที่อยู่อาศัยให้ดีแล้วเห็นว่าเมืองเซไลได้หมดสภาพความเป็นเมือง ทั้งได้เลิกละเลิกส่งส่วยผ้าขาวไปเป็นเวลานาน จึงได้พากันขนานนามให้หมู่บ้านของตนเสียใหม่ในถิ่นเดิมว่า "บ้านทรายขาว" แล้วพากันอยู่กันด้วยปกติสุขมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

2.1.4 สมัยกรุงศรีอยุธยา

ประวัติของจังหวัดเลยในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น ไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับการสงครามมากเท่าใด คงมีเหตุการณ์ที่น่าจะกล่าวถึงอยู่เรื่องหนึ่ง คือ เมื่อพ.ศ.2091 ปีแรกที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสวยราชย์ พระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ กษัตริย์พม่าผู้ครองกรุงหงสาวดี ได้ยกทัพใหญ่มาตีกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้ยกกองทัพออกรบกับพม่า เพื่อป้องกันพระนครและได้ชนช้างกับพระเจ้าแปร แม่ทัพหน้าของพม่า จนต้องเสียสมเด็จพระศรีสุริโยทัย พระมเหสีเพราะถูกพระเจ้าแปรฟันสิ้นพระชนม์ชนกับคอช้าง การรบครั้งนั้นพระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ไม่สามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้ และเมื่อกลับไปถึงกรุงหงสาวดีแล้วไม่นานก็สวรรคต พระเจ้าบุเรงนองขึ้นครองราชสมบัติที่กรุงหงสาวดีแทน บุเรงนองเป็นกษัตริย์ที่เข้มแข็งในการสงคราม จึงได้หาสาเหตุมาตีกรุงศรีอยุธยาอีก โดยแต่งพระราชสาส์นมาขอช้างเผือกของไทย ฝ่ายไทยไม่ยอมให้ พระเจ้าบุเรงนองจึงถือสาเหตุยกกองทัพใหญ่มาตีกรุงศรีอยุธยาและตีหัวเมืองฝ่ายเหนือของไทยได้หลายหัวเมือง รวมทั้งเมืองพิษณุโลกด้วยนอกจากยกกองทัพมารุกรานไทยแล้ว พม่ายังได้ยกกองทัพไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุตฝ่ายกรุงศรีสัตนาคนหุตสู้พม่าไม่ได้ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชต้องพากองทัพหนีไปอยู่ในป่า ท้าพม่าเข้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้จึงเก็บทรัพย์สินและกวาดต้อนประชาชน รวมทั้งมเหสีและสนมกำนัลของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไปเมืองพม่า เมื่อพม่าเลิกทัพกลับไปแล้ว พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงได้พาทหารกลับเข้ามาอยู่กรุงศรีสัตนาคนหุต และได้แต่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับทูลขอพระเทพกษัตริย์ พระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งประสูติแต่สมเด็จพระศรีสุริโยทัยผู้เป็นวิรกษัตริย์ไปเป็นมเหสี เพื่อเห็นแก่ความเป็นไมตรีของสองพระนครที่จะให้มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน และจะได้เป็นกำลังในการต่อสู้ข้าศึก สมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็คดกลรับยินดีเป็นไมตรีกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชตามที่ทูลขอมา แต่เป็นที่น่าเสียดายขณะที่พระเทพกษัตริย์เดินทางไปกรุงศรีสัตนาคนหุตนั้น ได้ถูกกองทัพพม่าเข้าแย่งชิงและกวาดต้อนไปกรุงหงสาวดีเสียก่อนที่จะไปถึงกรุงศรีสัตนาคนหุต

เพื่อเป็นสักขีพยานและแสดงออกซึ่งไมตรีจิตมิตรภาพ ระหว่างกษัตริย์ทั้งสองพระนคร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2103 ในบริเวณที่ลำนํ้าอุ้ไหลมาบรรจบกับลำนํ้าหมัน ซึ่งอยู่ใกล้ที่ตั้งเมืองด่านซ้าย ไว้เป็นอนุสรณ์โดยได้โปรดให้อำมาตย์ราชครู และพระราชาคณะเป็นตัวแทนของสองพระนครมาดำเนินการสร้าง แต่ก่อนที่จะสร้างพระธาตุศรีสองรัก ผู้แทนทั้งสองพระนครได้มีการทำพิธีตั้งสัตยาธิษฐานว่า ทั้งสองพระนครจะรักใคร่กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยความซื่อสัตย์สุจริต คงเป็นราชอาณาจักรเดียวกันตลอดไปชั่วกัปชั่วกัลป์ (โปรดศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในประวัติพระธาตุศรีสองรัก)

2.1.5 สมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงธนบุรีไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในท้องที่จังหวัดเลย สำหรับสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้ เพราะสมัยนั้นประเทศที่มีอำนาจทางตะวันตกกำลังล่าเมืองขึ้น เพื่อให้เป็นอาณานิคมของตน เหตุการณ์ที่สำคัญที่ปรากฏขึ้นมีดังนี้

2.1.6 เหตุการณ์สงคราม

การอพยพหนีภัยทางการเมือง ใน พ.ศ.2436 (ร.ศ.112) ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสไปทั้งหมด เมืองเชียงคานซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงดังกล่าวมาแล้ว ก็ต้องตกไปเป็นของฝรั่งเศสด้วย ปรากฏว่า ชาวเมืองเชียงคานไม่พอใจและด้วยความรักอิสระเสรี รักความเป็นไทย จึงพร้อมใจกันอพยพข้ามมาตั้งเมืองที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงเยื้องกับเมืองเดิมไปทางเหนือเล็กน้อย เมืองที่ตั้งใหม่เรียกว่า เมืองใหม่เชียงคาน คือที่ตั้งอำเภอเชียงคานปัจจุบัน ราษฎรที่อพยพข้ามมาครั้งนั้น ไม่มีผู้ใดเกลี้ยกล่อมหรือบังคับ ทุกคนข้ามมายังดินแดนที่ยังเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยด้วยความเต็มใจ ไม่พอใจที่จะอยู่ภายใต้การปกครองของคนต่างชาติ ประมาณว่า ผู้คนอพยพมาครั้งนั้นประมาณ 4 ใน 5 ของเมืองเชียงคานเดิม ต่อมาฝรั่งเศสได้เปลี่ยนชื่อเมืองเชียงคานเดิมเป็น เมืองสา-นะคามจนทุกวันนี้ การอพยพหนีภัยการเมืองของชาวเมืองเชียงคานยุคนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการอพยพข้ามฝั่งโขงครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดเลย หรือพอจะกล่าวได้ว่า ชาวเมืองเชียงคาน เป็นกลุ่มชนที่อพยพหนีภัยการเมืองรุ่นแรกของจังหวัดก็พอจะได้ หัวหน้าผู้อพยพครั้งนั้นได้แก่ พระอนุพินาสเจ้าเมืองเชียงคานนั่นเอง

ศึกบ้านนาอ้อ พ.ศ.2440 เมื่อฝรั่งเศสได้ครอบครองดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ใน พ.ศ.2436 แล้ว แม้จะได้ครอบครองเมืองสา-นะคาม (เชียงคาน) แล้วก็คงได้แต่เมืองที่เกือบร้าง เพราะผู้คนอพยพเข้าสู่พระราชอาณาจักรไทยข้ามฝั่งโขงมาตั้งเมืองเชียงคานขึ้นใหม่ที่ฝั่งตรงข้ามดังกล่าวแล้ว ฝรั่งเศสก็หาทางที่จะยึดดินแดนไทยอีก คือ เมืองเชียงคานที่ตั้งขึ้นใหม่ ถึงกับข้ามแม่น้ำโขงมาขู่เชิญเจ้าเมืองเชียงคานใหม่ โดยหลอกล่อทางบางกอกได้ยกเมืองเชียงคานให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว เจ้าเมืองเชียงคานได้ออกอุบายให้ฝรั่งเศสไปยึดเมืองเลยให้ได้เสียก่อน เมื่อได้เมืองเลยแล้ว เมืองเชียงคานก็ไม่มีปัญหาอะไร ทั้งนี้ เพราะเจ้าเมืองเชียงคานทราบดีว่าทางเมืองเลยมีกองทหารเตรียมมาแต่สมัย ร.ศ.112 แล้ว ซึ่งฝรั่งเศสก็คงพ่ายแพ้แล้วจะได้หาทางซ้ำเติมทีหลังและได้ส่งข่าวให้ทางเมืองเลยทราบล่วงหน้า ฝรั่งเศสหลงกลได้ยกกำลังพลโดยมีฝรั่งเศสหนึ่งนายเป็นหัวหน้าและมีลูกน้องเป็นลาวเพียงไม่กี่คน ยึดบ้านนาอ้อ ยุงให้ชาวบ้านแจ้งเมืองต่อรัฐบาลไทย โดยสัญญาว่าจะปลดปล่อยบ้านนาอ้อให้เป็นเมืองนครหงส์ มีเจ้าเมืองกรมการเมืองเช่นเดียวกับเมืองเลย ซึ่งจะแต่งตั้งจากผู้ร่วมมือทั้งสิ้น ก็ปรากฏว่ามีชาวบ้านหลงเชื่ออยู่ไม่กี่คน สุดท้ายกองทหารจากเมืองเลยเข้าปราบปรามไม่กี่วันฝรั่งเศสก็แตกพ่ายหนีไปทางเวียงจันทน์ ประเทศลาว (เวลานี้ยังมีซากสนามเพลาะของทหารไทยอยู่ที่บ้านโนน ห่างจากบ้านนาอ้อราว 2 กิโลเมตร)

ศึกด่านซ้ายและท่าลี่ ฝรั่งเศสได้ใช้อำนาจเงินทัพเข้ายึดอำเภอด่านซ้ายในปี พ.ศ. 2446 และได้นำศิลาจารึกตำนานพระธาตุศรีสองรักล่องแม่น้ำโขง หวังว่าจะนำไปยังนครเวียงจันทน์ แต่เรือที่บรรทุกศิลาจารึกล่มที่แก่งฟ้า เขตอำเภอปากชม จังหวัดเลย ศิลาจารึกจมน้ำหายไป (แต่ภายหลังทราบว่าในปีที่แล้งที่สุดน้ำในแม่น้ำโขงแห้งขอดมาก มีผู้ไปพบศิลาจารึกนี้ที่แม่น้ำโขง และฝรั่งเศสได้นำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์ลูฟวร์ นครปารีส ประเทศฝรั่งเศส แต่ยังไม่มีการยืนยันข้อเท็จจริง) ขณะนั้น พระมหาเถระชาวอำเภอด่านซ้ายผู้หนึ่งชื่อพระครูสุนแห่งวัดบ้านหนองแม่ง ตำบลด่านซ้าย พร้อมพระแก้วอาสา (กองแสง) เจ้าเมืองด่านซ้ายและเพี้ยศรีวิเศษ ได้ขอคัดลอกไว้ก่อนที่ฝรั่งเศสจะนำไปเวียงจันทน์ แล้วเขียนลงในศิลาจารึกมีข้อความอย่างเดียวกันเวลานี้ก็ยังเก็บรักษาไว้ที่บริเวณวัดธาตุศรีสองรัก ฉะนั้น ศิลาจารึกที่เห็นอยู่ทุกวันนี้จึงเป็นศิลาจารึกฉบับคัดลอก ต่อมาในปี พ.ศ. 2449 ฝรั่งเศสได้คืนเมืองด่านซ้ายให้ โดยแลกกับดินแดนเขมรที่เป็นของไทยบางส่วน ในระยะที่ฝรั่งเศสครอบครองเมืองด่านซ้าย 3 ปีเศษนั้น ไทยได้อพยพอำเภอไปตั้งที่บ้านนาขามป้อม ตำบลโพธิ์สูง อำเภอด่านซ้าย เสร็จเรื่องแล้วจึงกลับคืนไปตั้งอำเภอที่เดิม

ในระยะเวลาใกล้เคียง ๆ กับที่ฝรั่งเศสยึดอำเภอด่านซ้ายนั้น กำลังทหารฝรั่งเศสตั้งอยู่ที่บ้านหาดแดงแม่น้ำเหือง ได้ยกพลจะยึดอำเภอท่าลี่ เพราะเห็นว่าเคยเข้ายึดอำเภอด่านซ้ายสำเร็จอย่างง่ายดายมาแล้ว แต่คราวนี้ฝ่ายไทยหลอกล่อให้ฝรั่งเศสเดินทัพมาอย่างสะดวก พอจนถึงที่ตั้งอำเภอ ก็ถูกหน่วยกล้าตายของชาวอำเภอท่าลี่ ชุ่มโจมตีดึงตะลุมบอน (ที่ตั้งโรงเรียนบ้านท่าลี่) ฝรั่งเศสประสบกับความพ่ายแพ้และนับแต่นั้นมาไม่ปรากฏฝรั่งเศสได้ข้ามแม่น้ำเหืองมาก่อวุ่นอีกเลย

ผีบุญที่บ้านหนองหมากแก้ว เมื่อปี พ.ศ.2467 ได้เกิดมีผีบุญขึ้นมาคณะหนึ่ง จำนวน 4 คน อ้างว่า คณะของตนได้รับบัญชาจากสวรรค์ให้ลงมาบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่มวลมนุษย์ซึ่งยากไร้และเต็มไปด้วยกิเลส ได้กำหนดสถานที่อันบริสุทธิ์ไว้ดำเนินการเพื่อแสดงอภินิหาร ประกอบพิธีกรรม อบรมสั่งสอนผู้คนที่วัดบ้านหนองหมากแก้วในหมู่บ้านหนองหมากแก้ว (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลปวนพุ อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย) บุคคลในคณะของผีบุญ 4 คน ต่างมีหน้าที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

1) นายบุญมา จัตุรัส อุปสมบทได้หลายพรรษาเดินทางมาจากจังหวัดชัยภูมิ ได้ขนานนามของตนเองเป็น พระประเสริฐ มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าคณะ มีหน้าที่ทำน้ำมนต์อันศักดิ์สิทธิ์ใส่ตุ้มไว้ให้ผู้คนที่ได้ดื่มกินและอาบเป็นการสะเดาะเคราะห์ แล้วทำพิธีปลุกเสกลงเลขยันต์ในตะกรุด ซึ่งใช้ตะกั่วลูกหมาตีสื่อออกเป็นแผ่นบาง ๆ เสร็จแล้วม้วนออกแจกจ่ายให้ผู้คนที่ขอ เชื่อกันว่าเสวยอดิศักดิ์ไว้ เป็นเครื่องรางของขลังชั้นยอดของพระประเสริฐในทางคงกระพันชาตรี ป้องกันผีร้าย

2) ทิดเถิก บุคคลผู้คงแก่เรียนชาวบ้านหนองหมากแก้ว ได้ขนานนามตนเองเป็น เจ้าฟ้าดินแดงมีตำแหน่งเป็นรองหัวหน้า มีหน้าที่ทำผ้าประเจียดกันภัยอันทรงประสิทธิภาพเป็นมหา-อุกม์แม้ปีนผาหน้าไม้ตลอดจนมีดพร้าจะทำขวานก็ไม่สามารถที่จะทำอะไร

แก่ผู้ที่มีผ้าประเจียดอันทรงฤทธิ์ของเจ้าฝาดินแดงได้ วิธีทำผ้าประเจียด ไม่ว่าบุคคลใดที่มีความประสงค์จะให้บุคคลเหล่านั้นไปจัดหาผ้าฝ้ายสีขาวขนาดกว้างยาว ด้านละหนึ่งศอกของตนมาหนึ่งผืน เมื่อมาพร้อมหน้ากันครั้งใดเวลาสาธุศยก็ให้ผู้ประสงค์รอคอยอยู่ข้างล่างศาลาแล้วเรียกขึ้นไปทีละคน ผู้ที่ขึ้นไปแต่ละคนจะต้องคลานเข้าไปหาเจ้าฝาดินแดงและห้ามมองหน้า เมื่อคลานเข้าไปถึงที่ที่เจ้าฝาดินแดงนั่งอยู่จึงคลี่ผ้าขาวที่จะมาทำผ้าประเจียดปูออกแล้วพนมหมอบก้มหน้านิ่งจนกว่าเจ้าฝาดินแดงจะทำผ้าประเจียดเสร็จ ฝ่ายเจ้าฝาดินแดงเมื่อเห็นผู้ที่ประสงค์อยากได้ผ้าประเจียดได้กระทำตามกฎซึ่งตนวางไว้ด้วยความเคารพก็ลุกขึ้นยกเท้าขวาหรือซ้ายย่างไปในบม (บมคือภาชนะที่ทำด้วยไม้ มีลักษณะทรงกลมแบนและลึกลึกคล้ายถาดซึ่งชาวอีสานใช้เป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวที่หนึ่งสุกดีแล้ว เพื่อให้ไอน้ำออกก่อนที่จะนำไปเก็บไว้ในกระติบ) ที่มีขม้นกับปูนดำผสมกันไว้อย่างดี แล้วจึงยกเท้าข้างที่ย่างไปในบมเหยียบผ้าขาวก็จะปรากฏรอยเท้าของเจ้าฝาดินแดงอย่างชัดเจนเป็นอันเสร็จพิธีทำผ้าประเจียดนำไปใช้ได้ทันที แต่ถ้าหากเหยียบผ้าขาวแล้วปรากฏรอยไม่ชัดเจน หรือไม่สบอารมณ์ของเจ้าฝาดินแดง ผู้ที่ต้องการก็ต้องไปหาผ้าขาวมาทำใหม่จนกว่าจะได้ผ้าประเจียดชิ้นดีไปไว้ใช้ต่อไป ครั้นได้ผ้าประเจียดไปแล้วจะต้องนำไปเก็บบูชาเอาไว้บนหิ้งพระ หรือเมื่อออกเดินทางจะต้องพับชายผูกคอไปเป็นเครื่องรางของขลังประจำตัวทุกครั้งจะลืมไม่ได้เป็นอันขาด

3) นายสายทอง อินทองไชยศรี ขนานนามตนเองเป็น เจ้าหน่อเล็ลย์ อ้างว่าได้รับบัญชาจากสวรรค์ให้มาปราบยุคเข็ญโดยเฉพาะ มีวาจาสิทธิ์สามารถที่จะสาปผู้ละเมิดกฎสวรรค์ให้เป็นไปตามโทษานุโทษที่ตนพิจารณาเห็นตามสมควร ได้ทันที ครั้งนั้นได้เกิดมีการขโมยเกิดขึ้นในหมู่บ้านหนองหมากแก้ว แล้วจับขโมยได้ ชาวบ้านจึงควบคุมตัวไปให้เจ้าหน่อเล็ลย์เป็นผู้ตัดสิน ผลของการตัดสินปรากฏว่า ขโมยได้ละเมิดกฎของสวรรค์ในข้อบังเบียดเครื่องยังชีพของมวลมนุษย์อย่างสุดที่จะอภัยให้ได้ โทษที่ขโมยพึงได้รับในครั้งนี้ก็คือ ต้องถูกสาปให้ธรณีสูบลงไปทั้งเป็น ครั้นได้พิพากษาโทษให้ผู้คนทั้งหลายได้รู้เห็นทั่วไปแล้ว พิธีสาปก็เริ่มขึ้น โดยเจ้าหน่อเล็ลย์มีบัญชาให้สาธุศยจุฑาลูมขนาดพอฝังศพได้ในสถานที่ที่ได้กำหนดไว้ ครั้นแล้วให้ไปนำตัวขโมยซึ่งได้ผูกมัดข้อมือเอาไว้ไว้อย่างแน่นหนา พาไปยืนที่ปากหลุม แล้วเจ้าหน่อเล็ลย์ก็เริ่มอ่าน โองการอัญเชิญเทวดาให้ลงมาจากสรวง-สวรรค์ มาเป็นสักขีพยานในการที่ตนได้ดำเนินการสาปให้ขโมยต้องถูกธรณีสูบลงไปทั้งเป็นตามโทษานุโทษ พอเจ้าหน่อเล็ลย์กล่าวคำสาปสิ้นสุดลงก็บัญชาให้สาธุศยพลักขโมยลงไปในหลุม พร้อมกับช่วยกันรีบขุดคุ้ยโกยดินลงกลบฝังขโมยที่ต้องคำสาปให้ธรณีสูบลงไปทั้งเป็น ท่ามกลางความตกตะลึงพริ้งเพริดสยดสยองของผู้คนที่ไปร่วมชมพิธีกรรมเป็นอย่างยิ่ง เมื่อคณะผิบุญคล้อยหลังกลับไป บรรดาญาติพี่น้องของขโมยก็รีบพากันขุดคุ้ยโกยดินนำขโมยที่ถูกฝังทั้งเป็นอาการร่อแร่ปางตายขึ้นมาปฐมพยาบาล แล้วรีบพากันอพยพหลบหนีบัญชาจากสวรรค์ของคณะผิบุญไปในคืนนั้นทันที และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น เป็นผลให้ไม่มีการลัก

ขโมยใด ๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้านหนองหมากแก้วต่อไปอีกเลย ทั้งนี้ ด้วยทุกคนได้ประจักษ์แก่ตาในประกาศิตจากสวรรค์ของเจ้าหน่อเล็ไฉ่เป็นอย่างยิ่ง

4) นายก้อนทอง พลซา ชาวบ้านวังสะพุงซึ่งเป็นบุคคลที่ ๔ ขณะนั้นรับราชการในหน้าที่สารวัตร อำเภอวังสะพุง ได้ไปพบเห็นพิธีการต่าง ๆ ของคณะผิบุญจึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธา จนถึงกับได้ขออนุญาตลาบวชจากทางราชการมีกำหนด 10 วัน ในระหว่างที่ทางราชการได้อนุญาตให้ลาบวชได้ นายก้อนทอง ฯ ได้ถือโอกาสหลบไปสมทบกับคณะผิบุญที่บ้านหนองหมากแก้ว แล้วก็รีบทำความเพียรแต่ยังไม่ทันจะได้รับความสำเร็จจนถึงขั้นได้รับการขนานนาม ก็มาถูกทางบ้านเมืองเข้าทำการปราบปรามและจับตัวได้เสียก่อน

คณะผิบุญซึ่งถือว่าตนเป็นผู้วิเศษได้กำหนดพิธีกรรมให้ชาวบ้านปฏิบัติ โดยถือเอาศาลาการเปรียญวัดบ้านหนองหมากแก้วเป็นศูนย์กลางทุกวันในเวลาเช้าและเย็น ชาวบ้านทุกคนจะต้องมาร่วมเข้าพิธีสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำขาดไม่ได้ และในเวลากลางคืนทุกคืนบรรดาสาว ๆ หรือภรรยาของผู้ใดก็ตามที่มีใบหน้าและรูปร่างสวยงาม จะต้องอาบน้ำแต่งตัวให้สะอาดสดสวย แล้วนำพวงมาลัยดอกไม้สดและน้ำหอมผลัดกันเข้าไปมอบให้คณะผิบุญ ต่อจากนั้นก็เริ่มพิธีฟ้อนรำวงสรวงเวียนพรมน้ำอบน้ำหอมไปรอบๆ ตัวของผิบุญ หากผิบุญเกิดพึงพอใจอิสรินางใดในวงฟ้อนบวงสรวง ก็จะใช้พวงมาลัยดอกไม้สดเกี่ยวปลายไม้แล้วขึ้นไปคล้องคอเอาไว้ เป็นเครื่องหมายให้ทุกคนได้ทราบว่า อิสรินางนั้นได้รับโปรดปรานจากผิบุญเป็นพิเศษ และนับเป็นวาสนาเป็นอย่างยิ่งที่ในคืนนั้นจะต้องเข้าเวรปรนนิบัติ ปรากฏว่าบรรดาสาวและไม้สาวต่างแย่งกันปรนนิบัติผิบุญเหล่านี้เป็นพิเศษทุกคืน คณะผิบุญชุดนี้ได้บัญญัติกฎข้อบังคับเอาไว้ 3 ประการ ที่ชาวบ้านจะต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จะหลงลืมไม่ได้ นั้น มีดังต่อไปนี้

1. จะต้องสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำทุกเช้าเย็น ขาดไม่ได้
2. จะต้องฟ้อนรำบวงสรวงคณะผิบุญเป็นประจำทุกคืน ขาดไม่ได้
3. จะต้องหมั่นทำบุญให้ทานอยู่เป็นนิจ และจะต้องรำลึกถึงพระคุณของ

บิดา-มารดาอยู่เสมอทั้งนี้ในการเรียกพ่อ-แม่ดังที่เคยเรียกกันมาเคย ๆ นั้นเป็นการ ไม่เคารพ จะต้องพากันเรียกเสียใหม่ว่า คุณพ่อคุณแม่

ด้วยพิธีกรรมที่คณะผิบุญได้นำชาวบ้านปฏิบัติต่อเนื่องกันมามีได้ขาด ครั้นนานวันเข้า กิตติศัพท์ก็ได้เลื่องลือไปไกล ทำให้มีผู้คนสนใจหลงไหลเข้าไปอย่างมากมาย บ้างที่สนใจเครื่องรางของขลัง ก็ต้องตระเตรียมสิ่งของเข้าไปจัดทำเอง อาทิเช่นต้องการตะกรุดก็ต้องหาตะกั่วลูกแห่ไปหลอมแล้วตีแผ่ออกให้พระประเสริฐทำตะกรุด ที่ป่วยเจ็บได้ใช้ก็ไปอาบน้ำมนต์ สะเดาะเคราะห์ ที่ต้องการผ้าประเจียดก็ต้องหาผ้าฝ้ายสีขาวไปให้เจ้าผ้าดินแดง ครั้นคณะผิบุญได้พบผู้คนมากหน้าหลายตาและเพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้น เลยเกิดความเคลิบเคลิ้มหลงตนลืมตัว หนักเข้าเลยพากันรื้ออันหันไปทางการบ้านการเมือง ผันเฟื่องที่จะเป็นเจ้าเข้าครองแผ่นดิน โดยประกาศอย่างอหังการว่า จะยกกำลังเข้าตีเอาเมืองเลยได้แล้วจึงจะยกกำลังเลยไปตีเอาเมืองเวียงจันทน์ เพื่อ

ตั้งตนเป็นเอกราช เมื่อได้ประกาศเจตนารมณ์แล้วก็เรียกอาสาสมัครมาทำการคัดเลือก ด้วยมีความเชื่อมั่นว่าตนได้รับบัญชามาจากสวรรค์ ไม่ต้องมีผู้คนมากก็สามารถที่จะกระทำการใหญ่ได้ เมื่อเลือกผู้คนรวมได้ 23 คน พร้อมด้วยปืนแก๊ป 1 กระบอก ปืนคาบศิลา 2 กระบอก พร้อมด้วยหอกดาบแหลนหลาวครบครัน ครั้นได้ฤกษ์พิชัยสงคราม คณะผิบุญก็ยกพลจำนวน 23 คน ออกเดินทางจากบ้านหนองหมากแก้วแล้วมุ่งหน้าขึ้นสู่ทิศเหนืออ้อมผ่านหมู่บ้านนาหลักแล้วไปตั้งมั่นอยู่ริมลำห้วยทางด้านทิศเหนือของอำเภอวังสะพุง (บริเวณหมู่บ้านห้วยอีเล็ด ห่างจากที่ตั้งอำเภอวังสะพุงประมาณ 3 กม.)

ระหว่างนั้น หลวงพิศาลสารกิจ นายอำเภอวังสะพุงได้ติดตามความเคลื่อนไหวของคณะผิบุญโดยส่งนายบุญเลิศ เหตุเกตุ สารวัตรศึกษา (อดีตกำนันตำบลวังสะพุง ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่) ออกไปสอดแนมพฤติกรรมความเคลื่อนไหวของคณะผิบุญอย่างใกล้ชิดแทบจะเอาชีวิตไม่รอดก็หลายครั้ง แล้วให้ทำรายงานเข้ามายังอำเภอทุกกระยะ หลวงพิศาลสารกิจได้ทำรายงานความเคลื่อนไหวของคณะผิบุญเข้าจังหวัดทุกกระยะ ซึ่งในขณะนั้นกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ประจำอยู่ในตัวจังหวัดเลยมีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนผู้คนที่เข้าไปกราบไหว้คณะผิบุญ ดังนั้น ทางจังหวัดเลยจึงได้ทำรายงานไปยังกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดอุดรธานี พร้อมกันนั้นก็ได้รายงานขอกำลังไปยังฝ่ายทหารที่ค่ายประจักษ์ศิลปาคมอีกด้วย ถ้าหากว่ากำลังทางฝ่ายตำรวจที่อุดรมีไม่เพียงพอ ขณะนั้น พ.ต.อ.พระปราบภัยพาล ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดอุดรธานีในสมัยนั้น ได้นำกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจรีบรุดมาจากจังหวัดอุดรธานีเข้าสมทบกับกำลังของจังหวัดเลยร่วมกับเจ้าหน้าที่ของอำเภอวังสะพุง ธิบายแผนปราบปรามโดยด่วน ครั้นได้ทราบกำลังของคณะผิบุญพร้อมด้วยอาวุธจากนายบุญเลิศ เหตุเกตุ เป็นที่แน่นอนแล้ว กองกำลังตำรวจจากอุดรร่วมกับจังหวัดเลยและเจ้าหน้าที่อำเภอวังสะพุงก็เคลื่อนเข้าโอบล้อมคณะผิบุญทุกทิศทุกทาง ได้มีการปะทะกันเพียงเล็กน้อย คณะผิบุญก็แตกกระจัดกระจายจับผิบุญได้ทั้งหมด แล้วควบคุมตัวขึ้นส่งฟ้องศาลฐานก่อการจลาจลสอบถามได้ความว่า พวกเขาทั้ง 4 คนที่ตั้งตนเป็นผิบุญ เกิดความเคลิบเคลิ้มหลงใหลในนิยายพื้นเมืองของชาวอีสานเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย และจำปาสีด้น จนหลงตนลืมหายใจไป ส่วนความรู้สึกที่แท้จริงนั้น ยังมีความรักในถิ่นฐานหาได้มีความคิดเป็นกบฏต่อแผ่นดินกำเนิดก็หาไม่ คณะตุลาการได้รับฟังเรื่องราวจากผู้ที่ได้ตั้งตนเป็นผิบุญทั้ง 4 คน ได้เกิดความเห็นใจ จึงพิพากษาให้จำคุกผิบุญทั้ง 4 คน คนละ 3 ปี ส่วนบริวารให้ปล่อยตัวไป

การตั้งเมืองเลย เมื่อ พ.ศ.2396 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าผู้คนในแขวงนี้มีปริมาณเพิ่มขึ้นมากกว่าแต่ก่อน สมควรจะได้ตั้งเป็นเมือง เพื่อประโยชน์ในการปกครองอย่างใกล้ชิด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทำนน้ำออกมาสำรวจเขตแขวงต่าง ๆ แล้วได้พิจารณาเห็นว่า หมู่บ้านแฮ่ ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งห้วยน้ำหมานและอยู่ใกล้กับแม่น้ำเลย มีภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การสร้างป้อมด้วย เพราะมีภูเขา

ล้อมรอบและพลเมืองหนาแน่น พอจะตั้งเป็นเมืองได้ จึงนำความขึ้นถวายบังคมทูลเพื่อทรงทราบ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเป็นเมือง เรียกชื่อตามนามของแม่น้ำเลย ว่า "เมืองเลย"

ต่อมา พ.ศ.2440 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากเดิมมาเป็นแบบเทศาภิบาล โดยแบ่งเป็นมณฑลเมือง อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เมืองเลยจึงแบ่งการปกครองอีกเป็น 4 อำเภอ อำเภอที่ตั้งตัวเมืองเรียกชื่อว่า "อำเภอภูคุดป่อง" ต่อมาใน พ.ศ.2442-2449 ได้เปลี่ยนชื่อเมืองเลยเป็น "บริเวณลำน้ำเลย" ใน พ.ศ.2449-2550 ได้เปลี่ยนชื่อบริเวณลำน้ำเลย เป็นบริเวณลำน้ำเหือง และใน พ.ศ.2550 จึงได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 4 มกราคม 2450 ยกเลิกบริเวณลำน้ำเหืองให้คงเหลือไว้เฉพาะ "เมืองเลย" โดยให้เปลี่ยนชื่ออำเภอภูคุดป่อง เป็นอำเภอเมืองเลยด้วย

สำหรับอำเภอภูคุดป่อง ซึ่งเป็นที่ตั้งตัวเมืองเลยนั้น เรียกตามตำบลซึ่งเป็นที่ตั้งอำเภอในครั้งนั้น เหตุที่เรียกตำบลแห่งนี้ว่า "คุดป่อง" ก็เนื่องจากมีหนองน้ำอยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ ณ บริเวณที่ว่าการอำเภอเมืองเลย ปัจจุบันนี้เกิดจากการเปลี่ยนทางเดินของแม่น้ำเลย มีลักษณะเป็นลำห้วยมีรูปโค้งเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งซีก มีปากน้ำแยกออกจากลำแม่น้ำเลยทั้งสองด้าน มีน้ำขังอยู่ตลอดปี ตรงกลางเป็นเกาะมีเนื้อที่ประมาณ 90 ไร่ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเมืองเลย ศาลาเทศบาลเมืองเลย และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเลย(ประวัติมณฑลไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดเลย : 2525.)

2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ในจังหวัดเลย

2.2.1 ที่ตั้ง ขนาด รูปร่าง

จังหวัดเลยมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ (Absolute Location) ตั้งอยู่ที่เส้นละติจูด ๑๗ องศา 27 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 104 องศา 47 ลิปดาตะวันออก มีเนื้อที่ประมาณ 1,424 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,140,000 ไร่ ตั้งอยู่เหนือสุดของ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 520 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ (ตามเส้นทางกรุงเทพฯ – ชัยภูมิ – เลย) ที่ตั้งของจังหวัดเลยอยู่ในแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ (ประเสริฐ : 2530)

แผนที่ 2.1 แผนที่จังหวัดเลย

จังหวัดเลยมีพื้นที่ 11,424 ตารางกิโลเมตร หรือ 7,140,000 ไร่ จัดเป็นจังหวัดขนาดกลางลักษณะรูปร่างของจังหวัดคล้ายกับกระทะใบบัวปัจจุบันที่ตั้งของจังหวัดนับเป็นศูนย์กลางการคมนาคมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคเหนือ ติดต่อไปยังจังหวัดพิษณุโลก อุตรดิตถ์ เชียงราย ลำปาง ลำพูนและเชียงใหม่ จึงเรียกได้ว่าจังหวัดนี้ ถือว่าเป็นประตูสู่ล้านนา และในอนาคตยังจะเป็นประตูสู่ล้านช้างด้วยเพราะขณะนี้มีการสร้างสะพานไทย - ลาว ข้ามแม่น้ำเหือง ระหว่างอำเภอท่าลี่ กับเมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี เพราะระยะทางจากเลยสู่ล้านช้างระยะทาง 350 กิโลเมตร

จังหวัดเลยติดกับชายแดนต่างประเทศ 1 ประเทศ ได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และจังหวัดใกล้เคียง 6 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ ขอนแก่น หนองบัวลำภู อุตรธานีและหนองคายในทิศต่าง ๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหืองเป็นแนวพรมแดน
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอภูพาน อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น อำเภอน้ำหนาว อำเภอหล่มเก่าจังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย อำเภอนาขึง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี อำเภอสุวรรณคูหา อำเภอนาวัง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

2.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่ของจังหวัดเลยโดยทั่วไปเป็นภูเขาสูงและล้อมรอบด้วยภูเขา สลับซับซ้อน ลดหล่นเรียงรายมีลักษณะคล้ายคลื่นทะเล ตัวเมืองมีภูเขาล้อมรอบ คล้ายกระทะใบบัว สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 400 เมตร สามารถแบ่งภูมิประเทศออกเป็น 3 เขต ดังนี้

2.2.2.1 เขตภูเขาสูง บริเวณด้านทิศตะวันตกได้แก่บริเวณ อำเภอภูเรือ อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้วและอำเภอท่าลี่ มีพื้นที่การเพาะปลูกน้อย มีประชากรอาศัยอยู่น้อย

2.2.2.3 เขตที่ราบเชิงเขา บริเวณทางทิศใต้และตะวันออกได้แก่อำเภอภูกระดึง กิ่งอำเภอเอราวัณ อำเภอนาคู อำเภอผาขาว อำเภอภูหลวง อำเภอปากชมและกิ่งอำเภอหนองหิน เป็นเขตที่ไม่มีภูเขาสูงมากนัก มีที่ราบเชิงเขาพอที่จะทำการเพาะปลูกได้บ้าง มีประชากรอาศัยอยู่มากกว่าเขตภูเขาสูง

2.2.2.4 เขตที่ราบลุ่ม บริเวณลำน้ำเลยและตามลำน้ำโขง ได้แก่บริเวณอำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย และอำเภอเชียงคาน เป็นเขตที่ราบมีพื้นที่สำหรับทำการเกษตรมาก ดินอุดมสมบูรณ์ ทำการเกษตรเพาะปลูกได้ดี มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมากกว่าเขตอื่น ๆ

2.2.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดเลย สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ที่เป็นภูเขาสูงส่งผลให้อุณหภูมิ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ฤดูร้อนจะร้อนมากจนถึง 43.5 องศาเซลเซียส ฤดูหนาวหนาวจัด บางปีอุณหภูมิลดลงถึง -1 ถึง -3 องศาเซลเซียส ส่วนในฤดูฝนจะมีฝนตกชุกพอประมาณ ซึ่งเมื่อจำแนกฤดูกาลของจังหวัดเลย สามารถแบ่งออกได้ 3 ฤดูกาล ดังนี้

2.2.3.1 ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – เดือนเมษายน

2.2.3.2 ฤดูฝน แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนเมษายน - เดือนกรกฎาคม มีฝนเนื่องมาจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ช่วงที่สองเริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม - ปลายเดือนตุลาคม เป็นฝนที่เกิดจากอิทธิพลของพายุดีเปรสชันในทะเลจีนใต้

2.2.3.3. ฤดูหนาว อากาศหนาวจัดเริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม – เดือนกุมภาพันธ์ ฤดูหนาวของจังหวัดเลยเกิดจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดพาเอาอากาศหนาวและแห้งแล้งจากประเทศจีน มาปกคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยส่วนใหญ่ เดือนธันวาคมและเดือนมกราคมเป็นเดือนที่มีอุณหภูมิต่ำสุด ประมาณ - 1 ถึง - 3 องศาเซลเซียส เดือนเมษายนมีอุณหภูมิสูงสุดประมาณ 40.2 องศาเซลเซียส

2.3 องค์ประกอบของประชากรในจังหวัดเลย

องค์ประกอบของประชากรเป็นคุณลักษณะประชากร เช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา อาชีพ รายได้ การศึกษา สุขภาพอนามัย ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบของประชากรในแต่ละท้องถิ่นนำไปใช้ในการวางแผนด้านประชากรในอนาคต จังหวัดเลยมีองค์ประกอบด้านประชากรที่สำคัญ ดังนี้

2.3.1 เชื้อชาติ จังหวัดเลยมีคนพื้นเมืองที่มีเชื้อชาติไทยซึ่งเรียกตัวเองว่า ไทเลย เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุด นอกจากนี้ยังมีคนเชื้อชาติจีน ชาวเขา ไทดำ ไทพวน ซึ่งเป็นชนกลุ่มต่าง ๆ ของจังหวัด วิถีชีวิตของคนเมืองเลยจะมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ยึดถือประเพณีแบบชาวไทยภาคอีสานและหลวงพระบาง

2.3.2 ศาสนา ประชากรในจังหวัดเลยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทย ศาสนาที่มีผู้นับถือรองลงมาคือศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ตามลำดับ

2.3.3 ภาษา ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารมีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ภาษาพูดที่ชาวเลยใช้เป็นภาษาถิ่นที่เรียกว่า ภาษาเลย ส่วนภาษาเขียนในอดีตใช้อักษรไทย อักษรไทยน้อย และอักษรธรรม ซึ่งในปัจจุบันมีผู้อ่านและเขียนได้ไม่มากนัก ภาษาราชการใช้ภาษาไทยภาคกลาง

2.3.4 อาชีพ ประชากรในจังหวัดเลยประกอบอาชีพที่สำคัญคือ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมการทำเหมืองแร่ การพาณิชย์กรรมและการบริการ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางด้านเกษตรกรรมเป็นสินค้าที่ทำรายได้เข้าสู่จังหวัดมากที่สุด

2.3.5 รายได้ เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินและน้ำ ส่งผลให้รายได้ของประชากรในจังหวัดเลยไม่แน่นอน รายได้เฉลี่ยของประชากรใน 19 จังหวัดภาคอีสานพบว่า ปี พ.ศ. 2541 ประชากรในจังหวัดเลยมีรายได้เฉลี่ยคนละ 26,196 บาทต่อคนต่อปี โดยมีรายได้อยู่ในลำดับ 4 ของภาคอีสาน รองจากนครราชสีมา ขอนแก่นและอุดรธานีตามลำดับ

2.4 กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเลย

นอกจากชาวเลยส่วนใหญ่ที่เรียกตนเองว่า ไทเลยแล้ว ในจังหวัดเลยยังมีชนชาติพันธุ์อาศัยอยู่อีกหลายกลุ่ม กลุ่มชนเชื้อสายไทย เป็นชนกลุ่มหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนพื้นเมืองเลย โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ปะปนกัน ชนกลุ่มนี้เข้ามาอยู่ในจังหวัดเลยเป็นเวลานานแล้วมี 3 กลุ่มคือ กลุ่มไทดำ ไทพวน และไทได้

2.4.1 ชาวไทดำ

ชาวไทดำ อพยพมาจากแคว้นพวน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในปัจจุบัน ในปีพุทธศักราช 2417 พวกฮ่อยกกำลังมาตีเมืองเชียงขวาง ซึ่งเป็นหัวเมืองสำคัญในแคว้นพวน จึงได้ขอความช่วยเหลือมายังไทยโดยมีพระยาภูธราภัยเป็นแม่ทัพคุมกองทัพไปปราบฮ่อ ผลการปราบฮ่อครั้งนี้ไทยชนะและไทยได้ใช้นโยบายอพยพผู้คนจากแคว้นพวนเข้ามายังประเทศไทย ชาวไทดำถูกกวาดต้อนมาถึงกรุงเทพฯ ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ไปตั้งหลักแหล่งที่บ้านหมี่ คลองสนามแจง จังหวัดลพบุรีจนกระทั่ง 8-9 ปี เจ้าเมืองบริขันธ์มาทูลขอราษฎรกลับไปยังเมืองเชียงขวางตามเดิมโดยเริ่มอพยพลงมาตามเส้นทางเรื่อย ๆ จนได้มาพักที่บ้านน้ำกอใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์ ต่อมา ชาวไทดำกลุ่มหนึ่งได้เดินข้ามแม่น้ำโขงไปยังบ้านน้ำกุ่ม แขวงเวียงจันทน์ แต่ในขณะนั้นเขต เวียงจันทน์มีปัญหาการเจรจากับฝรั่งเศส ไทดำจึงข้าม แม่น้ำโขง ย้อนกลับมาตั้งหมู่บ้านที่ดาดซ้อ ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย อยู่ได้ระยะหนึ่งจึงอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาเบนและได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งถาวรที่หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย เมื่อปี พุทธศักราช 1338 โดยมีจำนวนครัวเรือน ในขณะนั้น 15 หลัง ปัจจุบันชาวไทดำมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 828 หลังคาเรือน

ลักษณะภูมิประเทศที่ชาวไทดำตั้งรกรากจะเป็นเนินเขา ทิศเหนือจะเป็นที่ลุ่ม ทิศใต้และทิศตะวันออกจะเป็นที่ดอน ส่วนทิศตะวันตกเฉียงเหนือมีบางส่วนเป็นที่ลุ่ม อาชีพส่วนใหญ่ที่ทำคือ เกษตรกรรม เช่น การทำไร่ ทำนา การเลี้ยงสัตว์

สำหรับบ้านเรือนชาวไทดำมีลักษณะที่แตกต่างจากบ้านโดยทั่ว ๆ ไป ตัวบ้านจะยกพื้นสูง นิยมทำห้องเดียวมีระเบียงหรือชานยื่นออกมาไว้สำหรับนั่งเล่น หลังคามุงด้วยหญ้าคา ลักษณะเป็นหน้าจั่วอยู่ด้านบนแต่มีชายคาเป็นวงกลมรอบตัวบ้าน ตัวบ้านจะสร้างด้วยไม้ไผ่ทั้งหลัง ไม่มี หน้าต่างมีเพียงประตูทางเข้าด้านหน้าและด้านหลังฝาบ้านจะล้อมด้วยไม้ไผ่ทั้ง 4 ด้าน พื้นบ้านจะปูด้วยลำไม้ไผ่และใต้ถุนบ้านปูด้วยฟากที่ทำจากไม้ไผ่ทาบส่วนเสาจะใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นต้น ๆ และบันไดจะทำด้วยลำไม้ไผ่เพื่อใช้สำหรับขึ้นลงโดยพาดไว้บริเวณด้านหน้าและด้านหลังของตัวบ้าน

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทดำจะมีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเอง ซึ่งอยู่บนบรรทัดฐานของความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเรื่องผีเรือนและผีเช่นผีเรือน ความเชื่อเกี่ยวกับหมอรักษาหรือเจ้าบ้าน (เจ้าบ้าน หมายถึง พระเสื้อเมือง) พิธีเลี้ยงเจ้าบ้าน เป็นต้น มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างออกไปอย่างเห็นได้ชัด เช่น พิธีศพของชาวไทดำ พิธีศพเป็นพิธีหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณของชาวไทดำ เมื่อมีคนตายจะหยุดทำงานทุกอย่างจนกว่าจะนำคนตายไปป่าช้าเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงเริ่มทำงานใหม่ งานศพชาวไทดำจะไม่มี การนำพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องเพราะถือว่าพระกับผีไม่ถูกกัน ศพนิยมฝังมากกว่าการเผา

นอกจากนี้ยังมีพิธีเสนเฮือน คือการเช่นผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษ การกระทำเช่นนี้ เพราะเขาเชื่อว่าจะทำให้ผีไม่คอยาก และจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองสู่ลูกหลาน สำหรับพิธี แต่งงานเป็นอีกพิธีหนึ่งที่นำแปลก เมื่อไทดำผู้ชายชอบพอกับฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะทำการสู่ขอโดยใช้ เพียงหมากพลูเท่านั้น ถ้าพ่อแม่ฝ่ายหญิงรับเอาไว้ก็แน่นอนว่าตกลงยกลูกสาวให้ สำหรับปีใหม่ของ ชาวไทดำจะจัดขึ้นในเดือนสิบ เรียก ประเพณีปาดตง นอกจากนั้นชาวไทดำยังมีการเล่นที่สืบทอดกันมาช้านานเป็นการแสดงความเคารพต่อหมอมดประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะมีเครื่องดนตรีประกอบไปด้วยปี บั้งบุ พางฮาด เรียกการเล่นนี้ว่า แซปาง มักมีการแสดงในวันแรม 1 ค่ำ เดือนสามและ เดือนหก ส่วนภาษาของชาวไทดำใช้อักษรไทดำซึ่งเป็นภาษาเฉพาะกลุ่ม

สภาพเป็นอยู่ของชาวไทดำค่อนข้างเรียบง่าย การแต่งกายผู้ชายจะสวมเสื้อที่ทอด้วย ผ้าสีดำหน้าแขนกระบอกติดกระดุมเงิน 11 เม็ด ลักษณะกระดุมเป็นรูปผักบั้ง ตัวเสื้อผู้ชายจะยาวกว่าเสื้อผู้หญิงมีกระเป๋าทรงสองข้างตรงชายล่าง กางเกงจะเป็นขยาวลักษณะรูปทรงคล้ายกางเกงจีนจะใช้ผ้าสีดำเข้มในการตัดเย็บ

ส่วนผู้หญิงจะนุ่งเสื้อที่เป็นสีดำคอกลมผ่าหน้า แขนกระบอกเข้ารูปติดกระดุมเป็นรูปผีเสื้อและนุ่งผ้าซิ่นที่ทอเป็นลายพื้นเมืองนิยมปักสีริษะด้วยผ้าซึ่งทอด้วยฝ้ายย้อมดำ หรือความกว้างประมาณ 40 เซนติเมตร ยาวประมาณ 1.20 เมตร ชายผ้าจะปักด้วยด้ายสีที่เป็นลวดลายต่าง ๆ ส่วนรองเท้านักชายและหญิงจะใส่รองเท้าไม้ยกพื้นสูงแบบคิ๊บ สำหรับอาหารของชาวไทดำไม่ค่อยนิยมรับประทาน เนื้อสัตว์ อาหารจึงประกอบไปด้วยผักและน้ำพริกชั้นยอดของชาวไทดำ คือแจ่วออก ซึ่งทำจากใบบอนคั้น

ภาวะสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ชาวไทดำแทบจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต อิทธิพลต่าง ๆ ไม่สามารถส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทดำได้เลย บรรพบุรุษเคยสั่งสมมาเช่นไร ปัจจุบันลูกหลานก็ยังคงยึดถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

2.4.2 ชาวไทพวน

ชาวไทพวนอพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านนุสม และบ้านกลาง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย ถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองเตาไห หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อครั้งที่พวกจีนฮ่อ กุลา เจี้ยว รุกรานเมืองเตาไห 4 พ่อเผ่า คือ พ่อเผ่าก้อม พ่อเผ่าหาน พ่อเผ่าเพียไซ พ่อเผ่าปู้ตาสหลวง เป็นผู้นำชาวพวนกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากหลวงพระบางล่องตามแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนุสม ต่อมาผู้คนส่วนหนึ่งได้มาอยู่ที่บ้านกลางอีกแห่งหนึ่งแล้วเรียกตัวเองว่า “ไทพวน”

พิธีทรงเจ้าของชาวไทพวน ชาวไทพวนมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายแบบสังคมชนบททั่วไป มีอาชีพเกษตรกรรม การทอผ้า การตีเหล็ก การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง บ้านเรือนของชาวไทพวนจะยกพื้นสูงมีใต้ถุนเรือน ใช้ทำประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ทำคอกวัว คอกควาย ฯลฯ นิยมปลูกบ้านเรือนที่มีห้องตั้งแต่ 3 ห้องขึ้นไป มีหลังคาทรงมะนิลาหันหน้าไปทางทิศ

ตะวันตก และใช้ห้วยผูกมัดแทนการตอกตะปู แต่ถ้าเป็นบ้านเจ้านายหรือผู้มีฐานะดีก็มุงด้วยกระเบื้องไม้เรียกว่า “ไม้แป้นเกล็ด” หรือ “กระเบื้องดินเผา” ส่วนพื้นและฝาเรือนจะใช้ไม้กระดานหรือไม้ไผ่สับออกเป็นแผ่น แล้วมีเสื่อสานด้วยห้วยทับอีกชั้นหนึ่ง มีห้องครัวอยู่บนเรือน มีชานยื่นออกมาจากตัวเรือน และมีบันไดขึ้นลงพาดที่นอกชานด้านทิศเหนือ ส่วนเสาเรือนนั้นอาจใช้ไม้ทั้งต้นหรือใช้อีกก่อเป็นเสาขนาดใหญ่

การแต่งกายของชาวไทพวนนั้น ผู้ชายจะนุ่งกางเกงหรือนุ่งผ้าโจงกระเบนใส่เสื้อม่อฮ่อมมีผ้าขาวม้าพาดบ่าหรือคาดเอว ผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นผ้าขาวม้ารัดดอกหรือใส่เสื้อแขนกระบอกสีค่า สีครามหรือสีทึบ ส่วนเด็กผู้ชายจะใส่กำไลเท้า เด็กผู้หญิงจะใส่กำไลมือ กำไลเท้า ทรงผมของ ชาวไทพวนก็จะเป็นสิ่งบ่งบอกถึงสถานภาพของแต่ละคน เช่น ผู้หญิงที่เป็นสาวรุ่นจะไว้ผมทรง ผูกผมคือรวบผมมารวมกันไว้ที่ตรงกลางศีรษะแล้วใช้เชือกผูกมัดผมไว้ ปลอยผมยาวไปตามลำตัวเอาหนามเม่นแฉ่งกลัดไว้ เมื่ออายุถึง 17-19 ปี จะทำทรงผมแบบโค้งผมซึ่งคล้ายกับผูกผมแต่ไม่ปลอยปลายผมลงมาจะเอาปลายผมขึ้นมาไว้ข้างบนแล้วจัดให้เป็นรูปโค้งหรือวงกลม ปลายผมที่ชื้อออกมาใช้น้ำมันทาให้ติดกันเป็นริ้วแหลม พออายุ 20 ปีขึ้นไปจัดว่าเป็นสาวเต็มตัว จะเอาผมทั้งหมดไปขมวดเป็นกระจุกไว้ตรงกลางศีรษะ สำหรับผู้ชายนั้นเมื่อโกนผมไฟแล้วก็โกนต่อไปเรื่อย ๆ พอโตเป็นหนุ่มถึงจะไว้ทรงผมได้ ส่วนภาษาที่ใช้จะคล้ายกับไทอีสานทั่วไป

ชาวไทพวนมีความเชื่อเรื่องผี เรื่องการเข้าทรง โดยเฉพาะที่บ้านกลางยังมีร่างทรงนางเทียม ทำหน้าที่รักษาโรคภัยไข้เจ็บและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ประเพณีที่ชาวไทพวนปฏิบัติยึดต่อกันมาคืองานบุญกำฟ้า ซึ่งจะมีการทำข้าวหลาม ข้าวจี เพื่อนำไป ถวายพระและแจกจ่ายแก่ญาติมิตร 1 ปีจะมี 3 ครั้ง คือ ขึ้น 3 ค่ำ ขึ้น 10 ค่ำ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ทั้ง 3 ครั้งนี้ ชาวไทพวนจะไม่ทำงานจะพักผ่อนอยู่กับบ้านและมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น เล่นถ่อไม้ เล่นลูกช่วง ฯลฯ

ปัจจุบันชาวไทพวนรับเอาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานเข้ามายึดถือปฏิบัติ การใช้ภาษา การแต่งกาย การนับถือศาสนา ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของชาวไทพวน กลายไปเป็นชาวไทอีสานอย่างเต็มตัว

2.4.3 ชาวไทใต้

ชาวไทใต้ ได้อพยพจากภาคอีสานเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดเลยส่วนใหญ่มาจาก จังหวัดกาฬสินธุ์ อุบลราชธานี ยโสธร โดยได้อพยพเข้ามาเมื่อปีพุทธศักราช 2506 และมีจำนวนเพิ่มขึ้น ในปีพุทธศักราช 2508 จะพบชาวไทใต้จำนวนมากที่กิ่งอำเภอเอราวัณ อำเภอนาดูน

ชาวไทใต้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำสวน ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ สภาพบ้านเรือนจะเป็นกระต๊อบและนิยมสร้างบนที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง หลังคามุงด้วยหญ้าคา โดยที่อกไก่ จั่ว ค้าง และระแนง จะทำจากไม้มีหน้าที่ยึดและรับน้ำหนักฝาบ้านจะนำไม้ไผ่สับหรือที่เรียกว่า “ฟาก” มาสานเข้าด้วยกันเป็นลวดลายแล้วติดเข้ากับตัวบ้านโดยใช้ไม้ไผ่ขัดเอาไว้ ส่วนพื้นบ้านจะปูด้วยฟากเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีชานบ้านและเรือนครัวที่สร้างขึ้นออกมาจากส่วนหน้าโดยมี

ระดับลดต่ำกว่าตัวบ้าน เสาบ้านจะทำจากไม้เนื้อแข็งและบันไดจะทำจากไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็ง โดยทั่วไปบ้านของชาวไทยใต้ในอดีตจะทำห้องเพียงห้องเดียวคือห้องนอน และได้ฉนวนจะยกสูงเพื่อใช้เลี้ยงสัตว์และใช้เป็นที่พักอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

การแต่งกายของชาวไทยใต้ ผู้ชายจะใส่เสื้อผ้าฝ้ายคอกลมสีขาวผ่าหน้าตลอดและนุ่งโจงกระเบนยาวประมาณครึ่งแข้ง มีผ้าขาวม้าคาดที่เอวและคล้องที่คอ ผู้หญิงจะใส่เสื้อคอกลมแขนกระบอก นุ่งผ้าถุงผ้าฝ้ายมัดหมี่ คนเผ่าคนแก่ที่เป็นผู้ชายจะใส่เสื้อหม้อฮ่อมหรือใส่เสื้อผ้าฝ้ายสีขาวผ่าหน้าตลอดและนุ่งโจง ผู้หญิงจะใส่เสื้อหมากกะเหล่งหรือเสื้อแขนกระบอกคอกลมสีขาวติดกระดุมที่ทำจากผ้าฝ้ายและนุ่งผ้าถุง แต่หากเป็นงานบุญหรือเป็นการละเล่นพื้นเมือง ผู้ชายจะมีผ้าสไบหรือมีลักษณะคล้ายผ้าขาวม้าพาดที่บ่า ผู้หญิงก็จะใส่เป็นสไบเฉียง ส่วนคนเผ่าคนแก่ก็จะมีผ้าเบี่ยง (ผ้าสไบ) พาดบ่า ลักษณะอุปนิสัยใจคอของชาวไทยใต้ จะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีภาษาพูดที่แตกต่างจากภาษาไทยเลย ทั้งนี้เพราะได้สืบทอดวัฒนธรรมทางด้านภาษามาจากถิ่นที่อยู่เดิมของตน เช่นภาษาไทยอีสานหรือภาษาลาวจากจังหวัดอุบลราชธานี ภาษาไทโคราชจากจังหวัดนครราชสีมา ในส่วนของขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยใต้ไม่ค่อยแตกต่างจากคนอีสานทั่วไปคือฮิดสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมานาน อาทิเช่นบุญพระเวส หรือมหาชาติ นิยมทำกันในเดือนสี่ บุญบั้งไฟนิยมทำกันในเดือนหก บุญซำฮะจะทำกันในเดือนเจ็ด ได้แก่ บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง สำหรับการละเล่นพื้นเมืองที่ได้ตกทอดกันมาแต่ดั้งเดิม เรียมนันเร (รำลาวกระทบไม้) จะเล่นกันเฉพาะในเดือนห้าโดยหนุ่มสาวจะมารวมกันเล่นเพื่อ ความสนุกสนานประจำปี ถ้าตัด (ถ้าตรุษสงกรานต์) จะเล่นกันในหน้าร้อนเพื่อรับบริจาคเครื่องจุปัจจัย เครื่องไทยทานต่าง ๆ ไปถวายวัด กันตรึมเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งที่เล่นได้ในโอกาส ทั่ว ๆ ไป

จากสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยใต้มีลักษณะคล้ายกับชาวไทยเลย ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ ประเพณีและวัฒนธรรมที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณของอีสาน ดังนั้นการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเลยจึงสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับชาวไทยได้เป็นอย่างดี (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย.)

2.5 ความเป็นมาและสภาพทั่วไปของบ้านนาอ้อ

บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านหนึ่งในอำเภอเมืองเลย เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่มาแต่โบราณ มีอายุประมาณ 300 ปีเศษมาแล้ว ชาวบ้านนาอ้อสืบเชื้อสายมาจากเวียงจันทน์และหลวงพระบาง เมื่อปี พ.ศ. 2226 ชาววังขอนกลุ่มแรกได้อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณพื้นที่ราบรอบ ๆ หนองวังขอน ภูมิประเทศบ้านนาอ้อโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบกว้างใหญ่ทอดจากทางทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก มี “ลำน้ำพาน” ไหลผ่านกลางหมู่บ้านไปทางทิศตะวันออก บ้านนาอ้อในอดีตอุดมไปด้วย ผัก ปลา และสัตว์ป่านานาชนิด ปกคลุมไปด้วยป่าดงดิบ

รอบ ๆ หมู่บ้านจนคูมีครีมีไปหมด แม้แต่ฝูงแรดก็เคยเดินผ่านมาและจับกลุ่มอยู่บริเวณหนองปัก
แรด ในสมัยนั้น

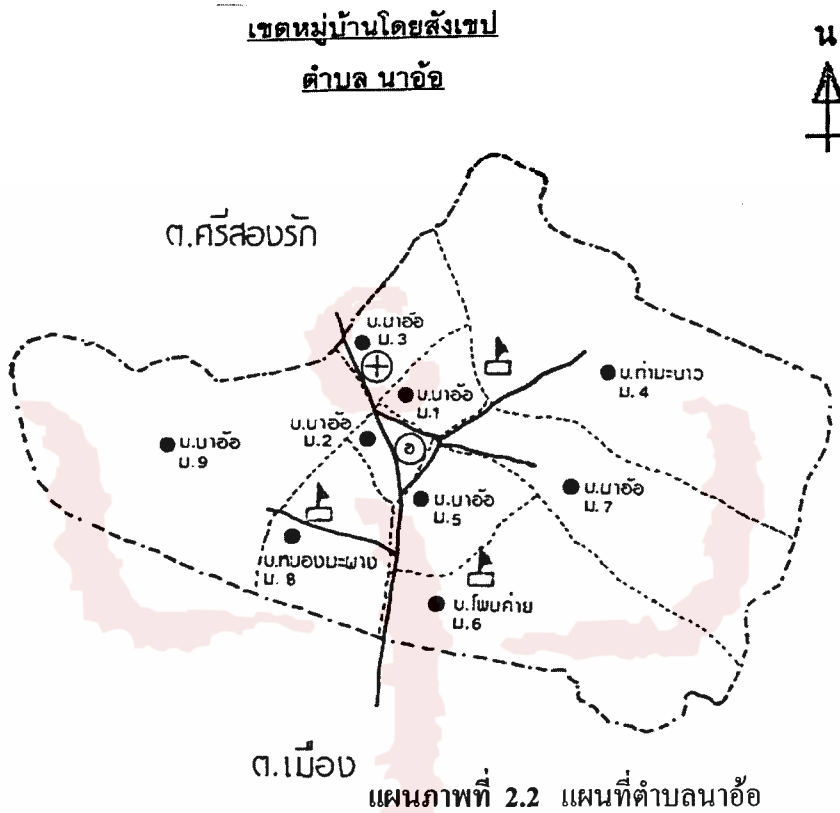
ต่อมาได้เกิดไข้ทรพิษขึ้นในบ้านวังขอน เป็นเหตุให้ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก จึงได้
อพยพลงมาทางใต้ซึ่งเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร และมีแหล่งน้ำอุดม
สมบูรณ์ คือ บริเวณรอบ ๆ หนองอ้อ และหนองใหญ่ซึ่งปรากฏว่าชาววังขอนรุ่นนี้ได้ประสบความสำเร็จ
ร่วมเย็นเป็นสุขดีขึ้นกว่าเดิมมาก เมื่อมีหมู่บ้านหนาแน่นขึ้น หมู่บ้านนาอ้อเตรียมเลื่อนฐานขึ้นเป็น
ตำบล โดยการปกครองของพ่อโชน์ ตาแสง เป็นกำนัน มีหมู่บ้านรวม 5 หมู่บ้าน แต่ละหมู่เลือก
ผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาเป็นหัวหน้า ประมาณปี พ.ศ. 2414 วีรบุรุษบ้านนาอ้อหลายคนได้ช่วยกันขับไล่
กองโจรฝรั่งเศสให้หลุดพ้นไปจากแผ่นดินไทย โดยมีพ่อค้าควายชาวนาอ้อชื่อ นายฮ้อย อินทจักร์
ได้นำความไปแจ้งเจ้าเมือง เมืองเลยในสมัยนั้น และสามารถเข้าล้อมกองโจรฝรั่งเศสที่บ้านนาอ้อได้
เป็นผลสำเร็จ ยังผลให้กองโจรฝรั่งเศสต้องหนีร่นออกจากบ้านนาอ้อไปทางบ้านโพนคำย มีการยิง
ต่อสู้กันอย่างดุเดือด ฝ่ายนักรบไทยเสีย พลทหารปลี้ม หวาดไชโย ไปหนึ่งนาย(จันทะนี คามะดา
,2548 :26)

จากการศึกษาหาความรู้จากครูบาอาจารย์หลายท่าน พบว่าชุมชนแถบนี้เป็นเมืองที่เก่าแก่ มี
อายุมากกว่า 2500 ปี จากหลักฐานภาพเขียนที่ถ้ำผาปู่ อ.เมือง จ.เลย และจากการอ่านใบลานที่ยัง
มีความสมบูรณ์ มีตัวหนังสือทั้งหมด 22 บรรทัด พบว่า บริเวณวัดห้วยห้าว(วัดบ้านท่าข้าม ต.
ชัยพฤกษ์ อ.เมือง จ.เลย) เป็นเมืองโบราณ สร้างขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2089 ในสมัยพระโพธิ
สารราช กษัตริย์ปกครองเมืองหลวงพระบาง (คนุพล ไชยสินธุ์ เวทีเสวนาวิชาการบ้านโบราณ
สถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคณาอ้อ , 16 กุมภาพันธ์ 2550)

2.5.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านนาอ้อ ตั้งอยู่ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีระยะทางห่างจาก
อำเภอเมือง ประมาณ 12 กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับตำบลศรีสองรัก
ทิศใต้	ติดกับตำบลเมือง
ทิศตะวันออก	ติดกับตำบลชัยพฤกษ์
ทิศตะวันตก	ติดกับตำบลกกคู่

2.5.2 พื้นที่และสภาพอากาศ

ชุมชนบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 30,625 ไร่หรือประมาณ 49 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศชุมชนนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลยส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงและที่ราบเชิงเขา ดินมีลักษณะเป็นดินปนกรวดทราย หน้าดินถูกชะล้างเป็นดินจืด ตามที่เนินเป็นดินลูกรังตามภูเขา มีป่าไม้จำพวกป่าเบญจพรรณขึ้นอยู่ทั่วไป ทอดยาวจากด้านตะวันตกไปทางทิศตะวันออกมีลำน้ำพานไหลผ่านไปทางทิศตะวันออก แล้วไหลผ่านทุ่งนาหนองใหญ่ ไหลลงสู่ลำน้ำเลยที่บริเวณปากพาน บ้านนาอ้อในอดีตอุดมสมบูรณ์ไปด้วยผักปลาและสัตว์ป่านานาชนิด เช่น กวาง อีเก้ง หมูป่า หมี และกระซัง เพราะปกคลุมด้วยป่าดงดิบรอบ ๆ หมู่บ้านจนดูมืดครึ้มไปหมด แม้แต่ฝูงแรดก็เคยเดินผ่านไปมาและจับกลุ่มอยู่ที่บริเวณหนองปากแฮดในสมัยนั้น(องค์การบริหารส่วนตำบลนาอ้อ,2543:1)

สภาพภูมิอากาศ ชุมชนบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ซึ่งได้ชื่อว่า “เมืองแห่งทะเลภูเขา สุดหนาวในสยาม” บ้านนาอ้อ เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่อยู่ในเขต อำเภอเมือง จังหวัดเลย จึงมีลักษณะสภาพอากาศโดยทั่ว ๆ เหมือนกับพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของจังหวัดเลย ภูมิอากาศเมืองเลย อาจพูดได้ว่าเป็นเมืองสามหมอก เพราะในฤดูร้อนจะมี หมอกควัน อันเกิดจากเผาป่า ในฤดูฝนก็จะมี หมอกฝน เพราะมีฝน เพราะมีฝนตกชุกมาก ก้อนเมฆลอยต่ำ บางครั้งไม่รู้ว่าเป็นปุยเมฆหรือเป็นหมอกกันแน่ ในฤดูหนาวจะมี หมอกน้ำค้าง ซึ่งหมอกน้ำค้างจะหนามากในฤดูหนาว ทักษะวิสัยสามารถมองเห็นได้ในระยะ 2-3 เมตรสภาพภูมิอากาศ มีความเปลี่ยนแปลงง่าย เวลา

ร้อนจะร้อนจัดในฤดูหนาว เนื่องจากพื้นที่ตั้งอยู่ในที่สูง และถูกล้อมรอบด้วยภูเขาอุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายนอาจสูงถึง 40 องศาเซลเซียส และในช่วงปลายเดือนธันวาคม ถึง ต้นเดือนมกราคมของทุกปีอากาศจะหนาวจัด บางปีอุณหภูมิลดลงถึง 0 องศาเซลเซียส เมืองเลยจะมีอุณหภูมิที่แตกต่างกันมาก ระหว่างฤดูร้อนกับฤดูหนาวแต่โดยเฉลี่ยแล้วอุณหภูมิทั่วไปจะอยู่ประมาณ 22-34 องศาเซลเซียส

2.5.3 การคมนาคม

ชุมชนนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย อยู่ห่างจากตัวเมือง เลยไปทางทิศเหนือหรือทางอำเภอเชียงคาน ประมาณ 10 กิโลเมตร บนเส้นทางหลวงหมายเลข 201 ถนนเลย-เชียงคาน และยังมีถนนอีกสายหนึ่ง ที่ใช้ในการสัญจรไปมาคือเส้นทางถนนลาดยางสาย ภูบ่บด-เชียงคาน และยังมีอีกสายหนึ่งที่ใช้ในการสัญจรไปมาคือเส้นทางถนนลาดยางสาย ภูบ่บด-ห้วยพอด ทางหลวงหมายเลข 4026

2.5.4 สภาพสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม

2.5.4.1 ด้านสังคม

หลักแหล่งเดิมแท้ๆ ของชาวบ้านนาอ้อ ตั้งอยู่ที่หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ และเวียงจันทน์ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในสมัยที่ยังไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส และได้อพยพมาสู่แหล่งอุดมสมบูรณ์ที่บ้านวังของเป็นอันดับแรก และย้ายมาอยู่บ้านนาอ้อเป็นอันดับที่สอง จึงยังคงขึ้นตรงต่อเมืองแม่คือเวียงจันทน์ และหลวงพระบางจนนั้นประเพณีส่งส่วยผ้าขาวผ้ายาว 1 วา สำหรับชายฉกรรจ์ที่มีอายุตั้งแต่ 20 – 60 ปี จึงยังคงมีอยู่ตามเดิมและในการปกครองชุมชนในระบบตำบล ก็ยังมี ตาแสง ทำหน้าที่เป็นกำนันปกครองกันอยู่ในระยะแรกๆนั้น ตาแสงแห่งหมู่บ้านนาอ้อ คือนายกองที่ส่งมาจากเวียงจันทน์ เพื่อเก็บส่วยผ้าขาวผ้าย นั่นเองชาวบ้านนาอ้อเป็นชาวพุทธโดยกำเนิดจึงนิยมสร้างวัด และมีประเพณีดักบาตรอย่างชาวบ้านอีสานได้ทั่วไป ชาวบ้านนาอ้อนิยมฝึกฝนหาความรู้ด้วยการส่งบุตรชายเข้าบวชเรียนหนังสือโบราณ ต่อมาจึงได้มีการเรียนการสอนภาษาไทยสมัยใหม่อย่างแพร่หลาย (สุจินต์ เพชรดี 2543:15) ปัจจุบันองค์ประกอบหลักทางกายภาพของสังคม ในชุมชนบ้านนาอ้อแบ่งดังนี้

1) ถนนภายในหมู่บ้าน จะเป็นแบบตัดตามลักษณะขอบเขตของพื้นที่ของแต่ละครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ มีถนนสายหลักตัดผ่านกลางหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ถนนจะคดเคี้ยวไปตามลักษณะพื้นที่เนินและตามลำห้วย นอกจากมีถนนคอนกรีตสองสาย ยังมีถนนดินลูกลังอีกสองสาย ระหว่างถนนแต่ละสายจะมีซอยคอนกรีตตัดต่อกันได้ทั้งหมู่บ้าน พาหนะในการสัญจรนอกจากรถยนต์ส่วนตัวแล้วยังมีรถโดยสารขนาดเล็ก 1 สาย มีรถประจำทาง 5 สาย

2) สภาพหมู่บ้าน ลักษณะการตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ ได้รวมเกาะกลุ่มกันอยู่ เป็นคุ่มหมูมีปริมาณบ้านในหมู่บ้านประมาณ 439 หลังคาเรือน มีประชากร จำนวน 6,019 เป็นชาย 2,789 คน เป็นหญิง 3,230 คน (การสำรวจของฝ่ายทะเบียน เมื่อเดือน มีนาคม 2543) บ้านแต่ละหลังที่รวมคุ่มหมูกันอยู่นั้นจะมีบริเวณบ้านของตนเอง มีรั้วกันอาณาเขตใน แต่ละหลัง มีทั้งรั้วสมัยใหม่และรั้วผักสวนครัว

3) ลักษณะทั่วไปของบ้านไทเลย บ้านไทเลยที่ชุมชนบ้านนาอ้อ จะเป็น เรือนหลังใหญ่ยกพื้นสูงมีระเบียงหรือชานบ้านยื่นออกไปด้านหน้าเรือน และมีครัวซึ่งส่วนใหญ่จะ สร้างเป็นเรือนครัวแยกออกไปต่างหาก โดยมีชานเชื่อมติดต่อกัน หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินจี่ บาง หลังมีอายุเก่าแก่มากจะมุงด้วยไม้ไผ่เป็นเกล็ดฝาเรือนหรือผนังและพื้นเรือนทำด้วยไม้แผ่นหรือที่ เรียกว่า ไม้แป้น ส่วนเสานิยมก่ออิฐตอม่อและใช้ไม้ทำเสาเรือนวางบนตอม่อที่ก่อด้วยอิฐนั้นมิ บันใดลาดขึ้นบ้านที่ตรงชานบ้าน สำหรับเรือนครัว ฝาและพื้นนิยมทำด้วยฟาก (ไม้ไผ่ตีให้แตก แล้วกลับให้เป็นแผ่น ๆ)

4) ในด้านการศึกษา ชาวบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา โดยมีโรงเรียนประถมศึกษา 1 โรง คือ โรงเรียนชุมชนบ้าน นาอ้อ “ ศิริราชวิทยาคาร “ โรงเรียนชุมชนบ้านนาอ้อ “ ศิริราชวิทยาคาร “ ก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2458 ที่วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ เดิมชื่อโรงเรียนประชาบาลนาอ้อ โดยพระยาศรี สงครามใน พ.ศ.2463 ได้ย้ายจากวัดศรีจันทร์บ้านนาอ้อ ไปสร้างอาคารเรียน หลังแรกขึ้นที่พื้นที่ สาธารณะ (บริเวณสถานีอนามัย ตำบลนาอ้อปัจจุบัน) ในพ.ศ. 2480 ได้ย้ายโรงเรียนมาสร้างแห่ง ใหม่ที่บริเวณป่าช้าเก่าตรงกิโลเมตรที่ 9 (ที่ตั้งศูนย์สหประชาตำบลนาอ้อ ปัจจุบัน) เปิดทำการสอนตาม แผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2475 ต่อมาเมื่อพ.ศ. 2509 ได้ย้ายโรงเรียนไปสร้างในที่ดินแห่งใหม่เป็น บริเวณที่กว้าง ซึ่งก็คือบริเวณที่ดินปัจจุบัน เปิดทำการสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 7 เมื่อพ.ศ. 2521 ได้เปลี่ยนชื่อจาก โรงเรียนประชาบาลนาอ้อ เป็น โรงเรียนชุมชนบ้านนาอ้อ “ศิริราชวิทยาคาร “ ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันโรงเรียนชุมชนบ้านนาอ้อ “ศิริราชวิทยาคาร “ ตั้งอยู่หมู่ 8 บ้าน หนองมะฆาง ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีที่ดินจำนวน 4 แปลง รวมพื้นที่ 72 ไร่ 1 งาน 59 ตารางวา เปิดทำการสอนตั้งแต่ ระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้นมี ข้าราชการครู 17 คน ผู้ช่วยราชการ 1 คน นักการภารโรง 1 คน จำนวนนักเรียนชั้นอนุบาล 1-2 มี 47 คน ระดับประถมศึกษาปีที่ 1- 6 มี 132 คนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นปีที่ 1-3 มี 54 คน รวมทั้งสิ้น 233 คน (เอกสารอัดสำเนา 2545)

2.5.4.2 ด้านศาสนา

ชาวบ้านบ้านนาอ้อนับถือศาสนาพุทธ และยึดมั่นใน ขนบธรรมเนียม ประเพณีโดยเฉพาะในวันพระ 8 ค่ำ 14 หรือ 15 ค่ำ มักจะถือศีล เข้าวัดฟังเทศฟังธรรม และละเว้น จากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต คนส่วนใหญ่ถือเอาวันพระเป็นวันหยุด การทำงานไม่ว่าจะเป็นงานในไร่ใน

นา หรืองานอื่น ๆ แล้วไปร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน และที่สาธารณะประโยชน์ แม่บ้านแม่เรือนก็จะไปจับจ่ายหาซื้อข้าวของที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อมีวัดอยู่ด้วยกันถึง 9 วัด และวัดเก่าแก่ที่สำคัญมีดังนี้

1) วัดศรีจันทร์ เดิมเรียกว่า วัดใหญ่ ต่อมาได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2443 (คนุพล ไชยสินธุ์ สัมภาษณ์ 15 มิ.ย. 2546) ตั้งอยู่เลขที่ 83 หมู่ 1 บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีเนื้อที่จำนวน 6 ไร่ 2 งาน วัดศรีจันทร์นับเป็นวัดแรก ที่สร้างขึ้นในชุมชนนาอ้อ และยังเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยา(หลวงปู่พา) ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เกิดจากแนวคิดของเจ้าอาวาส(พระอธิการสน ปภสสโร) กับสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย และสภาวัฒนธรรมตำบลนาอ้อ พร้อมทั้งชาวตำบลนาอ้อ ประกอบขึ้นจาก 9 หมู่บ้านร่วมกันจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกของจังหวัดเลย เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2542 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวมพลังและระดมทรัพยากร เพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาให้ตำบลนาอ้อ เป็นตำบลที่ชาวบ้านทุกคน “กินดี อยู่ดี และมีความสุขตำบลร่วมเย็น “ พร้อมทั้งเป็นการบูชาผู้มีพระคุณต่อชาวตำบลนาอ้อ คือ พระครูวิจารณ์สังฆกิจ(หลวงปู่พา) อดีตเจ้าคณะแขวงตำบลกุดป่อง (สุจินต์ เพชรดี,2543:4)

2) วัดศรีชมชื่น ตั้งอยู่เลขที่ 75 บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 5 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีเนื้อที่ 6 ไร่ สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2356 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ.2489

3) วัดถ้ำผาปู่ ตั้งอยู่เลขที่ 146 บ้านน้ำภู ถนนเลข-ท่าลี่ หมู่ที่ 9 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง “วัดถ้ำผาปู่”เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในเขต อำเภอเมือง จังหวัดเลย คนส่วนใหญ่รู้จักกันดีว่าเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่สงบสงัด วิเวก ด้วยแวดล้อมของป่าเขา ธรรมชาติสรรค์สร้างโพรงถ้ำใต้ดิน เฟิงผา และถ้ำสูง ให้ผู้คนมีโอกาสนั่งชมแสงหาธรรมชาติด้วยการปฏิบัติจากพระผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบนาม”หลวงปู่คำดี ปภาโส” หรือพระครูญาณทัสสี และหลวงพ่อสีทน สีลธโน หรือพระครูอดิสรคุณาธาร

2.5.4.3 ด้านวัฒนธรรม

ชาวบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นผู้มีความรู้และศีลธรรมสูง ประชาชนชาวไทยเลยจะมีสำเนียงการพูดที่แปลกกว่าชาวอีสานจังหวัดอื่น ๆ เป็นสำเนียงการพูดที่นุ่มนวล ไม่ค่อยพูดเสียงดัง กริยามารยาทงดงามเอือกเย็น ไม่ค่อยวุ่นวาย มีนิสัยรักความสงบ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักถิ่นที่อยู่ไม่ชอบอพยพไปอยู่ที่อื่น มีความเจริญในด้านจิตใจ เมืองเลยจึงเป็นเมืองที่สงบเมืองหนึ่ง (คนุพล ไชยสินธุ์,2534:34)

ชาวนาอ้อ หรือ ชาวไทยเลย มีวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง

ดังนี้

2.5.4.3.1 ภาษาชาวบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีสำเนียงภาษาที่แตกต่างจากภาษาพูดของคนในจังหวัดภาคอีสานอื่น ๆ เพราะกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในปัจจุบันนี้ มีประวัติการอพยพเคลื่อนย้ายมาจากเมืองหลวงพระบางแห่งอาณาจักรล้านช้าง ต่อมาต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ชาวหลวงพระบางและชาวเมืองบริเวณใกล้เคียงที่อพยพมาเมืองเลย ได้นำวัฒนธรรมด้านภาษามาใช้กัน จึงทำให้ภาษาเมืองเลยแตกต่างจากภาษาอีสานถิ่นอื่น โดยภาษาเลยนั้น จัดอยู่ในกลุ่มหลวงพระบาง อันประกอบด้วยภาษาอำเภอกำแพงเมืองไชยบุรี ภาษาอำเภอด่านซ้าย และภาษาอำเภอมือง จังหวัดเลย ดังนั้นสำเนียงการพูดของชาวไทเลยจึงมีลักษณะการพูดเหมือนชาวหลวงพระบางแต่บางพยางค์ออกเสียงสูง คล้ายสำเนียงการพูดของชาวปักข์ได้ ฟังดูไพเราะนุ่มนวล จึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคนเมืองเลย (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย,2541 : 5-7)

2.5.4.3.2 การแต่งกาย ชาวบ้านนาอ้อ หรือชาวไทเลย จะใช้ผ้าฝ้ายและผ้าไหม พันสีในการตัดเย็บเครื่องแต่งกาย โดยจะนำเส้นด้ายมาทอเป็นผืนและนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าชิ้น กางเกง ฯลฯ ใช้ในการแต่งกายซึ่งแล้วแต่ในโอกาสต่าง ๆ ที่จะสวมใส่ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย,2541 : 5-7)

2.5.4.3.3 ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีในระยะแรก ๆ ที่ชาวบ้านนาอ้อได้อพยพลงมา จากเวียงจันทน์และหลวงพระบางนั้น จารีตประเพณีแบบดั้งเดิมแทบจะไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด แม้ในระยะต่อมาได้มีอิทธิพลทางสังคม จากชาวอีสานใต้ และจากเมืองเหนือ ซึ่งมีจังหวัดน่าน ลำพูน ลำปาง และแพร่เข้ามา แต่ก็ยังเป็นไปในรูปแบบผสมผสาน ไม่แตกต่างไปจากของเดิมเท่าใดนัก ประเพณีหลัก ๆ ดังเดิมก็ยังคงอยู่ ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านนาอ้อ จะมีลักษณะคล้ายกับตำบลอื่น ๆ ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดเลย พื้นเดิมของชาวไทเลย มีความเชื่อเรื่องผี พุทธศาสนา และพราหมณ์ หรือกล่าวโดยสรุปคือ ได้ยึดถือและปฏิบัติตาม ฮิตสิบสอง – คลองสิบสี่

(1) ฮิตสิบสอง ได้แก่การทำบุญตามประเพณีทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี ซึ่งส่วนส่วนใหญ่จัดทำเหมือนชาวอีสานทั่วไป คือ เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม เดือนยี่ บุญคูณลาน เดือนสาม บุญข้าวจี เดือนสี่ บุญเผาสุต เดือนห้า บุญตรุษสงกรานต์ เดือนหก บุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด ชำชะ เดือนแปด บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ บุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา เดือนสิบสอง บุญกฐิน นอกจากนี้ยังมีงานบุญอื่น ๆ อีก เช่น บุญแห่ดอกไม้น้ำ บุญแห่ข้าวพันก้อน บุญก่อเจดีย์ทราย บุญแขวนธง(ธง) ซึ่งนิยมทำหลังวันตรุษสงกรานต์ บุญข้าวแจก เป็นต้น

(2) คลองสิบสี่ หมายถึง ข้อวัตรหรือหลักธรรมที่ผู้อยู่ในสังคมพึงปฏิบัติ 14 ข้อ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องอยู่ด้วยกันเป็นปกติสุข ได้แก่ ฮิตเจ้าคลองขุน เป็นข้อปฏิบัติของผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง เช่น พระมหากษัตริย์ ฮิตท้าวคลองเพี้ย เป็นข้อปฏิบัติของข้าราชการหรือผู้ดูแลบ้านเมือง ฮิตไพร่คลองนาย เป็นข้อปฏิบัติของผู้เป็นลูกน้อง และผู้เป็นนาย

หรือหัวหน้างาน สัตบ้านคลองเมือง เป็นข้อปฏิบัติตามจารีตประเพณีหรือความนิยมของแต่ละท้องถิ่น สัตผัวคลองเมือ เป็นข้อปฏิบัติของสามีภรรยา สัตพ่อคลองแม่ เป็นข้อปฏิบัติของบิดา พี่งปฏิบัติต่อลูก สัตลูกคลองหลาน เป็นข้อปฏิบัติของผู้เป็นลูกหลาน สัตไก่คลองเขย เป็นข้อปฏิบัติของผู้เป็นลูกสะใภ้และลูกเขย สัตป่าคลองลุง เป็นข้อปฏิบัติของผู้เฒ่าผู้แก่ สัตปีคลองเดือน เป็นประเพณีปฏิบัติประจำปีของเดือนสัตไฮคลองนา เป็นข้อปฏิบัติในการทำไร่นาหรือประกอบอาชีพ สัตวัดคลองสงฆ์ เป็นข้อปฏิบัติของพระสงฆ์องค์เจ้าและผู้นับถือศาสนา จารีตประเพณีเหล่านี้ชาวจังหวัดเลยปฏิบัติด้วยดีเป็นส่วนมาก

นอกจากนี้ ความเชื่อ และประเพณีอื่น ๆ ก็จัดทำคล้าย ๆ กับประชาชนชาวอีสานทั่ว ๆ ไป แต่บางหมู่บ้านบางตำบล อาจมีประเพณีของตนเป็นพิเศษบ้าง เช่น การทำพิธีบวงสรวงผีปู่ตาหรือเจ้าบ้าน และมหศักดิ์หลักเมือง การเซ่นไหว้เทวดา การลงผีฟ้า เป็นต้น (คนุพล ไชยสินธุ์, 2541 : 35)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 3

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและองค์ความรู้สถาปัตยกรรมบ้านไทย

“คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทยโบราณ บ้านนาอ้อ” ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาการสร้างบ้านที่ได้ถูกสั่งสมมาของชาวนาอ้อ คณะผู้ศึกษาวิจัยให้ความสนใจ เนื่องจากมีความเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตระหว่าง คน ธรรมชาติ ประเพณี ความเชื่อ เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนและแยกไม่ออก รวมทั้งการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสถานการณ์และแนวโน้มที่เปลี่ยนไปของสถาปัตยกรรมบ้านไทยโบราณ บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เพื่อเสนอแนะแนวทาง ทิศทางการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสถาปัตยกรรมอันเป็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทยโบราณ บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย รวมทั้งถือเป็นความรับผิดชอบร่วม ที่จะช่วยผลักดันให้มรดกอันทรงคุณค่านี้ดำรงไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ต่อไป

และเพื่อให้การศึกษาวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์และมีข้อมูลที่รอบด้าน คณะทีมวิจัยจึงได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและองค์ความรู้สถาปัตยกรรมบ้านไทย ดังต่อไปนี้

3.1 ความหมายของสถาปัตยกรรมบ้านไทย

สถาปัตยกรรมบ้านไทย หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ของชาวไทยเลบบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ สถาปัตยกรรมบ้านไทย ให้เป็นไปตามวิถีทางของสังคม เพื่อก่อให้เกิดภาวะสุขสบายสูงสุดแก่คนไทยเลย ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่อาศัยนั่นเอง

การประยุกต์รูปแบบลักษณะเฉพาะกรณี เป็นผลเกี่ยวเนื่องกับลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านไทยดังกล่าว การประยุกต์รูปแบบลักษณะเฉพาะกรณีนับเป็นแนวทางที่สำคัญอีกแนวทางหนึ่ง ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่แตกต่างไปจากรูปแบบเดิมมากนัก กล่าวคือ ลักษณะเฉพาะกรณี นั้นเป็นการพยายามที่จะหาคำตอบในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นผลอันเกิดจากความเจริญของยุคสมัยใหม่ เช่นในรูปแบบของสถาปัตยกรรมบ้านไทยดั้งเดิมจริง ๆ จะไม่มีโรงรถ ซึ่งในวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนบ้านนาอ้อในยุคปัจจุบัน รถยนต์นับว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างยิ่ง แม้แต่เจ้าของผู้ครอบครองสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลย จำเป็นต้องมีรถยนต์ ปัญหาที่ตามมาคือ บ้านไทยเลยไม่มีที่จอดรถ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประยุกต์รูปแบบบ้านไทยเฉพาะกรณีที่จะมีการดัดแปลงต่อเติมโรงรถ เป็นการดัดแปลงต่อเติมพื้นที่ใช้สอยตามรสนิยมของผู้ครอบครองสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลย ซึ่งนับเป็นผลสะท้อนจากการรับวัฒนธรรมสมัยใหม่มาใช้ในการดำรงชีวิต เป็นรูปแบบที่มีชีวิตชีวาและเหมาะสมกับกรณีโดยแท้จริง อย่างชุมชนบ้านนาอ้อเป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมเอกภาพของเมืองเลยโดยรวม ควรนำ

แนวทางการพัฒนาแบบประสมประสานมาใช้ก็สามารถแก้ปัญหาได้พอสมควร(เชื้อวชาญ จิตชม ,2546 : 59,142)

3.2 ความเชื่อในการสร้างบ้านไทเลย

ชุมชนอีสานนั้นนับถือพุทธศาสนาไปพร้อมกับการยอมรับนับถือ ผีปู่ตา และผีฟ้า คือ แถน หรือพญาแถน ซึ่งเป็นความเชื่อมาตั้งแต่ดั้งเดิมของชุมชนในสายวัฒนธรรมไท-ลาว ความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานนี้ไม่อาจสลัดออกไปได้โดยง่ายดังจะเห็นได้ว่ายังมีการจัดประเพณี หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของชุมชนอยู่ในปัจจุบัน เช่น ประเพณีบุญบังไฟ ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการขอน้ำขอฝน เพื่อใช้ในการทำไร่ทำนา ต่อผีฟ้า หรือพญาแถน เป็นต้น ส่วนความเชื่อในทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับการปลูกเรือนสร้างบ้านนั้น ชุมชนอีสานก็ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความเชื่อในเรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะชุมชนอีสานไทเลยนั้นมีความเชื่อในเรื่องการปลูกเรือนสร้างบ้านมาตั้งแต่ดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบัน ก็ยังมีการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการสร้างบ้านและยึดถือปฏิบัติกันมาโดยไม่ได้อคติ(เชื้อวชาญ จิตชม,2546 : 147-148)

“บ้านเป็นมูลมังที่ได้รับจาก พ่อ-แม่ อยู่แล้ว มีความร่มเย็นเป็นสิริมงคล พ่อแม่คอยปกป้องรักษา ใต้ถุนบ้านมีแค่วัวให้เพื่อนบ้านไว้ นั่ง นอน เล่น โดยเฉพาะฤดูร้อน อากาศจะเย็นสบายไม่ต้องเปิดพัดลมก็อยู่ได้ “ (บุญมี บุตรสมดา .สัมภาษณ์,16 กุมภาพันธ์ 2550)

“อยากเอาบ้านโบราณเป็นบ้านคำ บ้านคุณ เป็นที่ระลึกถึงบรรพบุรุษ บ่อยอยากม้างบ่อยอยากลื้อ เอาไว้ หลานลูกก็ไม่ให้ ถ้าตายตายไปก็แล้วแต่หลานกับลูกจะแบ่งกันไป ไม่ถอนไม่รื้อเอา ไว้ตามเดิม ตายแล้วเขาจะเอาไปทำอะไรก็แล้วแต่เขา “ให้ตายไต่ก่อน ให้ตายที่อื่นไม่ตาย ไม่รื้อไม่เปลี่ยนแปลง พังก็ตายอยู่พัง ดีก็ตายอยู่ดี”(ดอกจันทร์ .สัมภาษณ์,16 กุมภาพันธ์ 2550)

“มี บอกว่าจะรื้อ จะขาย ขายจะเจ็บไข้ได้ป่วย ผิดปกติ ไม่พูดไม่จากับใคร ซึมเศร้า เพราะว่าก่อนตายตาสั่งไว้ว่าสภาพอยู่ยังงี้ให้อยู่อย่างนั้น น้ำเต็มคุ่มก็ให้เต็มอยู่อย่างนั้น ถึงแห้งก็ให้ตักใส่ “ (อินสง นิโนลชัย .สัมภาษณ์,16 กุมภาพันธ์ 2550)

ตาเชื่อมั่นในบ้านเก่า บ้านโบราณเพราะแต่ก่อนสร้างอย่างนี้ สร้างมาแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นเวลา 50 ปีแล้ว (ขอบ ราชโยธา .สัมภาษณ์,16 กุมภาพันธ์ 2550)

“บ้านสมัยใหม่อยู่อาศัยไม่ค่อยสุขสบาย รู้สึกอึดอัด อากาศไม่ค่อยถ่ายเทเหมือนบ้านโบราณ แต่บ้านโบราณที่อาศัยอยู่ในปัจจุบันนี้ก็เคยมีการต่อเติมด้านหน้าบ้านมาบ้าง เพราะฝนมันสาด” (จำปา วงศ์สม .เวทีเสวนาวิชาการเรื่องบ้านไทเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนอีสาน,16 กุมภาพันธ์ 2550)

3.2.1 ความเชื่อทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การปลูกเรือนสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย จะปลูกสร้างกันอย่างไร ย่อมแล้วแต่ภูมิประเทศท้องถิ่น ดินฟ้าอากาศ วัตถุประสงค์สำหรับปลูกสร้าง ความเป็นอยู่และคติความเชื่อถือในลัทธิศาสนาเป็นเครื่องบังคับ บ้านเรือนในสมัยเก่า มักปลูกเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านข้างทางหนึ่งมีระเบียง ยกพื้นมีไต้สูง ประชากรไทยเลยส่วนใหญ่อยู่กับการเพาะปลูก จึงชอบสร้างบ้านปลูกเรือนอยู่ใกล้แม่น้ำคลองหนองบึง เพื่อใช้น้ำทำประโยชน์แก่การครองชีพได้สะดวกถึงฤดูฝน ฝนตกหนักน้ำนองพื้นดิน ถึงหน้าน้ำ น้ำท่วมล้นตลิ่ง พื้นสำหรับบ้านจึงต้องยกสูงหรือเลือกหาที่สูงเพื่อหนีน้ำ เพื่อใช้ประโยชน์ของไต้สูงเป็นที่ประกอบกิจการประจำวัน มีบันไดฝ่าย ทอหูกเป็นต้น ในการสร้างเรือนอยู่อาศัยของคนไทยเลยโบราณนั้น จะต้องคำนึงถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะสภาพทางภูมิประเทศของจังหวัดเลยจะล้อมรอบไปด้วยภูเขา ซึ่งลักษณะและขนาดของที่จะปลูกเรือนนั้นย่อมมีส่วนที่สร้างบรรยากาศ และการกำหนดหน้าที่ที่ใช้สอยของการอยู่อาศัยลงไปด้วย ดังนั้นในพื้นที่ที่มีจำกัดจะต้องกำหนดความสัมพันธ์ ระหว่างหน้าที่ใช้สอยกับบรรยากาศที่เหมาะสม เพื่อให้การปลูกสร้างบ้านพักอาศัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ประโยชน์สูงสุด สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาก็คือ ตำแหน่งของตัวบ้านกับลักษณะของที่ดินว่าควรจะอยู่ ณ จุดใดที่เหมาะสมที่สุดในความเชื่อของชาวไทยเลยโบราณเกี่ยวกับการเลือกทำเลปลูกบ้าน

คนไทยเลยโบราณมีความเชื่อว่าทำเลที่ดินที่จะปลูกเรือนนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงลักษณะของที่ดินตำแหน่งบ้านคนไทยเลยมีความเชื่อว่าถ้ามีการวางตำแหน่งบ้านไม่เหมาะสมหรือไม่ถูกโฉลกกับลักษณะของที่ดินแล้ว จะส่งผลมาถึงผู้อยู่อาศัยบนที่ดินนั้นๆด้วย(หนูคำ ภูธรศรี, สัมภาษณ์, 25 เม.ย. 2545) ความเชื่อทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี เพราะมนุษย์นั้นยังต้องอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต ธรรมชาติบางครั้งก็ให้ประโยชน์น่านับการแต่บางครั้งก็ให้โทษอย่างมหันต์เช่นกัน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดความเชื่อที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกถ่ายทอดประสบการณ์สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น

1) ภูเขา ภูเขาก็เป็นปัจจัยทางธรรมชาติที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะพื้นที่จังหวัดเลยล้อมรอบไปด้วยภูเขา บริเวณต่างๆที่จะปลูกเรือนล้วนมีภูเขาหรือเนินเขาแวดล้อมอยู่ในทำเลที่ตั้งของบ้านเรือนแทบทั้งสิ้น คนไทยเลยเชื่อว่าผืนดินที่มีภูเขาหรือเนินเขาถือว่า ดีกว่าที่ดินราบๆ เรียบๆ ตลอดทั้งผืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเขาลาดลงสู่หุบเขาที่มีแม่น้ำไหลผ่านยิ่งถือว่าเป็นทำเลยอดเยี่ยมที่สุด

2) แม่น้ำ เรื่องของน้ำถือว่าสำคัญมาก เพราะคนไทยเลยมีความเชื่อว่าถ้าสิ่งปลูกสร้างที่อยู่ใกล้น้ำหรือว่ามองเห็นน้ำได้จะเป็นทำเลที่ดีมาก ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่คนในครอบครัว แม่น้ำนับว่าเป็นเส้นชีวิต ดังนั้นชัยภูมิหรือรูปลักษณะของแม่น้ำแต่ละสาย จึงสามารถระบุไว้ว่าเป็นแม่น้ำที่ดีหรือร้าย อย่างเช่นน้ำที่ตรงเป็นแนวตรงตลอดสายและแม่น้ำที่ตรงมาแล้วหักโค้งแหลม

ทันทีถือว่าเป็นลักษณะไม่ดี ตามหลักเหตุผลก็เป็นอันตรายอยู่แล้ว เพราะไม่สามารถควบคุมความเชื่อวรากของน้ำได้ ก็จะไหลผ่านอย่างรวดเร็วเกินไป แต่แม่น้ำที่มีความเลี้ยวลด คดวน ทอดยาวไปก็จะเป็นลักษณะที่ดี

3) ดันไม้ ดันไม้ตลอดจนดอกไม้ใบหญ้าไม่ว่าจะเป็นไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก หรือไม้เลื้อยก็ตามนับว่าเป็นสิ่งที่ทำให้บ้านเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างนั้นๆ เกิดความสมบูรณ์และกลมกลืนกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดีเยี่ยม ดันไม้จะปรับพลังของที่ดินและบ้านที่ผิดรูปลักษณะที่ดีให้เกิดความสมดุลกัน ได้ ดันไม้เสริมสิริมงคลและสามารถปกป้องคุ้มครองผู้อาศัยในบ้านเรือนได้เป็นอย่างดี กล่าวคือสามารถป้องกันจุดเสียได้มากมาย คนไทยเลยมีความเชื่อเกี่ยวกับดันไม้โดยเฉพาะดันไม้ เพราะมีความเชื่อว่าดันไม้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการเกิดของสิ่งมีชีวิตทุกสรรพสิ่งของโลก อีกทั้งดันไม้ยังมีประโยชน์หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาเป็นต้นกำเนิดของต้นน้ำลำธารเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตให้ดำรงอยู่จนเท่าจนถึงปัจจุบัน แต่เมื่อเกิดสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่ามนุษย์ซึ่งเป็น สัตว์ประเสริฐ มีอารยธรรม มีวัฒนธรรม ศาสนาประเพณี และความเชื่อซึ่งอิทธิพลเหล่านี้มนุษย์ได้วางกำหนดเกณฑ์ไว้ รวมถึงธรรมชาติทั้งหมด และหนึ่งในที่มีอยู่ในธรรมชาติก็คือ ดันไม้ มนุษย์ได้นำเอาความเชื่อ ซึ่งเกิดขึ้นจากความผูกพันระหว่างดันไม้และวิถีความเป็นอยู่ของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ อาหาร ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย สิ่งเหล่านี้มีความเป็นอยู่ของมนุษย์ และจะมีธรรมชาติที่เรียกดันไม้เข้ามามีส่วนประกอบหลักด้วย แต่เมื่อมนุษย์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ และเป็นตัวชี้แนวทางของชีวิตทุกสรรพสิ่ง ซึ่งไม่พ้นความเชื่อที่มีมาแต่แรกเริ่ม ความเชื่อในเรื่องไม้มงคลของชาวบ้านอ้อ สรุปได้ดังนี้

3.1) ดันมะขาม ดันมะขามเป็นดันไม้ที่เชื่อว่าเมื่อปลูกอยู่ในบ้านแล้วทำให้ผู้อยู่อาศัยมีอำนาจเป็นที่น่าเกรงขาม ของบุคคลทั่วไปนิยมปลูกไว้ทางทิศตะวันตก

3.2) ดันขมิ้น มีความเชื่อว่าดันขมิ้นเมื่อนำมาปลูกแล้วจะเป็นที่ขกขอปอป็นเป็นที่นิยมแก่บุคคลทั้งหลาย นิยมปลูกไว้ทิศตะวันตกเฉียงใต้

3.3) ดันขนุน เชื่อว่าเมื่อปลูกแล้วทำให้เจ้าของบ้านมีคนมาอุดหนุนค้าขายเหมาะสำหรับร้านค้าและผู้ประกอบธุรกิจ ปลูกไว้ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ป้องกันการใส่ร้ายป้ายสี

3.4) ดันสัก คติความเชื่อเชื่อว่าดันสักจะทำให้ผู้อยู่อาศัยมีอายุยืน มียศถาบรรดาศักดิ์ เป็นเจ้าพระยาและเชื่อว่า มีเทพสิงสถิตคอยรักษาอยู่ ปลูกไว้ทางทิศเหนือ

3.5) ดันทับทิม เชื่อว่าดันทับทิมเป็นดันไม้สวรรค์ และเป็นดันไม้ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อนำมาปลูกในบ้านจะทำให้บ้านมีความร่มเย็นเป็นสุข และนำโชคลาภมาสู่เจ้าของ นิยมปลูกไว้ทางทิศตะวันออก

3.6) ดันวาสนา เชื่อว่าดันวาสนาเป็นดันไม้ที่นำโชคลาภ วาสนา ตามชื่อมาสู่ผู้ที่ปลูก และผู้อาศัยอยู่ในบ้านเรือนนั้นๆ นิยมปลูกไว้บริเวณหน้าบ้าน

3.7) ต้นเฟื่องฟ้า เชื่อว่าต้นเฟื่องฟ้าเป็นต้นไม้ที่นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ผู้เป็นเจ้าของ ปลูกไว้ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

3.8) ต้นบัว เชื่อว่าต้นบัวเป็นต้นไม้ที่มาจากสวรรค์มีดอกที่สวยงามและมักจะเกี่ยวข้องกับศาสนาและการทำพิธีกรรมต่างๆ เหมาะที่จะปลูกเพื่อความร่มเย็นเป็นสุข ปลูกไว้ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

3.9) ต้นไผ่เหลียง(ไผ่หวานอิน) เชื่อว่าต้นไผ่เหลียงเมื่อนำมาปลูกจะทำให้เจ้าของบ้านเรือนมีอายุยืนยาว ปลูกไว้ทางทิศตะวันออก

3.10) ต้นมะยม เชื่อว่าต้นมะยมเมื่อปลูกแล้วจะทำให้เจ้าของบ้านจะเป็นที่นิยมชมชอบแก่บุคคลทั้งหลาย นิยมปลูกไว้ทางทิศตะวันตก(กอง พันธุ์สว่าง. สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2546)

3.11) ต้นรำเพย เป็นไม้ประดับใบยาวเรียวยาว ดอกสีเหลือง ออกยอดตลอดปีเป็นไม้บูชาพระ ใ้บูชาพระได้ทั้งใบยอด และดอกชาวบ้านเรียกว่า ต้นดอกแก้ว นิยมปลูกไว้ริมรั้วหน้าบ้าน (ทวี เขียวศรีอ่อน. สัมภาษณ์, 13 ตุลาคม 2546)

ต้นไม้ หรือไม้มงคลนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วยังมีอีกมากมาย ที่คนไทยเลยมีความผูกพันและเชื่อว่าจะได้รับในสิ่งที่ต้องการเมื่อได้ปลูกต้นไม้มงคลต่างๆไว้ในบริเวณนี้บ้านเรือนของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ วิโรฒ ศรีสุโร ที่ศึกษาพบว่า การปลูกต้นไม้มงคลซึ่งชาวอีสานถือว่า ต้นไม้เป็นมงคล หากปลูกไว้ให้ลูกทิศทาง นอกจากจะทำให้ได้อยู่ดีกินดีแล้วยังเป็นเหตุให้ได้รับความสุขความเจริญ มั่งมีศรีสุขอีกด้วย ทิศทางในการปลูกไม้มงคลมีดังนี้

ทิศบูรพา ปลูกต้นกุ่ม,ก้าม,กระดิน,มะพร้าว,หมาก,พลู

ทิศอาคเนย์ ปลูกต้นขย

ทิศทักษิณ ปลูกต้นมะม่วง,มะเฟือง,มะไฟ

ทิศหรีดี ปลูกต้นคูณ,ต้นกระเดา,ต้นมี(ขนุน)

ทิศปัจฉิม ปลูกมะขาม,มะยม

ทิศพายัพ ปลูกต้นมะกรูด,มะนาว

ทิศอุดร ปลูกต้นมะทั้น

ทิศอีสาน ปลูกดอกกรัก,ต้นแพง(วิโรฒ ศรีสุโร, 2536 : 62)

3.2.2 ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ

คนไทยโดยทั่วไปมีความเชื่อในเรื่องผีต่างๆมากมาย โดยเฉพาะคนไทยเลยก็มีความเชื่อในเรื่องนี้เหมือนกันและยึดถือปฏิบัติในการกระทำพิธีกรรมต่างๆมีตั้งแต่โบราณ จนถึงปัจจุบันอย่างเคร่งครัด เพราะการกระทำใดๆเกี่ยวกับการดำรงวิถีชีวิตของคนไทยเลยแล้วมีความเชื่อ

ว่ามีผี หรือผีบรรพบุรุษ หรือผีต่างๆที่มองไม่เห็นคอยช่วยเหลือคุ้มครอง ให้คุณให้โทษได้ในการทำพิธีกรรมใดๆก็ตามจะต้องมีการเลี้ยงผี ไม่เว้นแม้แต่การปลูกเรือนสร้างบ้าน คนไทยเลยก็มีความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาตินี้เหมือนกัน เพราะทุกคนเชื่อว่าพื้นที่ที่จะใช้ในการปลูกเรือนสร้างบ้านมีเจ้าของหรือเจ้าที่คุ้มครองอยู่ ดังนั้นก่อนจะทำการปลูกเรือนจะต้องมีการขอขมาเจ้าที่และเสี่ยงทายหาตำแหน่งบ้าน เพื่อไม่ให้ทับที่ของเจ้าที่ เช่นการดูดินหรือลักษณะดินที่จะสร้างบ้านทับบนพื้นที่นั้นๆ จะต้องทำพิธีเสี่ยงทายหาตำแหน่งบ้าน โดยการโยนไข่ไปในพื้นที่ที่จะสร้างบ้าน ถ้าไข่แตกแล้วไม่แตกตำแหน่งนั้นสามารถสร้างบ้านได้ แต่ถ้าไข่แตกแล้วแตกตำแหน่งนั้นไม่สามารถสร้างบ้านได้(หवाद วรินทร์า. สัมภาษณ์, 12 พ.ค.2545)

เรื่องความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ไม่ได้มีเฉพาะคนไทยเท่านั้น คนไทยทั้งประเทศต่างก็มีความเชื่อในเรื่องนี้เช่นกัน อาจแตกต่างกันบ้างตามแต่ละภูมิภาค ในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติได้อย่างน่าสนใจดังนี้

ภายหลังจากยุคกำเนิดแห่งโลกมหาสมุทรสาคร เกิดขุนขึ้นเป็นตมเกิดมหาปทุม (คอกบัว) อันสวยงามผุดขึ้นมา 5 ดอก และมหาปทุมกับจวนดินล้วนส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรจายในครั้งนั้นบรรดาหมู่พรหมทั้งหมดจึงชักชวนกันลงมาชมดอกมหาปทุม และบริโกทจวนดินรวมทั้งเหล่ารุกผลาผลและข้าวสาธิตอันมีรสชาติโอชา จึงต่างติดอกติดใจ ทำให้รัศมีพรหมทั้งหลายเหล่านั้นมัวหมองลง ร่วงพรหมก็อันตรายหายไ้ไปกลัวปรากฏเป็นร่างหญิงชายขึ้นมาแทน ต่อมาเมื่ออดีตพรหมทั้งหลายเกิดมีใจปฏิพัทธ์ บังเกิดความยินดีในเมณธรรมสืบลูกหลานวงศ์ตระกูลในครั้งนั้นท้าวผกาพรหมผู้มีศักดิ์ จึงทรงประสาธน์ให้เกิดมีธาตุดินน้ำลมไฟภูเขาทะเลพระอาทิตย์พระจันทร์ ฯลฯ เกิดขึ้นบนโลกจนครบครัน เพื่อให้เป็นที่อาศัยของเหล่าอดีตพรหมเหล่านั้นจึงได้มีการสร้างบ้านเรือนเคสสถาน และยกย่องผู้หนึ่งให้เป็นพระยาสมิตราช รับหน้าที่ปกครองหากต้องการจะใช้ชีวิตให้เจริญรุ่งเรือง ย่อมต้องจัดหาหรือปลูกสถานที่สำหรับอยู่อาศัยสร้างครอบครัวยการปลูกเรือนนั้นในสมัยโบราณมีประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา ตั้งแต่การดูทำเลสถานที่ การดูฤกษ์ยาม ตลอดจนการตั้งศาลพระภูมิการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ แม้ในปัจจุบันความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจอาจทำให้วิถีชีวิตของชาวไทย เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ประเพณีการทำพิธีปลูกเรือนก็ยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ โดยเฉพาะในชุมชนคนไทยเลย ซึ่งมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติเกี่ยวกับการปลูกเรือนดังนี้ (ธนากิจ ประเพณี, 2539 : 1)

1) การตรวจชะตาของเจ้าของเรือน ในสมัยโบราณก่อนที่จะทำการปลูกบ้าน ต้องนำดวงชะตาของเจ้าของเรือนที่จะปลูกไปให้โหรดูฤกษ์ยาม และให้ทางผู้รู้เกี่ยวกับทางไสยศาสตร์ไปดูสถานที่ซึ่งจะทำการปลูกบ้านเรือนนั้นด้วย เพื่อที่เจ้าของบ้านจะได้เตรียมเครื่องเช่นไหวต่างๆ สำหรับพิธีกรรมก่อนปลูกบ้าน (จันอินทร์ จันทคำแพง, สัมภาษณ์. 20 ม.ค.

2) การเข้าป่าไปตัดไม้ การปลูกเรือนในสมัยก่อนนั้น ต้องเข้าป่าไปตัดไม้กันเอง บริเวณป่ารอบบ้านทำนุงและบ้านปากหมากรวมถึงป่าโคกสร้างให้ ซึ่งสมัยก่อนเป็นป่าเบญจพรรณที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด ที่ต้องเข้าป่าตัดไม้เพราะไม่มีไม้สำเร็จรูปขายเหมือนอย่างในปัจจุบัน ซึ่งมีหลักที่ถือปฏิบัติกันดังนี้ คือ ให้ตัดได้เฉพาะเดือนอ้าย(เดือน 1) เดือนยี่(เดือน 2) เดือน 3 และเดือน 4 ในการเลือกไม้ที่จะนำมาใช้ในการปลูกเรือนนั้นมีข้อกำหนดถึงคือ ไม้ผ่าใช้ไม้ตะเคียน ไม้พื้นใช้ไม้มะค่า ไม้เสาใช้ไม้เต็ง ไม้ซ้อ คานใช้ไม้ประดู่ ลักษณะการหาไม้ถ้าเป็นเสา ไม้ 1 ต้น ต้องได้เสา 1 ต้นเท่านั้น การตัดไม้เสาเวลาโคนห้ามล้มทับไม้ต้นอื่น ห้ามล้มพาดห้วย เวลาไม้ล้มห้ามมีน้ำออกมาจากต้นไม้ ถ้ามีน้ำออกมาจากต้นไม้ ไม้ต้นนั้นห้ามนำไปสร้างเสาบ้าน ถือว่าไม่เป็นมงคล (บุญมี จันทะสาน. สัมภาษณ์, 20 ม.ค. 46)

3) การเลือกลักษณะของเสา ในการหาเสาที่จะนำมาใช้ในการปลูกเรือนนั้นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสาแสดและเสาขวัญ จะต้องเป็นไม้ที่มีลักษณะพิเศษ มีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักและโศลกของเสาที่ดี ซึ่งหาได้ไม่ถ่ยนักการคัดเลือกไม้ที่มีลักษณะดีมาใช้ทำเสานั้น มีหลักการเลือกไม้อยู่ 2 แบบ คือ

(1) เสาอุดมฤกษ์ ได้แก่ เสาที่ด้านโคนและด้านปลายเสมอกัน

(2) เสาไม้ตัวเมีย ได้แก่ เสาที่มีด้านโคนใหญ่ ด้านปลายเล็ก ไม้ที่มีลักษณะผิดไปจากนี้ไม่ควรนำมาใช้โบราณถือว่าเป็นเสาที่ไม่ดีไม่เป็นมงคล(หวาด วรินทร์า. 12 พ.ค. 2545)

ไม้ที่ห้ามนำมาใช้ทำเสาเรือน ถือว่าเป็นไม้อัปมงคล ได้แก่

(1) ไม้ตายแมด หมายถึงไม้ที่ตายแล้วแต่ยังยืนต้นอยู่ หรืออาจเรียกว่าไม้ตายยืนต้น

(2) ไม้ฟ้าผ่า หมายถึงไม้ที่ถูกฟ้าผ่า จะล้มหรือยืนห้ามนำมาใช้ทำเสาเรือนเด็ดขาด

(3) ไม้ล้มพาดห้วย หมายถึงไม้ที่อยู่ริมฝั่งน้ำ ล้มพาดไปยังอีกฝั่งหนึ่งโดยธรรมชาติ หรือเมื่อตัดแล้วไม้ล้มพาดไปยังอีกฝั่งหนึ่งของห้วย ไม่ควรนำมาใช้ทำเสาบ้านให้หาดันใหม่

(4) ไม้โคนตอ หมายถึงไม้ที่เราเลือกแล้วทำการตัดแต่เมื่อไม้ล้มก่อนจะถึงดิน ส่วนโคนของลำต้นกระเด็นตกจากตอเดิมถึงดินก่อนส่วนยอด ห้ามนำมาใช้ทำเสาถือว่าเป็นเสากระโด

(5) ไม้ร้องสังตอ หมายถึงไม้ที่มีลักษณะดีทุกประการ แต่เมื่อโค่นแล้วก่อนที่ไม้จะล้มถึงพื้น ปรากฏเสียงฉีกขาดของเนื้อไม้ที่โคนต้น คล้ายเสียงร้องเจ็บปวดทันทว่าผีประจำต้นไม้ไม่อยากหนีจากไปจึงร้องสังตอ

(6) ไม้ตัด หมายถึงไม้ดี แต่เมื่อโค่นลงแล้วมีโพรงที่โคนต้น และมีเสียงลมและออกมาจากลำต้น เสียงดัง ชู้ด ถือว่าเป็นไม้ตัดไม่ดี

(7) ไม้ธณีนั่งให้ หมายถึงไม้ดี แต่เมื่อโค่นลงแล้ว มีน้ำไหลออกจากโคนต้น หรือโพรงในโคนต้น เชื่อว่านางธณีสืบคายไม่ยากให้ จงหาต้นใหม่

(8) ไม้เครือเกี่ยว (ไม้ที่มีเถาวัลย์พาดตามกิ่ง) หมายถึงไม้ดี แต่เมื่อตัดแล้วไม้ไม่ล้มลงถึงพื้น เพราะมีเครือเถาวัลย์พาดเกี่ยวต้นอื่น เชื่อว่าเป็นไม้มีพิษระ จะเกิด ภาระผูกพันต่างๆแก่เจ้าของเรือน

(9) ไม้พาดง่า (ไม้ล้มพาดกิ่งไม้อื่น) หมายถึงไม้ดี แต่เมื่อโค่น ตัดแล้วลำต้นโคนไปพาดชบอยู่กับลำต้นไม้อื่นที่อยู่ข้างเคียง เชื่อว่าเป็นไม้ส่งป่าคือล้มไม้ส่งลา ไม้ ที่อยู่ข้างเคียงไม้อาศัยถิ่นเดิม อย่าฝืนใจ จงหาต้นใหม่

(10) ไม้ถอดเสี้ยน หมายถึงไม้ดี เมื่อลงมือโค่นตัดแล้วไม้ล้มลงสู่ พื้นแต่ที่โคนต้นตรงใจกลางปรากฏเสี้ยนแหลมยาวไม่ขาดจากลำต้นโดยเด็ดขาด เชื่อว่ามีเสี้ยนมาก จะทิ่มแทงเจ้าของเรือน

(11) ไม้ติดเทียน หมายถึงไม้ที่มีลำต้นสูงตรง ลำปลอด แต่มีกิ่ง ไม้กิ่งใดกิ่งหนึ่งแห้งตายยึดติดลำต้น เชื่อว่าเป็นไม้เช็ดขวาง(ไม้อุบาทว์) อย่าแตะต้อง

(12) ไม้งามหางปลา หมายถึงไม้ที่มีลำต้นสูงตรงปลอด แต่ส่วน ปลายมีกิ่งใหญ่สองกิ่งแยกออกจากกันคล้ายหางปลา โดยเฉพาะกิ่งที่ยื่นออกจากกันไปทางทิศเหนือ ทิศใต้(ขวางตะวัน) อย่าแตะต้องเด็ดขาดอุบาทว์ จัญไรยิ่งนัก

(13) ไม้ดอกทอย หรือไม้ทอยผึ้ง หมายถึงไม้ที่มีลำต้นมีรอยดอก ทอย(ทอยหมายถึงไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ ที่ชาวบ้านนำมาผ่าเสียมให้แหลมยาวประมาณ 1 คืบใช้ ดอกยึดติดกับลำต้นไม้เมื่อปีนขึ้นไปตีผึ้งหรือเก็บของป่า) ห้ามนำมาทำเสาหรือส่วนประกอบต่างๆ ของบ้าน

(14) ไม้ที่เกิดบนจอมปลวก รวมถึงไม้ที่ยืนต้นอยู่แต่มีปลวกมา ทำรังล้อมโคนต้นด้วย

(15) ไม้จมน้ำผิงอยู่ในหนองน้ำ ไม้ประเภทนี้ไม่เหมาะถือว่าเป็น ไม้มีสกุลสืบหาต้นต่อเค็มไม่ได้

(16) ไม้ที่เสียดสีกันเป็นเสียงดัง เชื่อว่าหากนำไปใช้เจ้าของเรือน มักจะเจ็บปวดครวญคราง หรือมักเกิดถอยเกิดความ(ไฟโรจน์ เพชรสังหาร, 2530 : 12-13)

ในการตัดไม้เสา เมื่อคัดเลือกไม้เสาตามขนาดและลักษณะเป็นมงคล ตามต้องการแล้ว ในการตัดไม้เสาจะต้องสังเกตดูเวลาต้นไม้ที่จะใช้ทำเสาล้ม การดูทิศทางการล้ม ของต้นไม้ที่จะนำมาใช้ทำเสาลักษณะการล้มไปในทิศทางที่ดี คือต้องล้มไปในทิศต่อไปนี้

ก) เสาล้มทางทิศบูรพา(ตะวันออก)

ข) เสาล้มทางทิศอีสาน(ตะวันออกเฉียงเหนือ)

หากการตัดไม้เสา เมื่อคัดเลือกไม้เสาตามขนาดและลักษณะเป็นมงคลตามต้องการแล้ว ในการตัดไม้เสาจะต้องสังเกตดูเวลาต้นไม้ที่จะใช้ทำเสาล้ม การดูทิศทางการล้มของต้นไม้ที่จะนำมาใช้ทำเสาลักษณะการล้มไป ในสมัยโบราณคงสามารถบังคับหรือจัดทำให้เสาที่ตัด ล้มไปในทิศทางอันเป็นมงคลได้ไม่ยาก เพราะรู้เคล็ดหรือเทคนิควิธีการคืออยู่แล้ว (หว่าด วิชา. สัมภาษณ์, 12 พ.ค. 45)

4) ชื่อของเสา และชื่อโครงสร้างต่างๆ

4.1) เสา คือ ไม้ที่ใช้ตั้งเป็นหลัก หรือไม้เป็นเครื่องรองรับตัวเรือน เสาเรือนนั้นจัดเป็น 5 ชนิด คือ เสาตั้ง เสาเอก เสาโท เสาตรี และเสาพลหรือเสาสามัญ

4.2) รอดคือไม้ที่สอดเข้าไปในรูเสาเป็นคู่ สำหรับรับคง

4.3) ออกไก่คือ ไม้เครื่องเรือนที่พาดบนเสาดังเป็นสันหลังคา

4.4) จั่วคือเครื่องเรือน ที่ยึดด้านสกัดหลังคา สำหรับกันแดด กันลม กันฝน ประกอบรูปทรงเป็นสามเหลี่ยม บางทีเรียกว่า หน้าจั่ว มีเครื่องประกอบ คือ ไม้ ชื่อ จันทัน และใบดั่ง

4.5) จันทันคือ ไม้อันที่ตั้งทแยงมุมประกบอยู่สองข้างหัวท้ายข้อคนบนจนกันกับใบดั่งเป็นรูปพนมแหลมปลาย เวลาวางไม้จันทันลงบนข้อ ภาษาอังกฤษเรียกว่าเหยียบจันทัน คือจันทันเหยียบอยู่บนหลังข้อ

4.6) ใบดั่งคือ แผ่นไม้ที่ใช้ตั้งบนข้อของโครงจั่ว ยันขึ้นไปรับไม้ ออกไก่ที่สันหลังคา

5) วิธีขุดหลุมเสาเรือน วิธียกเสาเอก เสาขวัญ ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องวิธีขุดหลุมเสาเรือน(เสาดิน) วิธียกเสาเอก เสาขวัญซึ่งเป็นการเชื่อมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลจนถึงปัจจุบันนี้ สามารถแยกขั้นตอนการกระทำพิธีกรรมได้ดังนี้ (หลวงตาอมร ธรรมาภิรัต. สัมภาษณ์, 12 พ.ย. 2545)

5.1) วิธีขุดหลุมเสาเรือน(เสาดิน) โบราณจารย์ท่านว่าบ้านต้องปลูกไผ่ดิน ในดินมีแม่ธรณีเป็นพญานาค(นาคดิน) เป็นอารักษ์เพื่อให้เกิดเป็นสิริมงคลท่านว่าก่อนขุดหลุมเสาเรือนควรย้ายแม่ธรณีและทำให้ถูกต้องตามโคจรากดิน กล่าวคือนาคดินนี้ เพื่อเป็นการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องควรรู้จักว่า หัวนาค หางนาค หลังนาค ท้องนาคอยู่ทางทิศไหนในแต่ละเดือนที่เราจะทำการปลูกเรือนเสียก่อน มิฉะนั้นจะทำให้เจ้าของเรือนเดือดร้อนเจ็บไข้ได้ป่วย อยู่ไม่เป็นสุข ดังนั้นก่อนขุดหลุมดินจึงควรปฏิบัติดังนี้

5.1.1) การย้ายแม่ธรณี ก่อนที่จะมีการขุดหลุมเสาดินปลูกบ้าน ให้ย้ายแม่ธรณีและสิ่งของที่เป็นอาถรรพ์ทั้งหลายออกไปก่อน บ้านจึงจะเป็นบ้านที่อยู่สุข

สบาย วิธีการย้ายให้เอาเทียนเหลือง 1 คู่ ดอกไม้ขาว 1 คู่ แต่งใส่ขันแล้วเอาผ้าขาวพาดบ่าห่มเฉียง บ่าเดินไปตรงกลางลานดินที่จะปลูกเรือนแล้วกล่าวคำอันเชิญว่า อุกาสะ ผู้ข้าขออันเชิญแม่ธรณีเข้า หยับย้ายออกจาก(ได้ออกจาก) ที่ปลูกเรือน เพราะที่ปลูกเรือน ลูกหลานย่อมทั้งสิ่งสกปรกขอย้าย แม่ธรณีไปอยู่ข้างบ้าน แล้วขอให้แม่ธรณีคุ้มครองปกป้องรักษาเรือนและลูกหลานในบ้านให้อยู่เย็น เป็นสุข และขอให้แม่ธรณีนำสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายขอให้แม่ธรณีโยนทิ้งไปให้ไกล ให้เหลือไว้แต่สิ่ง อันเป็นมงคลแก่ข้าเทอญ แล้วนำเอารูปเทียนนั้นทิ้งวางไว้ด้านทิศตะวันตกของที่จะปลูกเรือน ส่วนผู้ที่ประกอบพิธีนี้จะให้คนแก่ผู้ชายที่มีศีลธรรม หรือจะเอาผู้ชายเจ้าของบ้านก็ได้ (หลวงตา อมร ธรรมาภิต. สัมภาษณ์, 21 พ.ย. 2544)

5.1.2) การหลีกพิษนาศ ในเดือนที่เราเห็นว่าปลูกเรือนดี เช่น เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือน 4 เดือน 6 เดือน 9 เดือน 12 ควรจะรู้ว่าในแต่ละเดือนเหล่านี้ส่วนใด ของนาศอยู่ทิศไหนเวลาขุดดินการโกยดิน และการวางเสาแซก(เสาเอก) เสาขวัญ จะวางได้ถูก ทิศทางจะไม่ได้รับอันตรายจากพิษนาศ ท่านกล่าวไว้ดังนั้น เดือนอ้ายและเดือนยี่หวนาศอยู่ทางทิศ ทักษิณ(ทิศใต้) หางนาศอยู่ทางทิศอุดร(ทิศเหนือ) ท้องนาศอยู่ทางทิศปัจฉิม(ทิศตะวันตก) หลัง นาศอยู่ทางทิศบูรพา(ทิศตะวันออก) เวลาเข้าไปขุดดินให้เข้าไปขุดดินทางทิศท้องนาศ โกยดินก็ โยนไปทางทิศท้องนาศ คือทางทิศตะวันตกนั้นแล เดือนสี่และเดือนหก หวนาศอยู่ทางทิศปัจฉิม (ทิศตะวันตก) หางนาศอยู่ทางทิศบูรพา(ทิศตะวันออก) หลังนาศอยู่ทางทิศอุดร(ทิศเหนือ) ท้อง นาศอยู่ทางทิศทักษิณ(ทิศใต้) ให้เข้าทางทิศท้องนาศคือทิศใต้โดยโกยดินให้โกยดินออกจากทิศ อากเนย์(ทิศตะวันออกเฉียงใต้) เมื่อเอาเสาไปวางให้หันปลายเสาไปทางทิศอากเนย์ (ทิศตะวันออกเฉียงใต้) เดือนเก้าหวนาศอยู่ทางทิศบูรพา(ทิศตะวันออก) หางนาศอยู่ทางทิศปัจฉิม(ทิศตะวันตก) หลังนาศอยู่ทางทิศทักษิณ(ทิศใต้) ท้องนาศอยู่ทางทิศอุดร(ทิศเหนือ) การเข้าไปขุดเสาให้เข้าไป ทางทิศเหนือแต่การ โกยดินและการวางปลายเสาที่ปากหลุมให้หันไปทางทิศอีสาน(ทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือ) เดือนสิบสอง หวนาศอยู่ทางทิศอุดร(ทิศเหนือ) หางนาศอยู่ทางทิศทักษิณ (ทิศใต้) หลังนาศอยู่ทางทิศบูรพา(ทิศตะวันออก) ท้องนาศอยู่ทางทิศปัจฉิม(ทิศตะวันตก) เวลาเข้าไป ขุดดินเข้าทางทิศตะวันตก ให้โกยดินไปทางทิศพายัพ(ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) การวางเสาให้ หันปลายเสาไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นับว่าเป็นสิริมงคลต่อบ้านเรือนนั้นแล(หลวงตาอมร ธรรมาภิต. สัมภาษณ์, 12 พ.ย. 44)

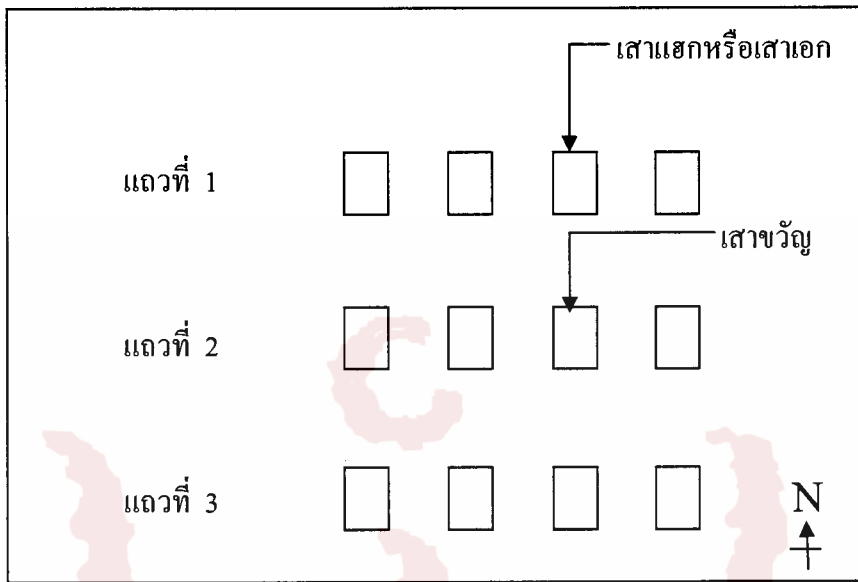
5.1.3) วิธีบูชานาศ เพื่อให้เป็นสิริมงคลต่อบ้านเรือนทำให้ เจ้าของเรือนอยู่เย็นเป็นสุขจึงต้องมีพิธีกรรมเช่นไหว้พญานาค เครื่องที่ใช้ในการเช่นไหว้พญานาค ประกอบด้วยรูปเทียนและเครื่องบูชาต่างๆ เช่น บวชผักทอง ต้องให้ชื่อที่เป็นสิริมงคลเป็นต้น วิธี ทำพิธีกรรมให้เอาโต๊ะไปตั้งไว้ในทิศที่หวนาศอยู่ แล้วเอาของหวานเช่นบวชผักทองใส่ถ้วยวางไว้ในถาดโดยมีดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ รูป 5 คู่ ใส่ในถาดวางไว้ที่โต๊ะให้ทำธงใส่หลักไปปักไว้ข้างโต๊ะ เครื่องเช่นไหว้ทั้งสองข้าง ผ้าที่ใช้ทำธงให้ใช้สีผ้าตามเดือนต่างๆคือ เดือนอ้าย เดือนยี่ ใช้ผ้าสีขาว

เดือนสี่เดือนหกให้ใช้ผ้าสีเหลือง เดือนเก้าให้ใช้ผ้าสีดำ หรือเขียวแก่ เดือนสิบสองให้ใช้ผ้าสีแดง คำบูชาให้ว่า อะยังมหานาค โอิธิมันโต ชุตมันโต อิมินา สักการณะ มหานครัง ปูเชมิ ให้ว่า เพียงหนึ่งจบก็พอ (หลวงตาอมร ธรรมภริต. สัมภาษณ์, 12 พ.ย. 44) เมื่อทำเครื่องบูชาเสร็จแล้ว ให้ลงมือบูชาเสาแรก(เสาเอก) คนที่มีความเชื่อในเรื่องนี้และปฏิบัติเคร่งครัดจริงๆ เวลาบูชาหลุมเสา แล่นั้นเขาจะใช้ไม้คูณหรือไม้ยอทำค้ำเสียบก่อนคนบูชาก็จะตั้งชื่อให้ว่าท้าวเงิน ท้าวคำ ท้าวแก้ว ท้าวคำ ท้าวคูณ ใช้ชื่อใดชื่อหนึ่งตามความเหมาะสมให้เป็นผู้บูชาเสาแรก แต่ถ้าจะตั้งชื่อคนบูชาหลุม ทั้งแปดหลุมเรือนที่มีขนาดสามห้องสมัยโบราณ จะมีเสาแปดต้นต่อเกยหรือระเบียบอีกสี่ต้นรวมเป็น สิบสองต้น เกยหรือระเบียบไม่นับเป็นเรือนก็ให้ตั้งชื่อเพิ่มอีกสามชื่อคือ ท้าวสุข ท้าวดี ท้าวมี แล้วบูชาคนละเสา สำหรับเสียบคนนอกจากเสาแรกแล้วจะเอาค้ำอะไรก็ได้ เฉพาะเสาแรกแล้ว ให้ท้าวเงินเป็นคนบูชา และใช้เสียบไม้คูณหรือไม้ยอเท่านั้นเวลาบูชาหลุม อาจพบกับสิ่งที่เป็นมงคล และไม่เป็นมงคล เมื่อพบอาจต้องแก้อาถรรพ์ เช่นถ้าบูชาพบกระดูกให้เอาน้ำสะอาดสงแก้วแหวน เงินทองรดลงในหลุมที่พบเพื่อเป็นสิริมงคล ถ้าบูชาพบขนสัตว์หรือเชือกให้ขอน้ำมนต์จากพระ มารดาหลุมเพื่อเป็นสิริมงคล ถ้าบูชาพบอิฐหรือดินเหมือนขี้หนูให้เอาน้ำผึ้งแท้รดลงในหลุมเพื่อเป็นสิริมงคล ถ้าบูชาพบของไม่ดินนอกจากที่กล่าวมาแล้วให้เอาน้ำสงฆ์พระพุทธรูปใส่ขันไว้ แล้วเอาดอกบัว หลวง กล้วยาแพรกใส่ลงในหลุมนั้น แล้วใช้น้ำที่สงฆ์พระพุทธรูปรดลงในหลุมเพื่อเป็นสิริมงคล (หลวงตาอมร ธรรมภริต. สัมภาษณ์, 12 พ.ย. 44)

5.2) วิจัยเสาเอก เสาขวัญ คำว่าเสาเอก “เอก” เป็นภาษาอีสาน มีความหมายว่า แรก หรือสิ่งแรกเริ่ม หรือหนึ่ง คือต้นที่หนึ่ง อันได้แก่เสาต้นที่ถือว่าเป็นหนึ่งของบ้านภาษาทางราชการจะใช้คำว่า เสาเอกหรือเสาแรก ส่วนคำว่าเสาขวัญ “ขวัญ” มีความหมายว่าต้นเสาที่เป็นมิ่งขวัญของบ้านโบราณอีสานถือว่าเป็นเสาแม่บ้าน ตั้งอยู่ติดกับเสาเอก แต่อยู่ในแถวที่สองเสาเอกอยู่มาเหมือนพ่อบ้าน ส่วนเสาขวัญเหมือนแม่บ้าน

ที่ตั้งของเสาเอก เสาขวัญ ขอยกตัวอย่างบ้านโบราณอีสาน เป็นบ้านขนาด 3 ห้องต้องมีเสา 8 ต้น ถ้ามีเกยหรือระเบียบก็มีเสา 12 ต้น เสาเรือนจะมีกี่ต้นก็ตาม ให้ถือเอาเสาต้นที่ 3 ของแถวที่ 1 ทางหัวนอนนับจากซ้ายไปขวาเป็นเสาเอก และให้ถือว่าเสาต้นที่ 3 แถวที่ 2 เป็นเสาขวัญโดยนับจากซ้ายไปขวา ผู้นับหันหน้าไปทางหัวนอน (ดูแผนภาพประกอบที่ 3.1)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

แผนภาพที่ 3.1 แสดงที่ตั้งเสาเอกและเสาขวัญ

ของมลคลและวิธีการผูกของมกลเสาเอก เสาขวัญ ก่อนที่จะทำการยกเสาเอก เสาขวัญนั้นจะต้องมีพิธีกรรม โดยหาของที่เป็นมงคลมาผูกให้กับเสาเอก ได้แก่ ต้นกล้วยน้ำหว้า(ห้ามใช้กล้วยตานีหรือตานีเม็ด) ต้นอ้อย กิ่งคูณ กิ่งยม กิ่งขย และอีกที่มีไหมหรือด้ายหรือฝ้ายผูกไว้ ตรงที่เป็นมกล พิธีการผูกของมกลให้เสาเอกนั้นท่านเล่าว่าเมื่อได้ของมกลครบแล้วให้ตั้งคนส่วนหนึ่งทั้งหญิงและชายไปยืนอยู่ใกล้ ๆ กับพ่อใหญ่ประเพณีหรือพราหมณ์ประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะทำหน้าที่ตอบคำถามพ่อใหญ่ประเพณี เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้วพ่อใหญ่ประเพณีจะเอาฝ้ายผูกของมกลทุกอย่างให้หมด แล้วหยิบต้นกล้วยขึ้นมาก่อนแล้วทำทีว่าจะผูกที่ต้นหรือโคลนเสา พ่อหมอพราหมณ์ จะถามชาวบ้านว่า “เอาผูก บ่อนจู้ก็จุ่มกุ่มหมูสี นีนอ” ชาวบ้านจะตอบว่า “บ่อบ่อเอา” แล้วพ่อใหญ่ประเพณีทำทีว่าจะผูกที่ส่วนกลางเสา และจะถามชาวบ้านว่า “เอาผูก บ่อนจี้ หางนาค นีนอ” ชาวบ้านจะตอบว่า “บ่อบ่อเอา” ต่อไปพ่อใหญ่ประเพณีทำทีว่าจะผูกที่ปลายเสา แล้วถามชาวบ้านว่า “เอาผูก บ่อนหง่าไม้ ดากห้อยถุงเงิน นีนอ” “ชาวบ้านก็จะตอบว่า “เออเอาบ่อนี้แหละ” แล้วพ่อใหญ่ประเพณีจะทำการผูกต้นกล้วย ต้นอ้อย กิ่งคูณ กิ่งขย และอีกรวมไว้ที่ส่วนปลายเสาเอกถือว่าเป็นมงคล ส่วนของที่เป็นมงคลที่ใช้ในการผูกเสาขวัญ ให้ใช้เงินเหรียญ ไซ หัวหอม ไข่ และคำหมาก หลังจากผูกของมกลที่เสาเอกเสร็จ แล้วก็ตรงไปที่เสาขวัญ พ่อใหญ่ประเพณีก็จะทำทีว่าจะผูกของมกลที่โคลนเสาก่อน และถามชาวบ้านว่า “เอาผูก บ่อนจัวแม่ลาย ปลายเขย่อง นีนอ” ชาวบ้านจะบอกว่า “บ่อบ่อเอา” ต่อไปก็จะผูกที่กลางเสา ถามชาวบ้านว่า “เอาผูก บ่อนซ้องๆ คำคำๆกลุ่มนีนอ” ชาวบ้านจะบอกว่า “บ่อบ่อเอา” ต่อไปก็จะทำทีว่าจะผูกที่ใกล้ปลายเสา แล้วถามชาวบ้านว่า “เอาผูก บ่อนอยู่ขุ่มกินเย็น นีนอ” ชาวบ้านก็จะตอบว่า “เออเอานี่แหละ” แล้วพ่อใหญ่ประเพณีจะทำการผูกของมกลทั้งหมดที่ใกล้ปลายเสาขวัญ หลังจากนั้นก็จะช่วยกันยกเสาหลงหลุมนั้น (หลวงตาอมร ธรรมภริต.สัมภาษณ์.12 พ.ย. 2544) ในขณะที่กำลังทำการยกเสาหลงหลุมนั้น พ่อหมอพราหมณ์จะทำการสวดคาถา พร้อมเอาน้ำมันรดต้นเสาไปด้วย

ก่อนสวดคาถาต้องว่า นะโม 3 จบก่อน สำหรับบทสวดคาถา คือ สิทธิชะโย ชะยะติ มาระกัง มนุษสาปิ จะสพเพทวา จะคันธพา ปุชะยันตา ปัตตุ ยันติ ตัมปิ ตัสसानะ ภาเวนะ สัพเพ สัตตุ วินาสันตุ สพพา เสนา สุปิग्ง อะมะทุเร สะหะมะหะยะ . หลังจากยกเสาเอก เสาขวัญ ลงหลุมแล้วทำการกลบดินหลุมเสาเป็นอันเสร็จพิธี (หนูพันธ์ บุตรปาน .สัมภาษณ์,17 ต.ค. 2545)

ชาวบ้านนาอ้อได้ให้ความหมายของสิ่งมงคลที่ใช้ในการผูกเสาเอก เสาขวัญ ไว้ดังนี้

(1) ต้นกล้วย ต้นอ้อ เป็นเครื่องประดับเป็นสิ่งทดแทนดอกไม้ และเป็นพืชที่ส่วนปลายยอดแหลมเปรียบเสมือนว่าให้ผู้อยู่อาศัยในเรือนนั้นมีสติปัญญาเฉียบแหลม ต้นกล้วย ต้นอ้อย เป็นพันธุ์ไม้ที่ขยายพันธุ์ได้ดีและออกลูกออกหน่อตก ซึ่งหมายถึงความอุดมสมบูรณ์แก่ผู้อยู่อาศัยในเรือนนั้น ๆ

(2) ไช เป็นของมงคลที่ใช้คอยดักโชค ดักลาภ ทรัพย์สินเงินทองอุดมสมบูรณ์

(3) คำหมากเป็นเครื่องประดับในไช พร้อมดอกไม้รูปเทียนคู่

(4) เงินเพื่อเป็นสิริมงคล ทำให้ผู้อยู่อาศัยร่ำรวยเงินทอง

(5) ไช เป็นสิ่งที่ใช้สำหรับล่อดวงโชคลาภ ให้เข้าไชเปรียบเสมือนเหยื่อล่อ ให้เงินทองหลังไหลเข้าไปอยู่ในไชนั่นเอง

(6) กิ่งคูณ กิ่งขย กิ่งยม เป็นความเชื่อของคนโบราณว่า เป็นสิ่งที่เป็นสิริมงคลตามชื่อของพืชนั้น ๆ กิ่งคูณก็คือคำคูณให้แก่เจ้าของบ้าน กิ่งขยคือการได้รับคำยกย่องชื่นชมจากเพื่อนบ้าน กิ่งยมคือการได้รับความนิยชมชอบแก่ผู้พบเห็นเป็นต้น (จันอินทร์ จันทคำแพง .สัมภาษณ์,20 ม.ค. 2546)

6) พิธีสงฆ์ในงานปลูกเรือน โดยทั่วไปพิธีการ ในการยกเสาเอก และเสาขวัญนั้น เมื่อโหรให้ฤกษ์ดีตามวันและเวลา ชื่ออาจจะเป็นเวลาเช้าก็ได้ เวลาเย็นก็ได้ไม่แน่นอนควรนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นและเช้า กับทั้งมีพิธีทำขวัญเสาเอก เสาขวัญ ไปพร้อม ๆ กับพิธีทางพราหมณ์ ดังกล่าวมาแล้วนั่นเอง

3.2.3 ความเชื่อในเรื่องวัสดุ

คนในสมัยโบราณมีความเชื่อในเรื่องภูตผีปิศาจ เทพเจ้าเทพอารักษ์ ดังนั้นในการเลือกวัสดุมาใช้ในการสร้างบ้าน โดยเฉพาะเสานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งพอสรุปได้ดังนี้

เสาสำหรับปลูกเรือนมักใช้ไม้เต็ง ไม้รัง เพราะมีขนาดทำเสาเรือนได้เหมาะสม ทั้งเนื้อไม้ก็แข็งแรงคงทน ฝังอยู่ใต้ดินไม่มีผุ ส่วนที่อยู่เหนือดินทนได้ตั้ง 50 ปี ถ้าจะผูกมัดแต่ตรงคอดินเป็นการผูกเพียงเป็นเสี้ยนกร่อนคอดไปเท่านั้น ไม่ถึงกับขาดกลาง ดังจะเห็นได้จากเรือนเก่า ๆ เสาคอดก็กร่อนแห้ว แต่แข็งแรงดีอยู่ ถ้าในท้องถิ่นที่หาไม้เต็ง ไม้รังได้ยาก

การหาเสาเรือนในสมัยโบราณ ไม่ต้องซื้อหากัน เมื่อจะซื้อก็ไม่มีขาย ถ้าต้องการก็ไปป่าหาตัดเอาเอง มีประเพณีขอแรงญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูง ให้ช่วยกันไปตัด และจะต้องเลือกเดือนที่จะไปตัดด้วย ถ้าตัดในเดือนใดเดือนหนึ่ง ตั้งแต่เดือน 5 จนถึงเดือน 12 ไม่ดี ท่านว่าไม้บวชเห็นจะหมายความว่า ไม้กำลังจะแตกใบอ่อนนั่นเอง

เรือนเป็นสถานที่สำคัญ คือเป็นที่อยู่อาศัยของคน คนโบราณจึงเอาใจใส่ในการปลูกเรือนมาก เริ่มต้นแต่การหาเสาเป็นต้นไป ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการสุขสวัสดิ์จะได้นำพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกเรือนมาแสดงดังต่อไปนี้

การหาเสาเรือน เสาเรือนมีความสำคัญเป็นอันดับแรก การหาเสาจะต้องเลือกเอาต้นไม้อายุพอสมควร ไม่มีตา ตาไม้ที่ควรเว้นคือ ตาหมูสี ตาอมม่อน ตาฮับขาง ตาฮับซ้อ ในการไปตัดไม้มาทำบ้านเรือน

การเลือกเอาเสาเอก เสาที่มีความสำคัญแก่การปลูกเรือน คือ เสาเอกให้เลือกเอาไม้ที่เกิดในที่ราบเรียบ ใบไม้ระกระกะกับต้นไม้อายุพอสมควรแก่เลี้ยง ใบดกมองดูคล้ายพระภิกษุ ยืนก้มรับ กิ่งใบไม้เขียวแห้ง มีนกหนุมค้ำอาศัยอยู่มาก ไม้ต้นนี้ควรเอามาทำเสาเอก เจ้าของเรือนจะอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวของเงินทอง ขึ้นมหาเศรษฐี

การเลือกเสาขวัญ เสาขวัญเป็นเสาสำคัญอันดับสอง ไม้ที่จะเลือกเอาเป็นเสาขวัญให้เลือกเอาไม้ที่เกิดบนดินสูงนิดหน่อย แล้วลาดต่ำลงมาทุกด้าน มีลำต้นสูงกว่าทุกต้น กิ่งใบไม้เขียวแห้ง เวลาสวดไม่มีลมพัด จะมีใบ ๆ หนึ่งไหวดิ้งไม่ขาดระยะ ไม้ต้นนี้ควรเลือกเอาทำเป็นเสาขวัญ เจ้าของเรือนจะมั่งคั่งมั่งมี ขึ้นมหาเศรษฐีแล (วิโรฒ ศรีสุโร,2536: 59-62)

ในวรรณคดีอีสานเรื่อง ธรรมดาสอนโลก ได้กล่าวถึงความสำคัญของวิธีการเลือกเสาเอก เสาขวัญ ไว้ดังนี้

...อันว่า	เคหังห้อง	อุตตะมั่งอันประเสริฐ	จริงแล้ว
เสาจัก	สอนสั่งให้	เมื่อหน้าให้จ้อเอา	นั้นเนอ
	ถ้าใดตั้ง	เหนือดินเพียงฮาบ	ดังนั้น
บ่สูง	บ่ต่ำล้อย	ไปแท้ฝ่ายใด	
	ใบมันนั้น	บ่คุ้งเคียงคันอื่น	
	ถ้าปลอดเกลี้ยง	ปลายค้ำว่าชุม	
	หลังดูแท้	คือสมณกัณฑ์	
ก๊ีบ	มีง่ากัน	ตายค้ำอยู่แถม	
ให้มี	มดสัมพร้อม	คำแดงทุกสิ่ง	
	มาอยู่เฮื้อ	ลำนั่นเนกนอง	
มีทั้ง	นกพร้าพร้อม	มาอยู่อนคอน	
ลำนี่	เป็นมุงกุล	ประเสริฐดีเสาแล้ว	

ลำนํ้า	เอามาให้	ขอเป็นเสาเอก	
	ดิขนาดแท้	เอือนแก้วเศรษฐี	นั่นแล้ว ฯ...
อันว่า	เสาขวัญนั้น	ให้หาล่าอันหนึ่ง	
ลำนํ้า	ยากยิ่งแท้	นาเจ้าจ้งคอยเพียร	แท้ตาย
	ลำใดตั้ง	ดินสูงพอสะพาน้อย	ท่านเอย
ดินนั้น	ค้อยชุกล้ำ	สูงแท้ที่กลาง	
	สูงเทียมต้น	ไม้อยู่พอประสม	
ปมี	ลำใดชวน	ง่าใบพอด้อง	
	เป็นลำด้ว	สูงใบพันเพื่อน	
ปมี	กึ่งก้าน	ตายแท้ชุ่มเย็น	
พอเมื่อ	ลมสจด์แล้ว	เสาคอยเยียมเบ้ง	
ใบหนึ่ง	ดิงอยู่บ่แล้ว	ลำนํ้าประเสริฐดี	
ควรที่	เอามาให้	เป็นเสาขวัญชาเก็ง	กันแล้ว
อันว่า	เสาหมูนํ้า	ตามแท้กระช่างเอา	
อันนี้	อุตตะมั่งแท้	เป็นเอือนเศรษฐีใหญ่	
แสนสิ	ทุกซขนาดไ้	ก็เลยล้ามั่งมูล แท้แล้ว..ฯ	

(ไพโรจน์ เพชรสังหาร.2530 : 14)

ไม้ที่ห้ามนำมาทำเสา และอุปกรณ์ต่างๆ ของเรือน ไม้เหล่านี้ถ้ามีความจำเป็น จะเอามาทำกุฏิ วิหาร ศาลา หรือทำปะรำก็ได้เหมือนกัน แต่จะเกิดโทษแก่ผู้หลักผู้ใหญ่ถ้าเอามาทำเป็นสะพาน จักเกิดโทษแก่เจ้าบ้าน เจ้าบ้านจะเสื่อมถอยยศศักดิ์ ตำราปลูกเรือนตามคติโหราศาสตร์ กล่าวถึงลักษณะเสาและตา เสาที่ดีและที่ชั่วสำหรับเลือกใช้เป็นเสาเรือน ถ้าเสาข้างลักษณะเสาและตาเสาที่ดีและที่ชั่ว สำหรับเลือกใช้เป็นเสาเรือน ถ้าเสาข้างโคนต้นเล็กข้างปลายใหญ่กลางเล็กแป้นไม้ดี ไม้มงคลถ้าข้างโคนต้นและข้างปลายใหญ่เสมอกันชื่อว่า อุดมพฤกษา คี้นักถ้าข้างโคนต้นใหญ่ข้างปลายเล็ก ชื่อว่า ไม้ด้วเมียบ ดี ตามคติปลูกเรือนของพม่า เสามีต้นและปลายเท่ากันเป็นเสาดัวผู้ ถ้าโคนใหญ่ปลายเล็กเป็นเสาดัวเมียบ ถ้าป่องกลางเป็นเสามีภาค ถ้าใช้เสายักขินีคนอยู่ตายหรือรับความเดือดร้อน ถ้าเป็นเสาดัวผู้อยู่ได้สบายตามธรรมดา ไม่มีภัยอันตรายอะไร ไม้ชั่วไม่ดี ถ้าเป็นเสาดัวเมียบ คี้นัก ผู้อยู่จะมีโชคได้ชื่อเสียง

เสาบานไม่ว่าจะเป็น เสานอกบ้านหรือในบ้านควรเป็นเลขคู่มีโช้เลขคี่และความเหมาะสมที่สุดคือเสาดองซ่อนอยู่ในผนังหรือลอยอยู่เต็มตัว ถ้าอยู่นอกบ้าน ตามมุมของห้องหรือในบ้านถ้ามีมุมหรือเหลี่ยมของเสาโผล่ออกมาให้เห็น แต่ถ้าเกิดมีก็แก้ไขได้โดยตั้งตู้ให้ชิดเหลี่ยมที่โผล่ออกมาเพื่อให้มุมที่มีเหลี่ยมเสาโผล่มานั้นหายไป กลายเป็นแนวตรงที่ราบเรียบ หรืออาจจะติดกระจกเงาที่เหลี่ยมเสาเพื่อลบเหลี่ยมของเสา หรืออาจปลูกไม้ใบหรือไม้ดอกที่เป็นเถาเลื้อยคลุมเสา

ก็ได้ เหลี่ยมมุมของเสาถูกเปรียบคั่งคมมีดที่พุ่งชี้ความคมมาคุกคามทำร้ายคนในบ้าน ส่งผลให้คนในบ้าน ต้องพบเจอแต่ภัยอันตรายอยู่เสมอ ๆ ลูกแก้วคริสตัลบอลที่แขวนไว้หน้าเหลี่ยมเสาก็ช่วยกระจายชี้ได้เช่นกัน

3.2.4 ความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยามในการปลูกเรือน

ฤกษ์ยามหรือเวลาในการปลูกเรือน การปลูกเรือนเป็นกรณีให้เห็นได้ชัดเจนที่สุดว่า มิติของ “ที่” (space) และ “เวลา” (time) แสดงออกด้วยรายละเอียดปลีกย่อยเพียงใด รายละเอียดเหล่านี้ยังยึดถือปฏิบัติอยู่มากในชนบท ขณะที่คนเมืองในสังคมใหม่ส่วนใหญ่ไม่รู้เรื่องเหล่านี้ หรือรู้แต่เพียงบางอย่างบางข้อ วิธีสังคมเปลี่ยนไป วิธีชีวิตของผู้คนก็ย่อมเปลี่ยนไปด้วย คนเมืองส่วนใหญ่ไม่ได้สร้างบ้านเรือนเองอีกต่อไป เป็นบริษัทบ้านจัดสรรและบริษัทรับเหมาก่อสร้างที่ทำให้จะปลูกจะสร้างเมื่อใดและที่ใด ไม่อาจจะเลือกได้ขึ้นอยู่กับโอกาสและเศรษฐกิจของผู้ซื้อ ฤกษ์ลงมือสร้างบ้านแต่ละหลังขึ้นอยู่กับเงินทุน อุปกรณ์ก่อสร้างมากกว่าฤกษ์ยามยามตามที่โบราณสอนไว้ จะหันหน้าไปทิศใด ตั้งบ้านตรงไหนของที่ดินก็ขึ้นอยู่กับที่แบ่งที่ดินให้ได้ประโยชน์สูงสุด ผู้ซื้อบ้านบางคนอาจจะไม่ลืม เช่นสังเวชเจ้าที่ ไปดูฤกษ์เข้าบ้านและวันเวลาพิธีขึ้นบ้านใหม่ นิมนต์พระมาสวดมนต์jemบ้านลงเลขยันต์ ทั้งหมดก็เป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของรายละเอียดต่าง ๆ ของประเพณีที่เกี่ยวกับบ้าน จะบอกว่ากฎเกณฑ์รายละเอียดของโบราณเหมาะสมกับสังคมสมัยก่อนซึ่งผู้คนยังมีทางเลือกได้มากก็ถูก จะบอกว่าหลายอย่างเป็นเรื่องไม่มีเหตุผลก็คงถูกเช่นกัน ถ้าเอาเหตุผลของสมัยใหม่ไปวัด แต่การที่โบราณสอนให้อยู่กับ “ร่องรอย” ของประเพณีก็ใช่ว่าจะไม่มีเหตุผลและความหมายเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมอย่างหนึ่งทำให้การอยู่ร่วมกันมีความสงบสุข (ไพโรจน์ แสงจันทร์,2536 : 61)

แต่ในสังคมชนบทโดยเฉพาะที่ชุมชนบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลยนั้น ได้ยึดถือและมีความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม ก่อนที่จะทำการปลูกเรือนและได้ยึดถือปฏิบัติ มาจนถึงปัจจุบันนี้ ในการหาฤกษ์ยามในการปลูกบ้านนั้นจะต้องดูตั้งแต่เรื่องของ วัน เวลา เดือน ปี ดูว่า วันใด เวลาใด เดือนใด หรือปีอะไร เหมาะสมที่จะทำการปลูกเรือน แยกออกได้ดังนี้

3.2.4.1 ฤกษ์วัน เวลา ในการปลูกเรือน การหาฤกษ์วันเวลาในการปลูกเรือน โบราณกล่าวไว้ว่า ถ้าปลูกเรือนได้ถูกวันอมฤตโชคจะดีมาก วันอมฤตโชคคือวันที่มีโชคลาภมาก เพราะ การปลูกเรือนนั้นใช้เป็นที่อยู่อาศัยหลับนอนพักผ่อน ตลอดชีวิตสำหรับคนเราทุก ๆ ครอบครัว จึงต้องหาฤกษ์ดียามดีด้วย จึงจะสมบูรณ์พูนสุขตลอดชีวิตของผู้อยู่อาศัยนั้น ฤกษ์เกี่ยวกับวันต่าง ๆ มีดังนี้

ปลูกเรือนวันอาทิตย์	ทุกข์ตามติดทุกวัน
อุบาทว์และจัญไร	เกิดแก่ตณพันทวี
ปลูกเรือนในวันจันทร์	ลาภอนันต์บังเกิดมี
ผ้าผ่อนเงินทองทวี	แสนเปรมปรีดิ์ในเคหา

ปลูกเรือนวันอังคาร	ไม่ทันนานเกิดพยาธิ
อัคนีไหม้เคหา	ฉิบหายมาสู่ตัวตน
ปลูกเรือนในวันพุธ	บริสุทธจำริณผล
ลาภยศก็มาคล	ล้วนแล้วสิ่งอันดีดี
ปลูกเรือนวันพฤหัสบดี	สุขจำรัสตราวุธศรี
ลาภนานามี	เป็นสุขขึ้นนั้นหนักหนา
ปลูกเรือนวันศุกร์	ดีและทุกข์ก่งอัตรา
เคี้ยวสุขเคี้ยวทุกข์มา	ทั้งลาภไม่ค่อยมี
ปลูกเรือนวันเสาร์	อย่าดูเบาจงหน่วยหนี
ถ้าทำตำรา	ฉิบหายหนักมาสู่ตน (เหมือน แก้วสม ,

เจ้าของหนังสือผูก ใบลาน)

ในการหาฤกษ์วันเวลาการปลูกเรือน ตามหนังสือผูก (ใบลาน) ของนายเหมือน แก้วสม ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่าก่อนจะทำพิธีปลูกเรือนนั้น จะต้องดูฤกษ์ยาม วันจรม วันฟู ด้วยจึงจะ อยู่ดีมีสุข วันจรม หมายถึงวันที่ขัดข้อง วันไม่รุ่งเรือง ไม่สุขกายสบายใจ วันฟู หมายถึงวันรุ่งเรือง เฟื่องฟู เป็นสิริมงคล ในการหาฤกษ์ยามที่เป็นสิริมงคลให้เลือกเอาวันฟู วันจรม และวันฟูของแต่ละเดือนมีดังนี้

	วันจรม	วันฟู
เดือนเจียง (อ้าย)	วันศุกร์	วันจันทร์
เดือนยี่	วันเสาร์	วันอังคาร
เดือนสาม	วันอาทิตย์	วันพุธ
เดือนสี่	วันจันทร์	วันพฤหัสบดี
เดือนห้า	วันอังคาร	วันศุกร์
เดือนหก	วันพุธ	วันเสาร์
เดือนเจ็ด	วันพฤหัสบดี	วันอาทิตย์
เดือนแปด	วันอาทิตย์	วันพุธ
เดือนเก้า	วันจันทร์	วันพฤหัสบดี
เดือนสิบ	วันอังคาร	วันศุกร์
เดือนสิบเอ็ด	วันพุธ	วันเสาร์
เดือนสิบสอง	วันพฤหัสบดี	วันอาทิตย์

วันที่เลือกได้ถือว่าเป็นวันอมฤตโชค เป็นฤกษ์ยามที่เป็นมงคล (เหมือนแก้วสม, หนังสือผูกใบลาน)

3.2.4.2 ฤกษ์ยามในการปลูกเรือน การหาฤกษ์เดือนในการปลูกเรือนแปลจากหนังสือผูก (โบราณ) ได้ทำนายไว้ดังนี้

เดือนเจียง (อ้าย)	นาคนอนหลับ	ปลูกเรือนอยู่จักตาย
เดือนยี่	นาคนอนตื่น	ปลูกเรือนอยู่ดีมีสุข
เดือนสาม	นาคตื่นมาอยู่เขื่อน	อยู่ฮ้อนเขื่อนจักไหม้
เดือนสี่	นาคตื่นมาอยู่เขื่อน	ปลูกอยู่ดีเป็นมงคล
เดือนห้า	นาคพ่ายหนีครุฑ	ปลูกเรือนอยู่ฮ้อนใจปด
เดือนหก	นาคพ่ายหนีครุฑ	ปดแล
เดือนเจ็ด	นาคพ่ายหนี	ปด จักได้พรากจากเขื่อน
เดือนแปด	นาคเห็นครุฑ	ปดแล
เดือนเก้า	นาคประดับตน	ปลูกเรือนมีข้าวของกินปู้หมด
เดือนสิบ	นาคฉิบหาย	ปลูกเรือนจะฉิบหายต้องซื้อคาปดแล
เดือนสิบเอ็ด	จักฉิบหาย	ปลูกเรือนอยู่เจ็ญใจและเสี่ยคนเขื่อน
เดือนสิบสอง	อยู่สบาย	จะมีลาภมากนั้ก

เมื่อนำเอาฤกษ์เวลาและเดือน ทำตารางเปรียบเทียบ หาความสอดคล้องต้อง กันปรากฏว่าตรงกับข้อมูลจากการสอบถาม ซึ่งชาวบ้านสืบทอดมาจากความทรงจำจากบรรพบุรุษ ส่วนข้อมูลส่วนใหญ่ชอบปลูกในวันพฤหัสบดี เดือนสี่ และเดือนที่ได้รับความนิยมปลูกเรือนอันดับรองลงไป ได้แก่ เดือนเก้า เดือนหก เดือนสิบสอง และเดือนอ้าย เดือนสี่ในวันพฤหัสบดี ในการหาฤกษ์ปลูกเรือนที่เหมาะสมที่สุด ประกอบกันในช่วงว่างจากฤดูการทำนา และดินฟ้าอากาศเอื้ออำนวย เป็นระยะที่ไม่มีฝน เงินทองอุดมสมบูรณ์จากการขายผลิตผลทางการเกษตร ส่วนในเดือนเก้า วันพฤหัสบดี เป็นวันดีเหมือนกัน แต่เป็นช่วงฤดูทำนาและมีฝนตกชุกในระยะเดือนนี้ จึงไม่สะดวกแก่การปลูกสร้าง แม้ว่าฤกษ์ยามจะดี จึงมีคนนิยมปลูกในเดือนนี้น้อยกว่าเดือนสี่ วันพฤหัสบดี

ฤกษ์เดือน		วันจ	วันพ	ฤกษ์วันทั้ง 7	
		ไม่ด	วันดี	วันดี	วันไม่ดี
เดือนเจียง (อ้าย)	ไม่ด	ศุกร์	จันทร์	พฤษ	อาทิตย์
เดือนยี่	ดี	เสาร์	อังคาร	ศุกร์	จันทร์
เดือนสาม	ไม่ด	อาทิตย์	พุธ	เสาร์	อังคาร
เดือนสี่	ดีมาก	จันทร์	พฤษ		พุธ
เดือนห้า	ไม่ด	อังคาร	ศุกร์		
เดือนหก	ไม่ด	พุธ	เสาร์		

เดือนเจ็ด	ไม่ดี	พฤษ	อาทิตย์		
เดือนแปด	ไม่ดี	อาทิตย์	พุธ		
เดือนเก้า	ดีมา	จันทร์			
เดือนสิบ	ไม่ดี	อังคาร			
เดือนสิบเอ็ด	ไม่ดี	พุธ			
เดือนสิบสอง	ดี	พฤษ	อาทิตย์		

ที่มา : เหมือน แก้วสม . หนังสือผูกโบราณ

ตารางที่ 3.1 แสดงเปรียบเทียบการหาฤกษ์วัน เดือน ในการปลูกเรือน

3.2.4.3 ฤกษ์ปีในการปลูกเรือน ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง ปี และข้อปฏิบัติในการปลูกเรือน มีดังนี้

ปลูกเรือนปีชวด	ให้เอากิ่งไม้คูณหรือไม้ราชพฤกษ์มัดเสาจึงยกลงหลุมเป็นมงคล
ปลูกเรือนปีฉลู	ให้เอาผ้าขาวม้าห่อกล้วยพันปลายเสาพร้อมกิ่งตุม 3 กิ่งคั่น
ปลูกเรือนปีขาล	ให้เอาข้าวใส่กระทง 3 อันวางบนเสาแล้วรดน้ำสามชั้นจึงยกลงหลุม
ปลูกเรือนปีเถาะ	ให้เอาใบตะเคียน ใบหูคหอม ต้นกล้วยมัดปลายเสาคั่นกล
ปลูกเรือนปีมะโรง	ให้เอาผ้าห่อใบหูคหอม และกำยาน พันปลายเสาคั่นกล
ปลูกเรือนปีมะเส็ง	ให้เอาใบทอง 2 กิ่ง ผูกปลายเสา แล้วเอาข้าวสุกใส่กระทง 3 กระทงรูป 3 คู่ เทียน 3 คู่ บูชา แล้วยกเสาลงหลุม คั่นกล
ปลูกเรือนปีเมีย	ให้เอาใบขี้เหล็ก 3 กิ่ง กวาดตั้งแต่ปลายเสาถึงต้นเสาสามครั้ง แล้วเอาน้ำปลายเสา 3 ขัน รอจังหวะให้ได้ยินไก่ขัน จึงยกเสาลงหลุม มีชัยมีโชค (ถ้าไม่มีไก่ขันให้คนขันเป็นเสียงไก่สมมุติก็ได้)
ปลูกเรือนปีมะแม	ให้เอาใบเงิน 3 ใบ ใบหมากตัวผู้ 3 ใบ กล้วยสุก 3 ลูก อ้อย 3 ข่อใส่ในหลุม จึงยกเสาลงหลุม
ปลูกเรือนปีวอก	ให้เอาเทียน 3 เล่มผูกต้นเสาทางหัวนอน จะเป็นต้นใดก็ได้ จึงยกเสาลงหลุม
ปลูกเรือนปีระกา	ให้ทำเหมือนกันกับปลูกเรือนปีวอก
ปลูกเรือนปีจอ	ให้เอาข้าวตอก 5 ดอก ใบบัวบก 5 ใบรองตรงหัวเสาในหลุมก่อนยกเสาลงหลุมคั่นกลปลูกเรือน

ปลูก

ให้ทำเหมือนปลูกเรือนปืจ (หลวงตามร ธรรมาภิต
, สัมภาษณ์, 12 พ.ย. 44)

ในการปลูกเรือนถ้าได้กระทำพิธีกรรมต่างๆ ครบสมบูรณ์ตามที่กล่าวมาแล้วย่อม
ทำให้การปลูกเรือนนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ไม่มีอุปสรรคใดๆ มาเป็นมาร และจะทำให้ผู้อยู่อาศัย
(เจ้าของบ้าน) นั้น อยู่ด้วยความสงบสุข อยู่เย็นเป็นสุข ร่ำรวยทรัพย์สมบัติเงินทองคีนักแล

ลักษณะทนสมุทร คือลักษณะที่ไม่ดี ซึ่งคนโบราณห้ามมิให้กระทำเกี่ยวกับการ
ปลูกเรือน ที่ชาวบ้านน่าจะได้อาศัยถือปฏิบัติติดต่อกันมา ได้แก่

- 1) ห้ามปลูกเรือนในน้ำบ่อสร้าง แก้ง คือบ่อน้ำที่ขุดให้คนใช้น้ำร่วมกัน
ห้ามบ่อปลูกเรือนบริเวณนั้น เชื่อว่า จะเกิดความฉิบหาย เจ้าเรือนตาย
- 2) ห้ามปลูกเรือนทับจอมปลวกหรือที่เคยเป็นจอมปลวกเก่าเชื่อว่าเจ็บ
ขวาง
- 3) ห้ามปลูกเรือนทับตอไม้ใหญ่ ถึงจะขุดออกแล้วก็ตาม เชื่อว่าจะเกิด
ความฉิบหาย
- 4) ห้ามปลูกเรือนที่สระน้ำ แม้จะถมให้ราบเรียบแล้วก็ตาม เชื่อว่าไม่ดี
- 5) ห้ามนำเรือนสองหลังมาปลูกรวมเป็นหลังเดียว เชื่อว่าจะเจ็บขวางนัก
จะประสบเคราะห์กรรมไม่เห็ดคหาย
- 6) ห้ามรื้อลดเรือนสร้างตุม กระต๊อบ เชื่อว่าไม่ดี ทำการค้าขายก็จะ
ขาดทุน (ของ จันทาศรี. สัมภาษณ์, 10 ม.ค. 2545)

3.3 ภูมิปัญญาในการสร้างบ้านไทย

ภูมิปัญญา เป็นคำที่ใช้กันในหมู่การศึกษามานานแล้ว ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ
“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาไทย” มีผู้สนใจพูดถึงกันมากขึ้น การเข้าใจเรื่องภูมิปัญญา
ชาวบ้านเป็นสิ่งสำคัญ ที่ทำให้เข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้าน และทำให้เข้าใจภาพรวมของ
วัฒนธรรมของชาติได้

ภูมิปัญญา(Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
(Local Wisdom) ก็เรียน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา
เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถ คิดเอง ทำเอง
โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย ภูมิปัญญา เกิดจากการ
สะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมด ทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็น
วิชา ๆ แบบที่เราเรียน (สามารถ จันทรสุรีย์, 2535 : 14)

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล โดยการถ่ายทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันเป็นไปอย่างต่อเนื่อง อย่างไม่ขาดสายซึ่งเป็นธรรมชาติของชาวบ้านในชุมชนที่จะเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กันมาได้ขาด เป็นลักษณะความสัมพันธ์ภายในของชาวบ้านเอง ที่คนนอกไม่ได้เข้าไปครอบงำ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ชาวบ้านเป็นปึกแผ่นมั่นคง ไม่แตกสลาย ในบางครั้งการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันทำให้ชาวบ้านสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง เริ่มขาดความภูมิใจในรากเหง้าพื้นเพของตัวเอง ขาดความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ความเป็นอิสระในแนวคิด ภูมิปัญญามีน้อยลง ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง เริ่มไม่กล้าตัดสินใจในการดำเนินชีวิตเองอย่างเช่น บ้านหรือเรือนพักอาศัยที่เคยใช้เคยอยู่กันมาตั้งแต่อดีต กำลังจะถูกครอบงำด้วยสิ่งแปลกใหม่ที่เข้ามาในชุมชนชาวบ้าน เริ่มไม่มีความมั่นใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ โดยหาข้ออ้างเข้าข้างตัวเองว่าไม่สะดวกสบาย ทำให้การตัดสินใจในการรื้อถอน หรือขายบ้านโบราณที่เคยอยู่กันมาตั้งแต่อดีตได้ อย่างง่ายดาย โดยไม่ได้คิดถึงความภาคภูมิใจของศิลปวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะด้านภูมิปัญญาของช่างสมัยโบราณที่นำมาใช้ในการสร้างงานสถาปัตยกรรมบ้านเลยแม้แต่หน่อย ในสภาพเช่นนี้นับได้ว่าเริ่มสูญเสียภูมิปัญญาของชาวบ้านไป ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาด้านการสร้างงานสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลยหรือภูมิปัญญาในการสร้างบ้านไทยเลย

ภูมิปัญญาในการสร้างบ้าน บ้านสมัยเก่ามีความแตกต่างกันมาก หรือบางทีอาจจะพูดได้ว่ามีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับสมัยปัจจุบัน เพราะไม่ว่าในกรณีใด ๆ ล้วนแล้วแต่เปลี่ยนแปลงไปจากของเก่าทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง จะเห็นได้ว่าแตกต่างกันมากในเรื่องนี้ไม่ว่าจะเป็นการได้มาซึ่งวัสดุ สมัยก่อนอาจหาได้เอง ทำเอง ตัดเอง หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ ผลิต(ทำ) ได้เองแทบทั้งสิ้น แต่ในปัจจุบันทุกสิ่งทุกอย่างมีจำหน่ายตามท้องตลาดขึ้นอยู่กับรูปแบบหรือการออกแบบของสถาปนิกว่าจะกำหนดให้ใช้วัสดุอะไร แต่ยังมีเทคนิคเกี่ยวกับภูมิปัญญาสมัยเก่าที่ยุคปัจจุบันยังนำมาใช้งานก่อสร้างได้ แต่มีการปรับปรุงเทคนิคให้ดีขึ้น เช่น การก่ออิฐถือปูน สมัยก่อนใช้ไม้แผ่นสี่เหลี่ยมในการปาปูนแต่ในปัจจุบันมีการใช้วัสดุอื่นทดแทนเป็นต้น นับได้ว่าภูมิปัญญาในการสร้างบ้านสมัยเก่ายังคงมีอิทธิพลต่อเทคนิควิธีการสร้างบ้านในสมัยปัจจุบันอยู่มาก ภูมิปัญญาในการสร้างบ้านไทยเลยสรุปได้ดังนี้

3.3.1 ภูมิปัญญาในการตั้งโครงสร้างอาคารบนเสาตอม่อ สิ่งที่น่าจะเป็นความยิ่งใหญ่ของการสร้างงานสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยไทยเลยในสมัยก่อนอย่างหนึ่ง คือ การเอาเสาไม้ขนาด 14"X14" มาตั้งบนหัวเสาตอม่อโดยไม่มีการต่อหัวเสา และบ้านนั้นสามารถอยู่คงทนใช้งานมานานนับกว่า 40 ปี ซึ่งภูมิปัญญานี้ได้แนวคิดมาจากการสร้างกระถางเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อของชาวบ้าน ลักษณะของกระถางจะมีช่องหลายช่องแต่ละช่องจะถูกอัดแน่นด้วยตัวคั่นแต่ละตัวอัดซึ่งกันและกัน ทำให้กระถางมีความแข็งแรงทนทานมาก เลยนำเอาวิธีการนี้มาใช้ในการประกอบคานกับหัวเสาตอม่อล่างของอาคารและตั้งหัวเสาบนตอม่อ โดยให้คานแต่ละตัวอัดกันแน่น

อยู่ภายในห้วเสาที่ปากช่องเอาไว้ ตอกติดยึดแน่นอีกครั้งหนึ่งด้วยไล หรือลิ่ม คาน ดังกล่าวนี้นี้เรียกว่า คานกระทุง นับว่าเป็นภูมิปัญญาในการสร้างบ้านไทเลยที่น่าทึ่งมาก (ของจินตาศรี ,สัมภาษณ์, 10 ม.ค. 2544)

นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการตั้งโครงสร้างอาคารตัวอื่น ๆ อีก เช่น ภูมิปัญญาในการทำโครงหลังคา(จั่ว) การทำโครงหลังคาจะทำการวัดระยะทุกอย่างที่จะติดตั้งบนโครงหลังคาและประกอบติดยึดอยู่ด้านล่างให้เสร็จทุกตัวก่อน (แม้แต่การบอกไม้ก็ทำอยู่ด้านล่าง) แล้วค่อยยกขึ้นไปครั้งเดียว เมื่อยกขึ้นไปทำการตีโครงจั่วประกบกับอะเสและตั้ง ซึ่งจะเห็นว่าภูมิปัญญานี้ในปัจจุบันก็นำมาใช้ โดยเฉพาะการสร้างอาคารที่ใช้โครงหลังคาจั่วเหล็ก ก็จะมีการเชื่อมโครงหลังคาให้เสร็จอยู่ข้างล่างทั้งหมดก่อนแล้วจึงยกขึ้นไปประกอบส่วนอื่น ๆ อีกต่อไป แม้แต่การมุงกระเบื้องดินจี้ก็เหมือนกัน ก็จะมีการมุงจากล่างขึ้นบน คือมุงแถวแรกจากด้านล่างก่อนแล้วแถวที่สองประกบเรื่อย ๆ ขึ้นไปจนถึงปลายจั่ว เสร็จแล้วจึงมุงกรอบกระเบื้องดินจี้อีกครั้งหนึ่ง (สันจำปาศิริ.สัมภาษณ์,20 ม.ค. 2544)

3.3.2 ภูมิปัญญาในการทฤษฎาน(ราก) สมัยก่อน การสร้างบ้านไทเลยโดยก่อนจะก่ออิฐเสาตอม่อนั้น จำเป็นจะต้องขุดหลุมสำหรับเทส่วนผสมของปูนขาวกับทรายหยาบ เพื่อรองกันหลุมก่อน ซึ่งคล้าย ๆ กับการเทคอนกรีตฐานรากนั่นเอง เพื่อที่จะทำการปรับระดับของผิวหลุมแต่ละหลุมให้เท่ากันเสียก่อนจึงจะทำการก่อเสาตอม่อบริเวณกันหลุมนั้นจะต้องอัดแน่นด้วยทรายรอบ และต้องใช้ไม้ตีรอบแนวบริเวณตัวอาคารด้วย เพื่อที่จะได้หลุมและเสาตอม่อ ตรงกันทุก ๆ ต้น ถ้าเป็นปัจจุบันคงเรียกว่าการตีฝังบริเวณที่จะทำการก่อสร้างนั่นเอง หลังจากนั้นจะทำการถ่าระดับเสาแต่ละต้นด้วยเชือก เพื่อให้เสาทุกต้นอยู่ในแนวเดียวกันและเสมอเท่ากันโดยตลอด (ของจินตาศรี ,สัมภาษณ์, 10 ม.ค. 2544)

3.3.3 ภูมิปัญญาในการเลือกสถานที่ในการปั้น อิฐดินจี้และกระเบื้องดินจี้ คนไทเลยในสมัยก่อน ก่อนที่จะทำการสร้างบ้านพักอาศัยนั้น จะต้องรวมกลุ่มหรือรวมจำนวนครอบครัวที่พร้อมจะสร้างบ้าน ให้ได้จำนวนหนึ่งแล้ว ในกลุ่มดังกล่าวนี้จะต้องช่วยกันในการจัดหาวัสดุที่จะทำการก่อสร้าง ซึ่งในบางอย่งนั้นจะต้องช่วยกันทำ เมื่อได้แล้วจึงทำการแบ่งปันกันไปตามความต้องการของบ้านแต่ละหลัง เวลาสร้างก็จะทำการสร้างพร้อมกัน โดยวิธีการลงแขกสร้างบ้าน คือช่วยกันสร้างหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ ในขณะที่รอวัสดุอย่างแข็งตัว ในการปั้นอิฐดินจี้และกระเบื้องดินจี้ก็เช่นกัน ชาวบ้านจะช่วยกันปั้นและช่วยกันเผา ในการเลือกสถานที่ที่จะทำการปั้นอิฐและกระเบื้องนั้น นับว่าเป็นความชาญฉลาดของคนในท้องถิ่นสมัยก่อนที่จะเลือกสถานที่ที่มีดินเหนียวที่สามารถนำมาใช้ในการปั้นอิฐและกระเบื้องได้ โดยการสังเกตสถานที่ที่มีจอมปลวก เพราะธรรมชาติของปลวกแล้วในการทำรังของมัน จะต้องใช้ดินเหนียวทำรัง เพราะดินเหนียวนั้นถ้าทับถมกันนาน ๆ จะมีความแข็งเหนียวไม่ซึมน้ำ นอกจากผิวภายนอกของจอมปลวกเท่านั้น แสดงว่าคนสมัยก่อนเมื่อเห็นจอมปลวกก็จะรู้ได้ทันทีว่าตรงนั้นเป็นแหล่งดินเหนียวที่สามารถนำมาใช้ใน

การปั้นอิฐ และกระเบื้องได้เป็นอย่างดีและจะได้วัสดุที่มีคุณภาพด้วย(สัน จำปาศิริ.สัมภาษณ์,20 ม.ค. 2544)

3.3.4 ภูมิปัญญาในการทำส่วนผสมปูนก่อ ในสมัยก่อนนั้นปูนซีเมนต์ก็คงจะมีใช้แล้ว แต่คงจะมีราคาแพงมาก เพราะในแถบภูมิภาคนี้ยังเป็นชนบทที่ห่างไกลความเจริญอยู่มาก การคมนาคมลำบาก จึงทำให้ไม่มีการใช้ปูนซีเมนต์ในการก่อสร้าง ชาวบ้านจึงได้มีการคิดค้นที่จะนำเอาหินภูเขาเผาเพื่อให้ได้ปูนขาวมาใช้แทนปูนซีเมนต์ในงานก่อสร้าง ปูนขาวเป็นวัสดุติดยึดและเชื่อมประสานวัสดุตัวอื่นให้ติดกัน แต่ยังไม่มีความเหนียวพอ ชาวบ้านจึงมีความคิดที่จะนำเอาวัสดุตัวอื่นมาผสม เพื่อเพิ่มคุณสมบัติด้านความเหนียวและง่ายต่อการปฏิบัติงาน วัสดุตัวนั้นคือยางบง ซึ่งได้จากธรรมชาติ โดยเอาเปลือกของต้นโสมมาทุบแล้วนำไปแช่น้ำไว้ประมาณ 2-3 คืน ก็จะได้น้ำยางบง นำมาใช้เป็นส่วนผสมกับปูนขาวและทราย ทำเป็นปูนก่ออิฐ ในสมัยก่อนบริเวณโดยรอบหมู่บ้าน บ้านนาอ้อนี้มีต้นโสมจำนวนมากและหาได้ไม่ยาก ในเรื่องการนำยางโสมมาเป็นส่วนผสมของปูนก่อ ปูนฉาบนี้ นับว่าเป็นภูมิปัญญาการเรียนรู้และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมอย่างแท้จริง (มา พรหมมาสิทธิ. สัมภาษณ์, 16 มี.ค. 2545)

3.3.5 ภูมิปัญญาในการออกแบบบ้าน การออกแบบบ้านในสมัยก่อนนั้นแทบจะไม่มีใครออกแบบเลย แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่ก่อสร้างขึ้นมาเป็นบ้านได้นั้น เกิดจากวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งเป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อนเหมือนปัจจุบัน การดำเนินชีวิตประจำวันเป็นอย่างไร การสร้างบ้านก็ดำเนินไปตามนั้น โดยอาศัยหลักพฤติกรรมของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในบ้านนั้นมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบบ้าน และได้ดำเนินสืบต่อกันมานานแล้ว กล่าวคือ การนำเอาทฤษฎี การออกแบบบ้านพักอาศัย ในปัจจุบันไปเปรียบเทียบกับการออกแบบบ้านที่ได้ทำการศึกษา นั้น มีความใกล้เคียงกันมาก โดยเฉพาะในเรื่องการแบ่งส่วนต่าง ๆ ของบ้าน เช่น จากชานถึงห้องโถงรับแขก บริเวณชานไปครัว บริเวณชานไปยังลานซักล้าง ซึ่งเป็นหลักการเชื่อมโยงการใช้เนื้อที่ส่วนต่าง ๆ ของบ้านที่ใช้ในการออกแบบบ้านพักในปัจจุบัน แต่คนยุคหลังจากปัจจุบัน 45 ปี เคยใช้หลักการนี้มาก่อนแล้ว ดังคำพังเพยที่กล่าวว่า ปลูกบ้านตามใจผู้อยู่ ผู้ดูแลตามใจผู้นอน (มา พรหมมาสิทธิ. สัมภาษณ์, 16 มี.ค. 2545)

3.3.6 ภูมิปัญญาในการเลือกวัสดุถุงหลังคา คนในชุมชนหมู่บ้านนาอ้อสมัยก่อนคงจะหาวัสดุสังกะสีมาุงหลังคาก่อนข้างจะยากด้วยเหตุผลก็คือ ชุมชนหมู่บ้านนาอ้อ ยังห่างไกลความเจริญมากในอดีต คงคิดหาวัสดุที่จะมาุงหลังคาแทนกระเบื้องแผ่นไม้ ซึ่งสมัยก่อนหน้านั้นนิยมใช้เป็นวัสดุถุงหลังคากันมาก กระเบื้องแผ่นไม้มีข้อเสีย คือ มีอายุการใช้งานได้ไม่นานเพราะลักษณะเนื้อไม้ทนความเปียกชื้นของหมอก ฝน ไม่ได้นาน แต่ก็ใช้ได้นานหลายสิบปีเหมือนกันถ้าเลือกชนิดของไม้ได้เหมือนกันทุกแผ่นของกระเบื้องแผ่นไม้ ต่อมาคงมีแนวคิดที่จะทำกระเบื้องที่มีความคงทนและใช้ได้ยาวนานกว่ากระเบื้องแผ่นไม้ โดยใช้วัสดุอื่นแทนไม้คือ ใช้ดินเหนียวมาปั้นให้มีรูปร่างลักษณะเหมือนกระเบื้องแผ่นไม้ แล้วนำไปเผาให้เนื้อดินเหนียวสุกตัวดี จึงนำไปใช้มุง

หลังคาแทนกระเบื้องแผ่นไม้ เรียกกระเบื้องดินเผาว่า กระเบื้องดินจี่ ซึ่งกระเบื้องดินจี่นี้จะมีอายุการใช้งานได้นานมากและใช้ได้จนถึงปัจจุบันนี้ แต่กระเบื้องดินจี่มีข้อเสีย คือ มีน้ำหนักมาก เพราะฉะนั้น ลักษณะของโครงหลังคาจะต้องแน่นหนา และต้องเลือกไม้ที่ใช้ทำโครงหลังคาเป็นอย่างดี (ของจันทาสรี, สัมภาษณ์, 10 ม.ค. 2544)

3.3.7 ภูมิปัญญาในการป้องกันหลังคารั่ว หลังคาที่มุงด้วยกระเบื้องดินจี่แผ่นเล็ก ถ้ามุงหรือวางแผ่นกระเบื้องไม่ดีก็มีโอกาสรั่วซึมของน้ำฝนได้มาก แม้แต่ในปัจจุบันนี้เหมือนกันปัญหาหลังคารั่วซึมพบได้บ่อยมาก โดยเฉพาะหมู่บ้านจัดสรรต่าง ๆ ยิ่งในสมัยก่อน หลังคาที่มุงด้วยกระเบื้องดินจี่แผ่นเล็ก ๆ ยังมีโอกาสรั่วซึมมาก ยิ่งเป็นหลังคาทรงปั้นหยา อย่างลักษณะบ้านไทเลย ในชุมชนบ้านนาอ้อ การวางแผ่นกระเบื้องดินจี่ต้องมีเทคนิคในการวาง โดยเฉพาะตรงสันตะเฒ่หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า สายยั่วเจ นั้นจะต้องวางกระเบื้องแต่ละแผ่น เหลื่อมทแยงสลับกันเป็นฟันปลา ลักษณะของสันตะเฒ่นี้เป็นจุดอ่อนของหลังคาทรงปั้นหยา ถ้าเป็นปัจจุบันก็จะมีครอบสันตะเฒ่ แต่ในสมัยก่อนตรงสันตะเฒ่นี้จะไม่มีครอบปิด แต่เขาทำได้โดยตีไม้แบบสำหรับเทพูนทับตรงรอยต่อของกระเบื้องบริเวณสันตะเฒ่ ปูนที่ใช้เทพูนทับสันตะเฒ่นั้น มีส่วนผสม คือ ปูนขาว ทราย น้ำยางโมง ผสมกันให้มีความเหนียวพอดี จึงนำไปเทลงแบบอัดให้แน่น เสร็จแล้วแต่งผิวปูนบริเวณที่เทพูนให้เรียบ ปล่อยให้ปูนแข็งตัวจึงเอาไม้แบบออก ก็จะได้สันตะเฒ่กระเบื้องดินจี่ที่ไม่รั่วซึมน้ำฝน (หนิด จันทนิตย์, สัมภาษณ์, 11 มี.ค. 2545)

3.3.8 ภูมิปัญญาในการฉาบเสาดม่อ ในสมัยก่อนไม่มีเครื่องมือที่ใช้ในการถือปูน หรือฉาบปูน แต่คนในสมัยก่อนก็มีภูมิปัญญาในการฉาบปูน คือ เมื่อผสมปูนฉาบเสร็จแล้วจะไม่มีการเสียมมุม หรือจับมุม ทำโดยการนำแผ่นไม้มาวางแนบชิดด้านข้างของเสาดม่อสองด้าน ให้ไม้ยื่นออกมาจากด้านที่จะฉาบเท่ากับความหนาของผิวที่จะฉาบ (เหมือนกับการเสียมมุมในปัจจุบัน) เสร็จแล้วใช้ไม้แผ่นสี่เหลี่ยมลากปูนที่จะฉาบโดยลากขึ้นตามไม้แบบที่แนบกับเสาดม่อนั้น การทำต้องทำทีละด้าน และต้องปล่อยให้ปูนแห้งพอสมควร ๆ จึงทำการแต่งและฉาบด้านต่อไป (ของ จันทาสรี, สัมภาษณ์, 10 ม.ค. 2544)

3.3.9 ภูมิปัญญาในการใช้อุปกรณ์ยึดไม้ให้ติดกัน การใช้อุปกรณ์ยึดไม้ให้ติดกันสมัยก่อนคงจะหาน็อตยึดหัวเสาหรือหาตะปูที่มีความยาวมากไม่ได้ แต่เขามีเทคนิคในการใช้อุปกรณ์แทนพวกน็อตและตะปูคือเขาจะทำการเจาะไม้ที่ต้องการยึดติดกันให้เป็นรู เสร็จแล้วเหลาไม้ให้กลมมีขนาดเท่ากันหรือใกล้เคียงกับรูที่เจาะไว้ ไม้ที่เหลานี้เรียกว่า ไล หรือ ลิ่ม แล้วตอกอัดแน่นลงไปเป็นรูไม้นั้น ไลจะทำหน้าที่ยึดไม้ให้ติดกันแน่น ถ้าเป็นพื้นของอาคารทำการติดยึดด้วยวิธีนี้จะทำให้ดูมีความสวยงามมาก เพราะเวลามองพื้นบ้านจะไม่เห็นรอยของไลบนพื้นบ้าน พื้นบ้านจะดูเป็นเนื้อไม้แผ่นเดียวตลอด มาในสมัยปัจจุบัน เทคนิควิธีการก่อสร้างต่าง ๆ ล้วนต้องอาศัยเครื่องจักรกลช่วยในการก่อสร้าง แรงงานคนก็ลดลงตามลำดับ จะยังคงเหลือไว้เฉพาะงานที่จะเป็นจริง ๆ ที่เครื่องจักรกลทำไม่ได้เท่านั้น (สุนทร พลหอม, สัมภาษณ์, 20 ม.ค. 2544)

3.3.10 ภูมิปัญญาในการออกแบบช่องปิดหน้าจั่ว ช่องปิดหน้าจั่วบ้าน นอกจากจะใช้ปิดจั่วหน้าบ้านให้มิดชิดกันแดด ลม ฝนแล้ว บางครั้งก็ใช้ป้องกันพวกนก ค้างคาว ไม่ให้เข้าไปทำรังภายในเพดานบ้าน เพราะส่วนที่เป็นจั่วนั้นถือได้ว่าเป็นส่วนที่อยู่บนสุดของโครงหลังคา ถ้าไม่มีฝ้าเพดานปิด ก็สามารถมุดเข้าบ้านทางหน้าจั่วได้ คนสมัยก่อนได้คิดที่จะออกแบบลวดลายไม้ที่จะใช้ตีปิดหน้าจั่วให้เกิดความสวยงาม มีสง่าราศรี แก่บ้านตัวเอง ลวดลายที่ทำไว้นั้นมีหลายลักษณะ เช่น ราชวัติตะวัน ลายหยาดฝน ลายหางนกยูง เป็นต้น ดูแล้วเกิดความสวยงามแต่แฝงด้วยภูมิปัญญาของช่างชาวบ้านที่สอดแทรกเข้าไปในงานสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลย (แสง ชนะสเบง.สัมภาษณ์. 16 มี.ค. 2545) (เขียวชาญ ชิตชม,2546 : 147-175)

3.4 รูปแบบและลักษณะของสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลย

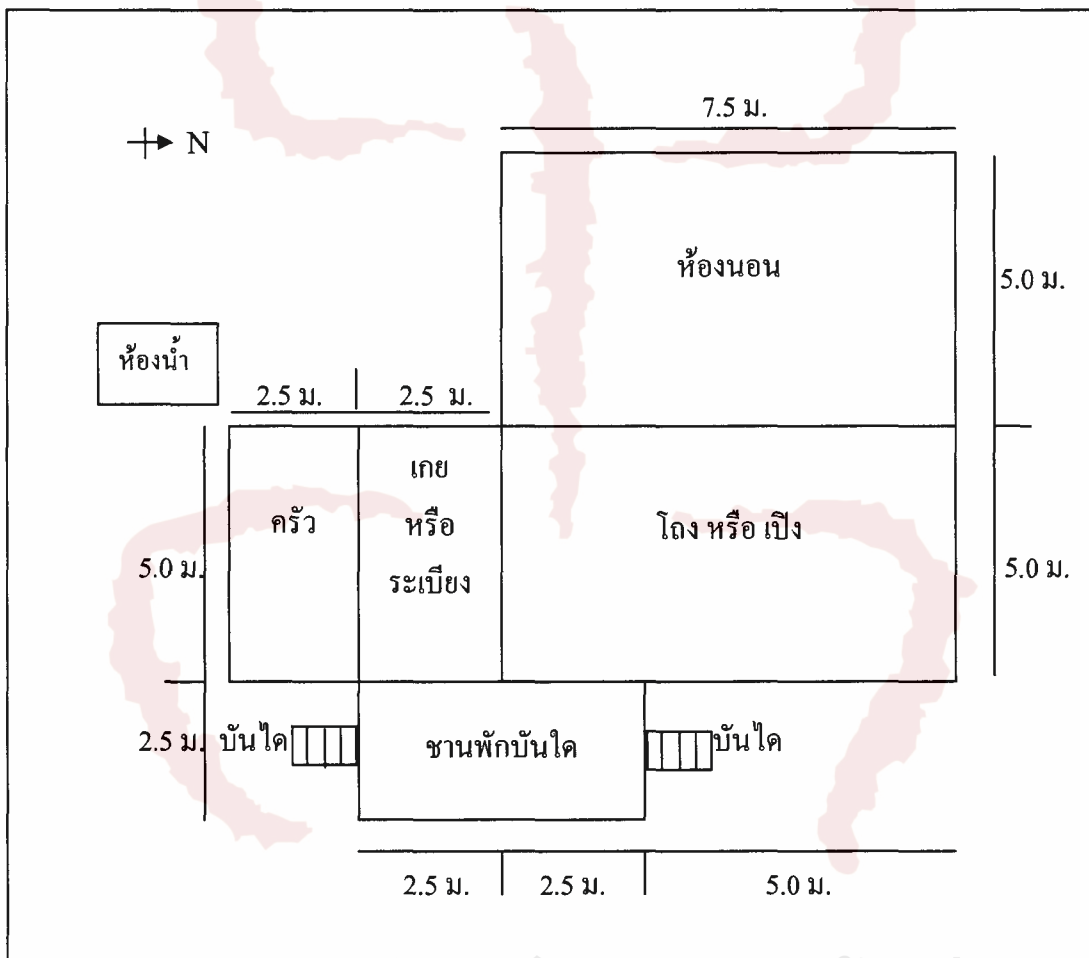
การที่มนุษย์มีการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมบ้าน ขึ้นมาเพื่อการอยู่อาศัยอาคาร หรือบ้านก็คือ อาคารที่ห่อหุ้มกิจกรรม หรือการกระทำใด ๆ ของผู้อยู่อาศัยภายในบ้านนั้น ๆ กิจกรรมของมนุษย์ มีความหมายกว้างครอบคลุมคุณสมบัติของมนุษย์ทั้งที่เป็นกลาง ซึ่งต้องมีความสัมพันธ์กับคนทั่ว ๆ ไป และเป็นของเฉพาะตน หรือเฉพาะในกลุ่มหนึ่ง กลุ่มใด นับตั้งแต่คุณสมบัติทางชีววิทยา อันได้แก่ อุณหภูมิเฉลี่ยเมื่อปกติ การระบายความร้อนของร่างกายประสาทสัมผัส ระบบหายใจ ขับถ่าย ฯลฯ คุณสมบัติทางกายภาพ ได้แก่ โครงสร้างของร่างกาย ระยะและช่วงต่าง ๆ ของร่างกาย ตำแหน่งของการวางท่า ที่ทำให้เกิดการพักผ่อนที่สบายที่สุด ฯลฯ คุณสมบัติทางจิตภาพ และอุปนิสัยส่วนตัว ได้แก่ สัญชาตญาณสามัญสำนึกพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด ความชอบ-ไม่ชอบ ปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม ฯลฯ รวมทั้งความเชื่อในสังคม ศาสนา หรือปรัชญา การดำเนินชีวิต ความหมายที่ได้กล่าวมานั้นย่อมมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั่วไปที่เรียกว่า บ้านนั่นเอง

บ้านไทยเลยจะเป็นบ้านที่มีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว โครงสร้างไม้จริงทั้งหลัง ยกพื้นสูงได้ดูโล่ง หลังคาทรงปั้นหยา พื้นเป็นพื้นไม้ มีเนื้อที่ใช้สอยเฉพาะ เช่น ห้องนอน จะมีลักษณะเป็นห้องใหญ่ ใช้นอนเฉพาะสมาชิกในครอบครัว มีประตูปิดมิดชิด พื้นที่ใช้สอยส่วนอื่น ๆ ในบ้านจะมีการใช้สอยร่วมกันทุกประเภทในอาคารหลัก ซึ่งแบ่งส่วนใช้สอยเป็น 3 ส่วน คือ ทางเข้าบ้าน ส่วนกลาง จะเป็นชาน เนื้อที่ต่อจากชานจะเป็นเกย และห้องนอนใหญ่ เกยจะใช้ประโยชน์มาก เช่น ใช้ต้อนรับแขกหรือใช้เป็นที่รับประทานอาหาร ส่วนทางด้านครัวไฟและตู้ข้าวจะเป็นส่วนที่ 3 ครัวไฟใช้เป็นที่ทำอาหาร เก็บของ และผลผลิตทางการเกษตร ห้องน้ำห้องส้วมจะแยกออกจากตัวบ้านต่างหาก บริเวณพื้นที่ใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่เก็บผลผลิตทางการเกษตร เก็บเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการเกษตร และพื้นที่ส่วนที่เหลือก็จะใช้เป็นคอกสัตว์เลี้ยง

ในการศึกษาวิจัย”คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ“ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและสำรวจข้อมูลของบ้านไทเลยโบราณที่ยังคงเหลือในปัจจุบัน ทั้งหมด 54 หลังคาเรือน โดยจะแสดงพื้นที่การใช้สอยภายในบ้านและลักษณะสถาปัตยกรรมบ้าน จำนวนตัวอย่าง 6 หลังคาเรือน ดังนี้

1.) บ้านนางใบ ชวัลย์

ตั้งอยู่เลขที่ 53 หมู่ที่ 5 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย อายุประมาณ 80 ปี แสดงผังพื้นที่การใช้สอยภายในบ้าน ดังแผนผังด้านล่าง

แผนภาพที่ 3.2 แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทเลยของ นางใบ ชวัลย์

บ้านนางใบ ชวัลย์ เป็นสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ ที่มีขนาดใหญ่ มีพื้นที่ใช้สอยภายในทั้งหมด 11,875 ตารางเมตร ลักษณะสถาปัตยกรรมบ้าน เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวได้ถุนโค้ง แต่ไม่สูงมากนัก คือสูงประมาณ 1.50 เมตร มีบันได 5 ชั้น พาดบริเวณชานพักบันได ซึ่งมี 2 ด้าน 2 ระดับ ต่อจากชานพักบันได เป็นบริเวณส่วนเกย หรือระเบียบ จะมีห้องโถง หรือ เปิง ยกระดับพื้นสูงกว่าระเบียบ ประมาณ 0.50 เมตร มีบันไดหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ม้าร่องขึ้น เป็นที่

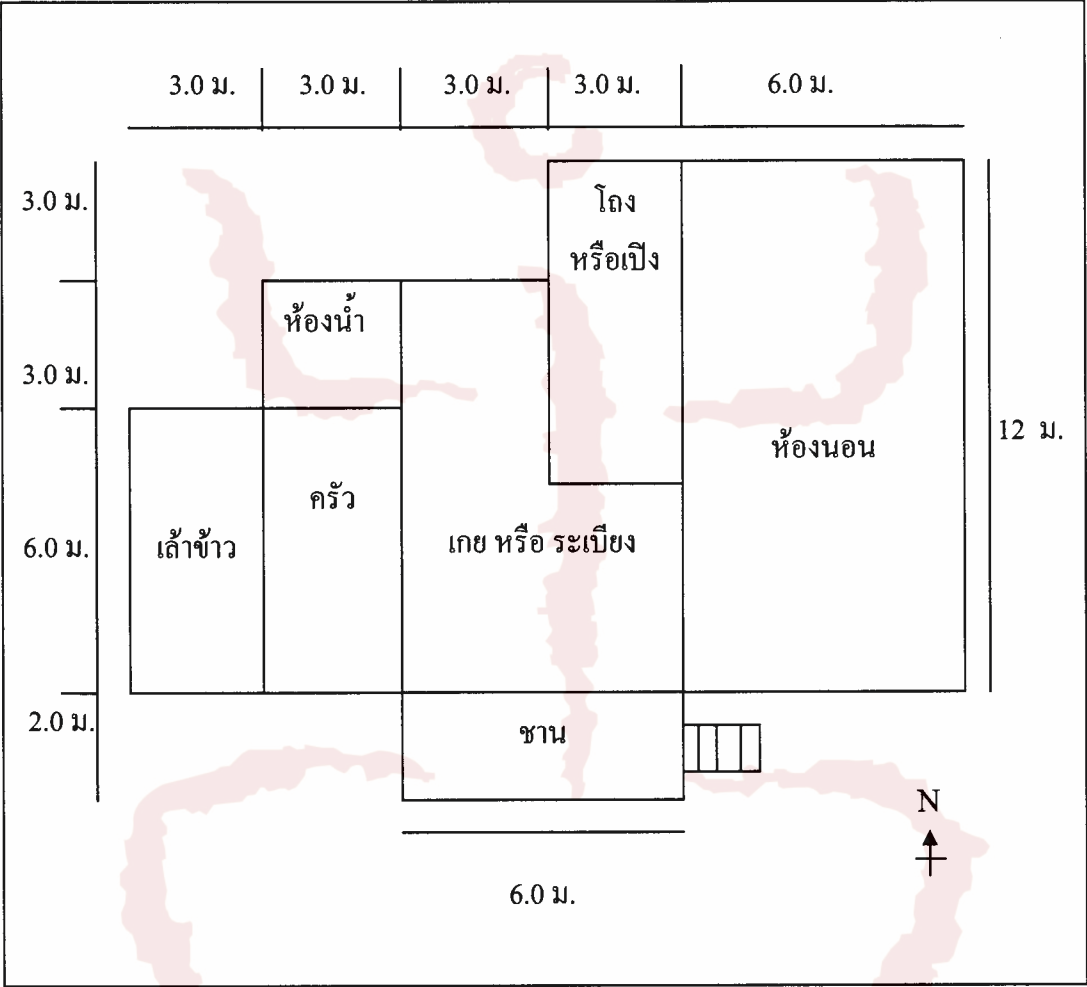
รองขึ้นจากระเบียงไปสู่โถง โถงหรือเปิง เป็นบริเวณที่ใช้สำหรับ หลับนอน ของแขกที่มาเยี่ยม และยังเป็นบริเวณที่ใช้พักผ่อนของครอบครัว โถงหรือเปิดจะมีฝา หรือผนังกัน 2 ด้าน มีหน้าต่างทุกด้าน ๆ ละ 1 บาน เพื่อรับลม และถ่ายเทอากาศ ด้านติดกับกระเบียงปล่อยโถง ผนังอีกด้านหนึ่ง กันระหว่างห้องนอนใหญ่ กับโถง ห้องนอนจะอยู่ในช่วงที่สองของตัวบ้าน ภายในห้องนอนจะปล่อยโถงตลอด มีฝากันห้องโดยรอบ มีหน้าต่าง 3 ด้าน ๆ ละ 2-3 บาน อยู่ตรงกลางบ้าน ฝาหรือผนังทุกส่วนของบ้าน ไม้เป็นไม้จริงตีปิดในแนวนอน แต่ละแผ่นจะวางซ้อน เหลื่อมกันเป็นเกล็ดปลา ฝาเพดานใช้เป็นไม้จริงตีปิดเพื่อกันความรื้อยที่เกิดขึ้นในหน้าร้อน โดยติดฝาเพดานเฉพาะบริเวณห้องโถง และห้องนอนใหญ่เท่านั้น หลังคาบ้านเป็นแบบปั้นหยากัทมูม มุงด้วยกระเบื้องดินจี่ เสาทำด้วยไม้จริงเนื้อแข็ง ตอม่อก่ออิฐฉาบปูน ด้านข้างของเกย หรือกระเบียงอีกด้านหนึ่ง เป็นอาคารห้องครัว ซึ่งสร้างแยกออกจากตัวบ้าน แต่มีกระเบียงร่วมกัน ครัวนี้จะใช้เป็นที่หุงอาหารและเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในครัว ตลอดจนใช้เก็บผลผลิตทางการเกษตร ที่ใช้ในการประกอบอาหาร เช่น หัวหอม กระเทียม เป็นต้น ครัวมีฝากันโดยรอบมีประตูเข้าทางเดียว มีหน้าต่าง 1 ด้าน ๆ ละ 1 บาน ส่วนห้องน้ำห้องส้วมสร้างแยกออกจากตัวบ้านแบบสมัยเก่าแต่รูปแบบได้ถูกเปลี่ยนให้สมัยปัจจุบัน

แผนภาพที่ 3.3 ภาพถ่ายบ้านไทยของ นางใบ ชัชวาลย์

2.) บ้านนายแก้ว เจริญ

ตั้งอยู่เลขที่ 52 หมู่ที่ 7 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย อายุประมาณ 100 ปี แสดงผังพื้นที่การใช้สอยภายในบ้าน ดังแผนผังด้านล่าง

แผนภาพที่ 3.4 แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทเลยของ นายแก้ว เจริญ

บ้านนายแก้ว เจริญ เป็นสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณ ที่มีขนาดใหญ่ มีพื้นที่ใช้สอยภายในบ้าน ทั้งหมด 183 ตารางเมตร ลักษณะสถาปัตยกรรมบ้าน เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวใต้ถุนโล่ง แต่ไม่สูงมากนัก ประมาณ 1.20 เมตร มีบันได 5 ขั้น พาดบริเวณชานบ้าน ซึ่งมีระดับพื้นที่ต่ำกว่าเกยประมาณ 0.30 เมตร บริเวณส่วนเกย หรือระเบียง มีไว้สำหรับนั่งเล่น พักผ่อน รับแขก ตลอดจนใช้เป็นที่รับประทานอาหารเช้า ต่อจากเกยหรือระเบียง มีจะห้องโรง หรือเปิง ยกระดับพื้นสูงกว่าระเบียงประมาณ 0.50 เมตร มีบันได หรือที่ชาวบ้านเขาเรียกว่า ม้ารองขึ้น เป็นที่รองขึ้นจากระเบียงไปสู่โรง โรงหรือเปิง เป็นบริเวณที่ใช้สำหรับหลับนอนของแขกที่มาเยี่ยม และยังเป็นบริเวณที่ใช้พักผ่อน ของครอบครัว โรงหรือเปิงจะมีฝา หรือผนังกัน 2 ด้าน มีหน้าต่างทุกด้านเพื่อรับลม และถ่ายเทอากาศ ด้านติดกับระเบียงปล่อยโล่ง ผนังอีกด้านหนึ่ง กันระหว่างห้องนอนใหญ่

กับโถง ห้องนอนจะอยู่ในช่วงที่สองของตัวบ้าน ภายในห้องนอนจะปล่อยโล่งตลอด มีฝักันห้อง โดยรอบ มีหน้าต่าง 3 ด้าน แต่ละด้านแบ่งเป็นช่วง ๆ มีทั้งหมด 8 ช่วง ๆ ละ 1 บาน ไม่มีช่องลม หรือช่องแสงหน้าต่าง ฝาผนังด้านติดกับห้องโถง มีประตูแบบลูกฟักบานเปิด 2 บาน อยู่ตรงกลางบ้าน ฝาหรือผนังทุกส่วนของบ้าน ใช้เป็นไม้จริง ตีปิดในแนวนอน แต่ละแผ่นจะวางซ้อนเหลื่อมกันเป็นเกล็ดปลา ฝาเพดานใช้เป็นไม้จริงตีปิด เพื่อกันความร้อนที่เกิดขึ้นในหน้าร้อน หักมุม มุงด้วยกระเบื้องดินจี่ เสาทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ตอม่อก่ออิฐฉาบปูน

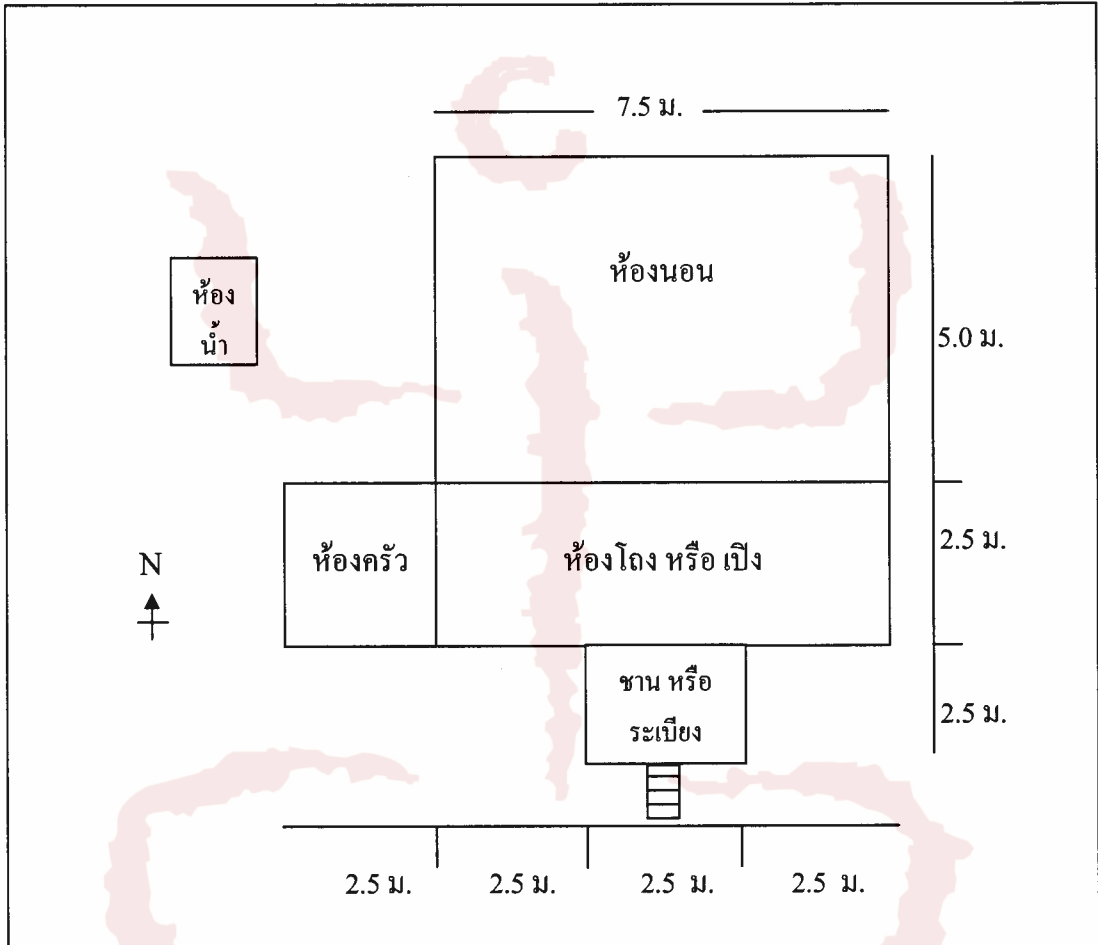
ด้านข้างของเกย หรือระเบียงอีกด้านหนึ่งเป็นห้องครัว ซึ่งสร้างแยกออกจากตัวบ้าน แต่มีระเบียงร่วมกัน ห้องครัวนี้จะใช้เป็นที่หุงอาหาร และเก็บอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในครัวตลอดจนใช้เก็บผลผลิตทางการเกษตร ที่ใช้ในการประกอบอาหาร ห้องครัวมีฝักันโดยรอบ มีประตูทางเข้าทางเดียว มีหน้าต่าง 2 ด้าน ๆ ละ 2 บาน บริเวณชาน หรือระเบียงด้านหลังติดกับครัวจะเป็นห้องน้ำ ห้องส้วม ซึ่งสร้างใหม่ให้ติดกับตัวบ้าน

แผนภาพที่ 3.3 ภาพถ่ายบ้านไทยเลขของ นายแก้ว เจดีย์

3.) บ้านนายแสน โคตรชนะ

ตั้งอยู่ที่เลขที่ 64 หมู่ 7 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย อายุประมาณ 50 ปี แสดงผังพื้นที่การใช้สอยภายในบ้าน ดังแผนผังด้านล่าง

แผนภาพที่ 3.6 แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทยเลขของ นายแสน โคตรชนะ

บ้านนายแสน โคตรชนะ มีลักษณะสถาปัตยกรรมบ้าน เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวได้ถูกลดลง คือสูงประมาณ 1.80 เมตร จากพื้นดินถึงพื้นบ้าน ส่วนบริเวณชานบันไดบ้านสูงประมาณ 1.50 เมตร มีบันได 5 ขั้นต่อจากชาน เป็นบริเวณส่วน เกย หรือระเบียง มีไว้สำหรับนั่งเล่น พักผ่อนรับแขก ตลอดจนใช้เป็นที่รับประทานอาหาร ต่อจากเกยจะมีห้องโถงหรือเปิง ยกกระดานพื้นสูงกว่าระเบียง ประมาณ 0.50 เมตร มีบันไดหรือที่เรียกว่า ม้ารองขึ้น เป็นที่รองขึ้นจากระเบียงสู่โถง โถงหรือเปิง เป็นบริเวณที่ ใช้สำหรับนอน สำหรับรับแขกที่มาเยี่ยม และยังเป็นบริเวณที่พักผ่อนสำหรับ ครอบครัว โถงหรือเปิงจะมีฝา หรือ ผังกัน 2 ด้าน มีหน้าต่างทุกด้าน แบ่งเป็นช่วง ๆ ละ 1 บาน เพื่อรับลม และถ่ายเทอากาศ ด้านติดกับระเบียงปล่อยโล่ง ผังอีกด้านหนึ่งกั้นระหว่างห้องนอน ใหญ่กับโถง ห้องนอนจะติดกับโถง ห้องนอนจะติดอยู่กับโถง อีกด้านหนึ่งติดกับครัว ภายใน

ห้องนอนปล่อยโล่งตลอด มีฝากั้นห้องโดยรอบ มีหน้าต่าง 3 ด้านๆ ละ 2-3 บาน แบ่งเป็นช่วง ๆ ละ บาน ไม่มีช่องลมหรือแสงหน้าต่างผ่านหรือผนังด้านติดกับห้องโถง มีประตู 2 ประตู ฝาหรือผนังทุก ส่วนของบ้าน ใช้ไม้เป็นจริงตีปิดในแนวนอนของแต่ละแผ่น จะวางซ้อนกันเป็นเกล็ดปลา ฝา เพดานใช้ไม้ฝาดจริงปิด เพื่อกันความร้อนที่เกิดขึ้นในหน้าร้อน โดยติดฝาเพดานเฉพาะบริเวณห้อง โถง ห้องนอนเท่านั้น หลังคาเป็นแบบปั้นหยาหักมุม มุงด้วยกระเบื้องดินจี่ เสาทำด้วยไม้จริงต่อม่อ ก่ออิฐด้านข้างต่อจากฐานเป็นบริเวณห้องครัว ซึ่งมีพื้นที่ติดกับ ฐาน กับโถงห้องนอนห่อแครงนี้ จะใช้เป็นที่หุงหาอาหาร และเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในครัวตลอดจนใช้เก็บผลผลิตทางการเกษตร เช่น หัวหอม กระเทียม เป็นต้น ห้องครัวมีฝากั้นโดยรอบมีประตูเข้าทางเดียว มีหน้าต่าง 2 ด้าน ด้าน ละ 1 บาน บริเวณฐานต่อไปอีกด้านหนึ่ง มีลักษณะเป็นชานมน ใช้เป็นที่ซักล้าง และตั้งโถงใส่น้ำ อาบน้ำบ้าน ส่วนห้องส้วม สร้างแยกออกจากตัวบ้านโดยเฉพาะต่างหาก

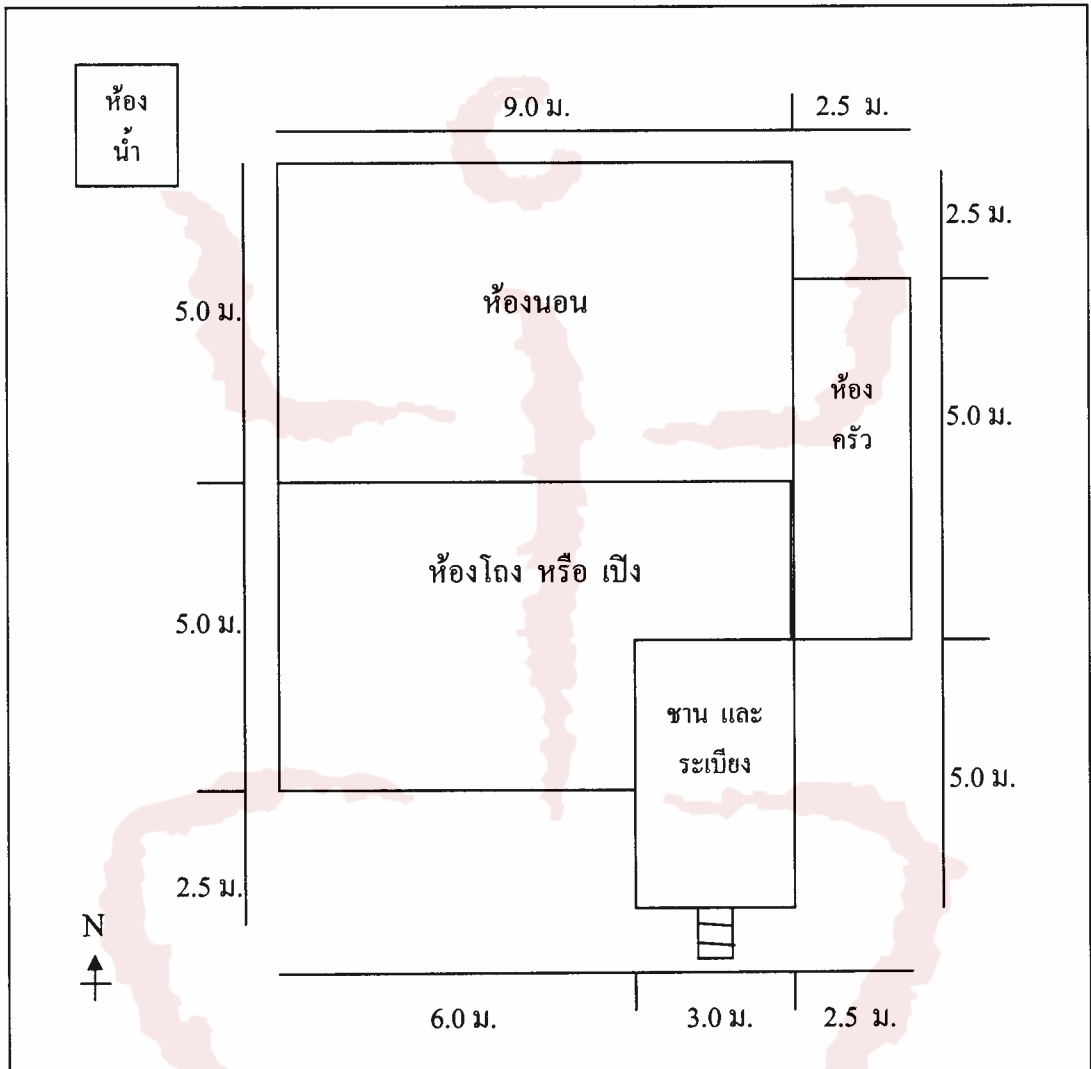

แผนภาพที่ 3.7 ภาพถ่ายบ้านไทยเลขของ นายแสน โคตรชนะ

สถาบันวิจัยวัฒนธรรมที่กรมเรียกชื่อแห่งชาติ

4.) บ้านนายชัน ศรีคำมี

ตั้งอยู่ที่เลขที่ 71 หมู่ 7 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย อายุประมาณ 60 ปี แสดงผังพื้นที่การใช้สอยภายในบ้าน ดังแผนผังด้านล่าง

แผนภาพที่ 3.8 แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทเลขของ นายชัน ศรีคำมี

บ้านนายชัน ศรีคำมี มี ลักษณะสถาปัตยกรรมบ้านเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวได้ถุนโถง สูงประมาณ 1.60 เมตร มีบันได 5 ขั้นพาคบริเวณชานบ้านบริเวณชานบ้านนี้จะรวมเนื้อที่ ที่เป็นเกยหรือ ระเบียงเพราะมีระดับพื้นเสมอกันตลอดจนถึงครัวบริเวณเนื้อที่ส่วนนี้มีไว้สำหรับนั่งเล่นพักผ่อนรับแขก ตลอดจนถึงใช้เป็นที่รับประทานอาหาร ด้านข้างจะเป็นห้องโถง หรือเปิงยกระดับพื้นสูงกว่าระเบียงประมาณ 0.50 เมตร มีบันไดหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าม้ารองขึ้นเป็นที่รองขึ้นจากระเบียงสู่โถง หรือ เปิง เป็นบริเวณที่ใช้สำหรับ หลับนอน สำหรับแขกที่มาเยี่ยมและยังเป็นบริเวณที่พักผ่อนของครอบครัว โถงหรือเปิง จะมีฝาหรือผนังกันสองด้าน มีหน้าต่างทุกด้าน ด้านหนึ่งมี 2 บาน ด้านหนึ่งมี 1 บาน เพื่อรับแสงสว่างลม ถ่ายเทอากาศ ด้านติดกับชานปล่อยโถง ผนังอีกด้าน

หนึ่งกั้นระหว่างห้องใหญ่กับโถง ห้องนอนจะอยู่ในช่วง สุดท้ายของบ้านภายในห้องนอนจะปล่อย โถงตลอด มีฝักั้นห้องโดยรอบ มีหน้าต่าง 2 ด้าน แต่ละด้าน แบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงละ 1 บาน ไม่มีช่อง ลมหรือช่องแสงหน้าต่าง ฝาผนังด้านหนึ่งติดกับห้องโถงมีประตูแบบลูกฟักบานเปิด 2 บาน ผนังอีก ด้านหนึ่งติดกับห้องครัว ฝาหรือผนังของทุกส่วนของบ้านใช้ไม้เป็นจริงตีปิดในแนวนอนแต่ละ แผ่นจะวางซ้อนกันเป็นเกล็ดปลา ฝาเพดานใช้ไม้จริงตีปิดเพื่อกันความร้อนที่เกิดขึ้นในหน้า ร้อน โดยติดฝาเพดานเฉพาะบริเวณห้องใหญ่เท่านั้น หลังคาเป็นแบบปั้นหยาหักมุม มุงด้วย กระเบื้องดินจี่ เสาทำด้วยไม้แข็ง ตอม่อก่ออิฐได้ถุนบ้านใช้เก็บเครื่องมือการเกษตรและทำเล้าไก่

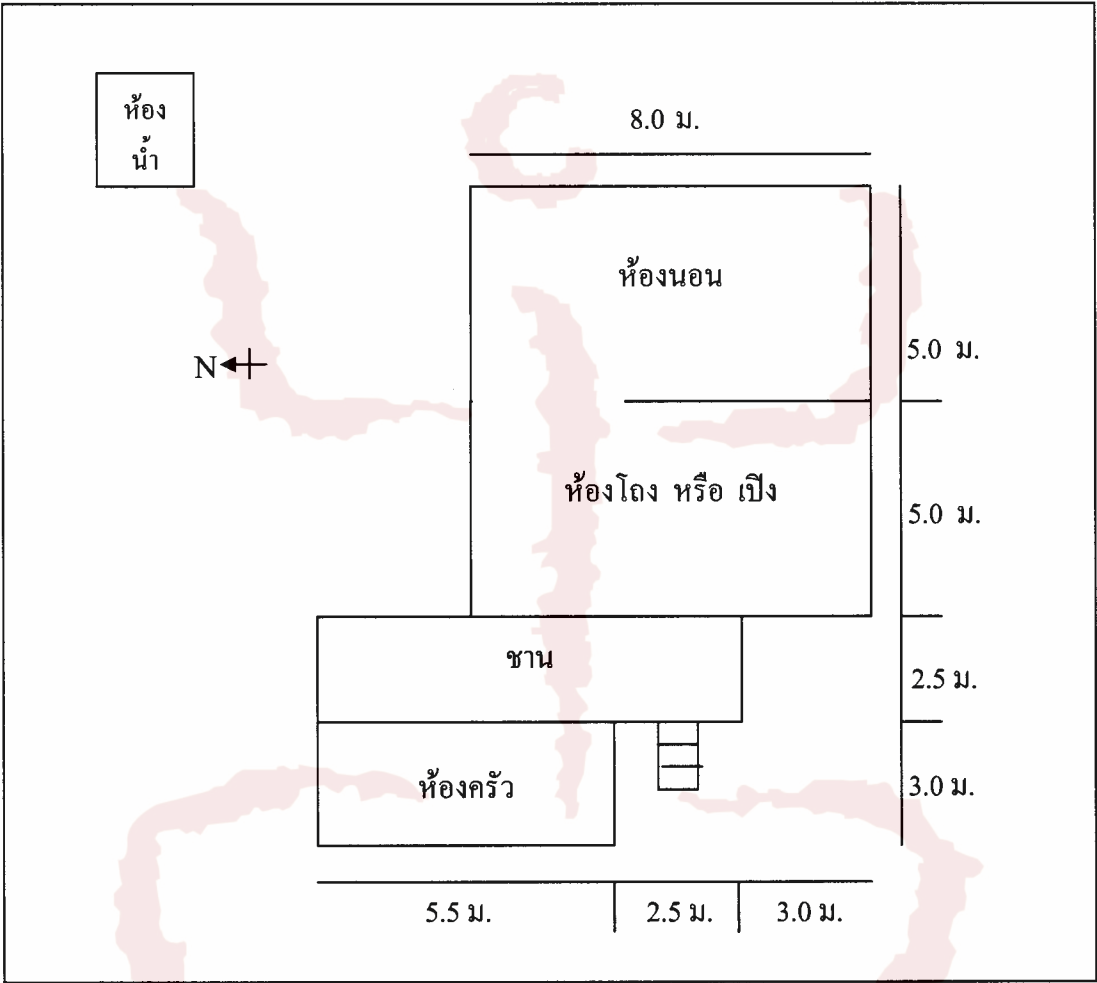
ด้านข้างจากخانเป็นห้องครัว ห้องครัวนี้จะใช้เป็นทั้งหุงหาอาหารและเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในครัว ตลอดจนใช้เก็บผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้ในการประกอบอาหาร เช่น หัวหอม กระเทียม เป็นต้น อาคารครัวมีฝักั้นโดยรอบมีประตูเข้าทางเดียว มีหน้าต่าง 3 ด้าน ๆ ละ 1 บาน ส่วนห้องน้ำห้องส้วม สร้างเป็นอาคารแยกออกจากตัวบ้าน โดยเฉพาะต่างหาก

แผนภาพที่ 3.9 ภาพถ่ายบ้านไทเลขของ นายจัน ศรีคำมี

5.) บ้านนายชอบ ราชโยธา

ตั้งอยู่ที่เลขที่ 97 หมู่ 5 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย อายุประมาณ 46 ปี แสดงผังพื้นที่การใช้สอยภายในบ้าน ดังแผนผังด้านล่าง

แผนภาพที่ 3.10 แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทเลขของ นายชอบ ราชโยธา

บ้านนายชอบ ราชโยธา เป็นสถาปัตยกรรมบ้านโบราณ ที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ มีพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด 120 ตารางเมตร ปัจจุบันมีสมาชิกภายในบ้านเพียง 5 คน ลักษณะสถาปัตยกรรมบ้านเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวได้ถูกล้าง สูงประมาณ 1.20 เมตร มีบันได 5 ขั้นพาดบริเวณชานบ้าน บริเวณชานบ้านนี้จะเชื่อมต่ออาคารครัว และติดกับเกยหรือ ระเบียงเพราะซึ่งมีไว้สำหรับนั่งเล่นพักผ่อนรับแขก ตลอดจนใช้เป็นที่พักผ่อนอาหาร ต่อจากเกย จะมีห้องโถงหรือเปิง มีพื้นที่ในส่วนนี้มากเท่ากับส่วนห้องนอน ใหญ่อยู่กระดัดพื้นสูงกว่าระเบียงพอประมาณ โถงหรือเปิงเป็นบริเวณที่ใช้สำหรับนอน สำหรับรับแขกที่มาเยี่ยม และยังเป็นบริเวณที่พักผ่อนสำหรับครอบครัว โถงหรือเปิงมีผนังกัน 2 ด้านมีหน้าต่างทุกด้าน เพื่อรับลม และถ่ายเทอากาศ มีช่องลมหรือช่องแสงหน้าต่าง ด้านติดกับระเบียงปล่อยโล่งตลอด มีฝักันห้องโดยรอบ มีหน้าต่าง 2 ด้าน ด้านข้าง 1 บาน

ส่วนด้านหลัง แบ่งเป็น 2 ช่องๆ ละ 1 บาน มีช่องลม หรือช่องแสง อยู่บริเวณห้องโถงช่องแสง อยู่บริเวณห้องโถง โดยใช้ไม้ซี่ติไขว้สลับกันเป็นช่องลม ฝาผนังด้านติดกับห้องปล่องอยู่ 1 ช่วง เสา ใช้เชื่อมต่อเนื้อที่ระหว่างห้องโถงกับห้องนอนใหญ่ ฝาหรือผนังทุกส่วนของบ้าน ใช้ไม้เป็นจริง ติปิด เพื่อกันความร้อนที่เกิดขึ้น ในหน้าร้อน โดยติดผ้าเพดาน เฉพาะบริเวณห้องโถงกับห้องนอน เท่านั้น หลังคาเป็นแบบปั้นหยาหักมุม มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์รุ่นใหม่ 6 x 6 เสาทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ด้วยไม้ ตอม่อก่ออิฐฉาบปูน

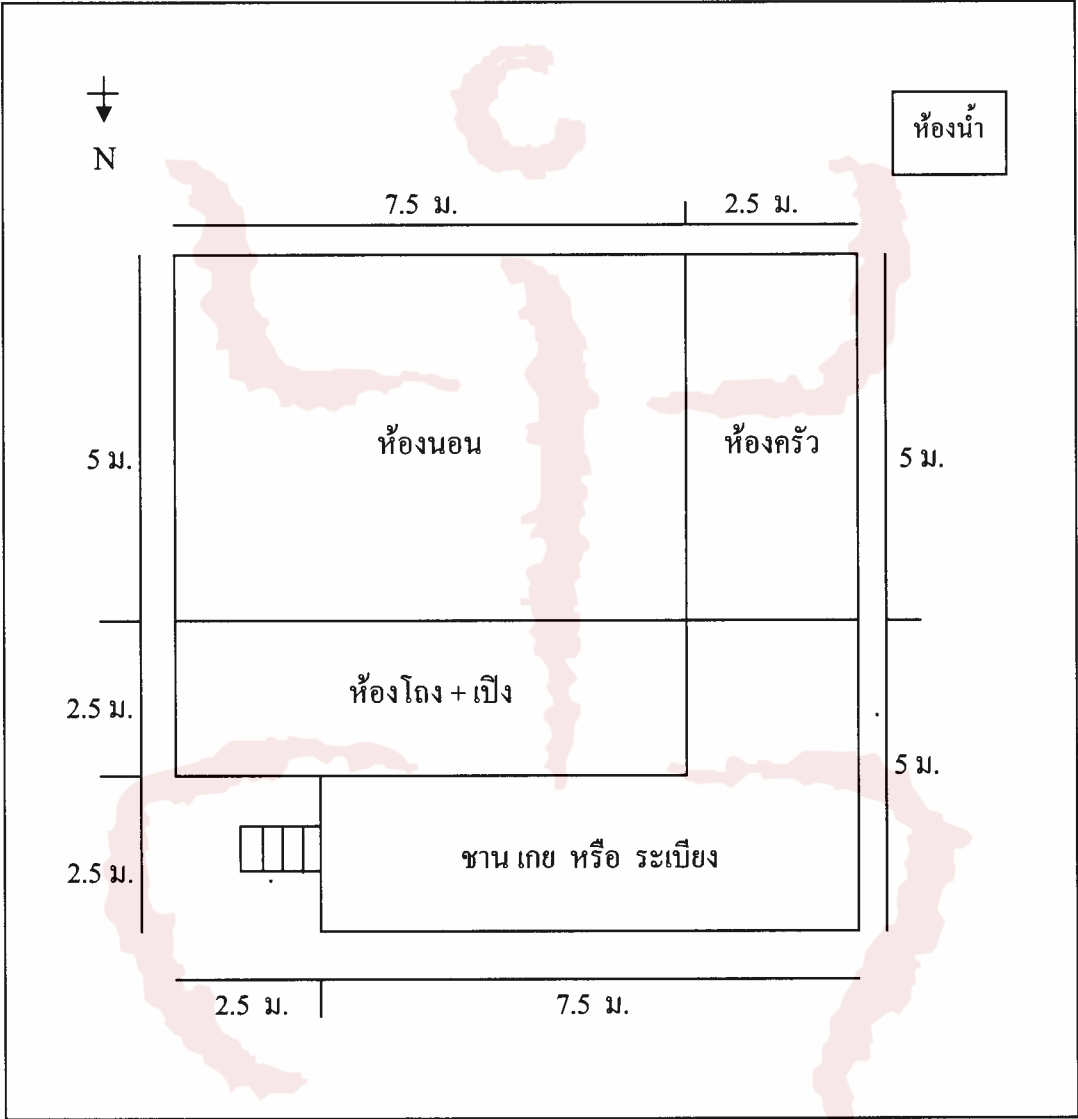
อาคารห้องครัว สร้างแยกออกจากตัวบ้าน แต่มีระเบียงหรือชานร่วมกัน อาคารครัวนี้ จะใช้เป็นที่หุงหาอาหาร และเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในครัว ตลอดจนใช้เก็บผลผลิตทางการเกษตร ที่ใช้ในการประกอบอาหาร เช่น หัวหอม กระเทียม เป็นต้น อาคารครัวมีฝากั้นโดยรอบมีประตูเข้า ทางเดียว มีหน้าต่าง 3 ด้าน ๆ ละ 1 บาน ส่วนห้องน้ำสร้างแยกออกมาโดยเฉพาะต่างหาก

แผนภาพที่ 3.11 ภาพถ่ายบ้านไทเลขของ นายชอบ ราชโยธา

6.) บ้านนายสะอ้าน ราชโยธา

ตั้งอยู่ที่เลขที่ 56/5 หมู่ 5 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย อายุประมาณ 70 ปี แสดงผังพื้นที่การใช้สอยภายในบ้าน ดังแผนผังด้านล่าง

แผนภาพที่ 3.12 แสดงพื้นที่การใช้สอยบ้านไทยเลขของ นายสะอ้าน ราชโยธา

บ้านนายสะอ้าน ราชโยธา มีลักษณะสถาปัตยกรรมบ้านเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวใต้ถุนโล่ง ค่อนข้างสูงคือสูงประมาณ 1.60 เมตร มีบันได 7 ขั้น พาดบริเวณชานบ้าน ติดกับเกย หรือระเบียง บริเวณเกย หรือระเบียง มีไว้สำหรับ นั่งเล่น พักผ่อน รับแขก ตลอดจนใช้เป็น ที่ รับประทานอาหาร ต่อจากเกยจะมีห้องโถงหรือเปิง ยกระดับพื้นสูงกว่าระเบียง ประมาณ 0.30 เมตร โถงหรือเปิงใช้สำหรับเป็นที่พักผ่อนหลับนอน สำหรับแขกที่มาเยี่ยม และยังเป็นบริเวณที่พักผ่อน สำหรับครอบครัว โถงหรือเปิง จะอยู่ทางทิศตะวันออก มีฝาหรือผนังกันด้านนอก 2 ด้าน มีหน้าต่างทุกด้าน

เพื่อรับลม และถ่ายเทอากาศ ด้านติดกับกระเบื้องปลอยโล่ง ผนังอีกด้านหนึ่งกั้นระหว่างห้องนอนใหญ่กับโถง ห้องนอนจะอยู่ภายในห้องโถง จะปลอยโล่งตลอด มีฝาหรือผนังกั้นห้องโดยรอบมีหน้าต่าง 2 ด้าน ด้านข้าง 1 บาน ด้านหลังแบ่งเป็น 3 ช่อง ๆ ละ 1 บาน ไม่มีช่องลมหรือ ช่องแสง หน้าต่าง ฝาผนังติดกับห้องโถงมีประตูแบบลูกฟักบานเปิด 2 บาน อยู่ตรงกลางบ้าน ฝาหรือผนังทุกส่วนของบ้าน ไซ้ไม้เป็นดีจริงปิดในแนวนอน เป็นดีจริงปิดในแนวนอน แต่ละแผ่นจะวางซ้อนกันเป็นเกล็ดปลา ฝาเพดานไซ้ไม้เป็นดีจริงปิด เพื่อกันความร้อนในหน้าร้อน โดยติดฝาเพดานเฉพาะบริเวณห้องนอนใหญ่เท่านั้น หลังคาเป็นแบบปั้นหย้าหักมุม มุงด้วยกระเบื้องดินจี่เสาค้ำด้วยไม้เนื้อแข็งไม่มีตอม่อ

ต่อจากชานไปด้านในตัวบ้าน จะเป็นห้องครัวซึ่งอยู่ติดกับห้องโถงและห้องนอน โดยมีฝักันช่วงติดกับห้องนอน ห้องครัวนี้จะใช้เป็นที่หุงหาอาหาร และเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในครัว ๆ ที่ใช้ในครัว ตลอดจนใช้เก็บผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้ในการประกอบอาหาร เช่น หัวหอม กระเทียม เป็นต้น อาคารครัวมีฝักันโดยรอบมีประตูเข้าทางเดียว มีหน้าต่าง 1 ด้าน ๆ แบ่งเป็นช่วง ๆ ละ 1 บาน ส่วนห้องน้ำห้อง ส่วนแยกออกเฉพาะต่างหาก

แผนภาพที่ 3.13 ภาพถ่ายบ้านไทยเลขของ นายสะอ้าน ราชโยธา

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

คณะผู้ทำการวิจัยได้เก็บข้อมูลจากเวทีต่าง ๆ และจากภาคสนาม เดือน กันยายน 2549 ถึง เดือน มีนาคม 2550 โดยมีขั้นตอนการทำงาน ดังนี้ ขั้นวางแผน มีการประชุมคณะดำเนินงาน ประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการศึกษาวิจัย พร้อมออกแบบโครงการและกรอบการศึกษาวิจัย ร่วมกันกำหนดแผนงาน กิจกรรมการศึกษาวิจัย ขั้นปฏิบัติการ มีการประสานงานกับบุคคลองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ทราบถึงวัตถุประสงค์และขอบเขตการทำงาน ขั้นสังเกตการณ์ปฏิบัติงาน มีการจัดเวที 2 ระดับ คือ ระดับหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และระดับพื้นฐาน การศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวได้ผลการศึกษาข้อมูลในลักษณะคำอธิบายประกอบตารางตามลำดับ ดังนี้

- 4.1 ส่วนที่ 1 รายละเอียดผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั่วไป และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง
- 4.2 ส่วนที่ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านโบราณในแต่ละหมู่บ้าน
- 4.3 ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเจ้าของบ้านต่อบ้านไทยโบราณ
- 4.4 ส่วนที่ 4 ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อจำนวนบ้านไทยโบราณ
- 4.5 ส่วนที่ 5 ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่จังหวัดเลย

4.1 ส่วนที่ 1 รายละเอียดการสำรวจข้อมูลพื้นฐานทั่วไป และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง

ผลการสำรวจบ้านไทยโบราณ บ้านนาอ้อ จำนวน 54 หลัง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

4.1.1 ประเภทที่ 1 บ้านโบราณที่อยู่ในชุมชนนาอ้อ มีบุคคลเป็นเจ้าของ จำนวน 47 หลัง แบ่งตามลักษณะแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง 5 กลุ่ม ดังนี้

- 4.1.1.1 กลุ่มที่ 1 ยืนยันว่าจะไม่รื้อและอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม
- 4.1.1.2 ไม่รื้อถอน และจะพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซม แต่ยังคงรูปแบบเดิม
- 4.1.1.3 รื้อถาวรลูกหลาน/ยังไม่แน่ใจ
- 4.1.1.4 ไม่มีผู้อยู่อาศัย
- 4.1.1.5 ไม่อนุรักษ์ รื้อถอน สร้างใหม่

4.1.1.1 กลุ่มที่ 1 ยืนยันว่าจะไม่รื้อและอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม มีจำนวน 10 หลัง คิดเป็น 21.28% ดังนี้

ลำดับ ที่	ที่อยู่	ชื่อ-สกุล เจ้าของบ้านปัจจุบัน	อายุ เจ้าของบ้าน
1	บ้านเลขที่ 34 หมู่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางพา จุมจะนะ	86
2	บ้านเลขที่ 34 หมู่ 2 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางดอกจันทร์ บุตรวิไล	68
3	บ้านเลขที่ 45 หมู่ 9 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายนวล รามศิริ	86
4	บ้านเลขที่ 53 หมู่ 9 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายยัง พุทธมาศ	68
5	บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 6 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายแสวง ชนะขแบ่ง	88
6	บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายสน พุทธมาศย์	78
7	บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางคำเขียน ดันยะลา	58
8	บ้านเลขที่ 161 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายใบ สุนันทะ(เสียชีวิตแล้ว)	91
9	บ้านเลขที่ 48 หมู่ 7 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายประเวศ ธรรมวงศ์	36
10	บ้านเลขที่ 67 หมู่ 6 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางจบ บุญพรม	71

ตารางที่ 4.1 รายชื่อเจ้าของบ้านโบราณที่ยืนยันว่าจะไม่รื้อถอน และจะอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม

4.1.1.2 กลุ่มที่ 2 ไม่รื้อถอน และจะพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซม แต่ยังคงรูปแบบเดิม มีจำนวน 21 หลัง คิดเป็น 44.68% ดังนี้

ลำดับ ที่	ที่อยู่	ชื่อ-สกุล เจ้าของบ้านปัจจุบัน	อายุ เจ้าของบ้าน
1	บ้านเลขที่ 8 หมู่ 7 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายทอง จันทาสี	85
2	บ้านเลขที่ 37 หมู่ 7 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายใบ พันทะลย์	
3	บ้านเลขที่ 71 หมู่ 7 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายจัน ศรีคำมี	83
4	บ้านเลขที่ 68 หมู่ 7 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายแนน โคตรชนะ	68
5	บ้านเลขที่ 53 หมู่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายเซ่ง ชัชวาลย์	65
6	บ้านเลขที่ 90 หมู่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายขอบ ราชโยธา	72
7	บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางหนู วงศ์อนุ	83
8	บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางพยาม บุตรโยจันโท	60
9	บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 6 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางจำปา วงศ์สม	64
10	บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 6 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางคำปัน ไชยคินี	57
11	บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายพรหมมา เพาไซ	60

12	บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายทรงศักดิ์ ป้องนารา	55
13	บ้านเลขที่ 69 หมู่ที่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางเปรมศรี วัณณะ	62
14	บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 3 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางทองยศ โพธิตาษา	36
15	บ้านเลขที่ 80 หมู่ที่ 1 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายทองไหล ดวงศรี	52
16	บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 7 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายสิทธิ์ บัวโสมบุรา	58
17	บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 7 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางจันทิ จันทาสี	86
18	บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายคำ ศรีมงคล	36
19	บ้านเลขที่ 73 หมู่ที่ 1 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายแซน เกาไชยะ(เสียชีวิตแล้ว)	90
20	บ้านเลขที่ 79 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางพนอม กากนโกมนต์	71
21	บ้านเลขที่ 90 หมู่ที่ 1 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายมั้ย แซ่อึ้ง	

ตารางที่ 4.2 รายชื่อเจ้าของบ้านโบราณที่ไม่รื้อถอน และจะพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซม แต่ยังคงรูปแบบเดิม

4.1.1.3 กลุ่มที่ 3 รอดามลูกหลาน/ยังไม่แน่ใจ มีจำนวน 4 หลังคาเรือน คิดเป็น 8.51% ดังนี้

ลำดับ	ที่อยู่	ชื่อ-สกุล	อายุ เจ้าของบ้าน
1	บ้านเลขที่ 52 หมู่ 7 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายแก้ว เจริ	78
2	บ้านเลขที่ 64 หมู่ 7 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายแสน โคตรชนะ	76
3	บ้านเลขที่ 31 หมู่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางน้อย เมืองจันทร์	70
4	บ้านเลขที่ 197 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายดี เมืองจันทร์	44

ตารางที่ 4.3 รายชื่อเจ้าของบ้านโบราณ ที่รอดามลูกหลาน/ยังไม่แน่ใจ

4.1.1.4 กลุ่มที่ 4 ไม่มีผู้อยู่อาศัย มีจำนวน 5 หลังคาเรือน คิดเป็น 10.64% ดังนี้

ลำดับ ที่	ที่อยู่	ชื่อ-สกุล เจ้าของบ้านปัจจุบัน	อายุ เจ้าของบ้าน
1	ไม่มีบ้านเลขที่ หมู่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย เจ้าของอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 55	นายปุ่น ดาวงสา	75
2	บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 2 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายเถิง สิมสวัสดิ์	83
3	บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางใบ ชัชวาลย์	
4	ไม่มีบ้านเลขที่ หมู่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	สุจินต์ เพชรดี	
5	บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 3 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางจินดารัตน์ คำยี่	

ตารางที่ 4.4 รายชื่อเจ้าของบ้านโบราณ ที่ไม่มีผู้อยู่อาศัย

4.1.1.5 กลุ่มที่ 5 ไม่อนุรักษ์ รื้อถอน สร้างใหม่ มีจำนวน 7 หลังคาเรือน

คิดเป็น 14.87% ดังนี้

ลำดับ ที่	ที่อยู่	ชื่อ-สกุล เจ้าของบ้านปัจจุบัน	อายุ เจ้าของบ้าน
1	บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 1 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นายคำพัน เทพสวัสดิ์	60
2	บ้านเลขที่ 193 หมู่ที่ 9 ต.กุดป่อง อ.เมือง จ.เลย	นายสวน สิมสวัสดิ์	56
3	บ้านเลขที่ 122 หมู่ที่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางบุญมี บุตรสมตา	49
4	บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางสมาน ชัชวาลย์	60
5	บ้านเลขที่ 127 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางวัง ประยูรชาญ	75
6	บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 5 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางนงลักษณ์ หอเจริญ	50
7	บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 4 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย	นางไม สิมสวัสดิ์	78

ตารางที่ 4.5 รายชื่อเจ้าของบ้านที่ไม่อนุรักษ์ รื้อถอน สร้างใหม่

4.1.2 ประเภทที่ 2 บ้านโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณวัดศรีจันทร์ จำนวน 7 หลัง

ลำดับ ที่	ลักษณะการใช้ประโยชน์	ผู้ดูแลรักษา	เจ้าของเดิม
1	พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ แสดงเรื่องราววิถีชีวิต การทำมาหากินตั้งแต่อดีตของชุมชนนาอ้อ	วัดศรีจันทร์ ร่วมกับสภา วัฒนธรรมตำบลนาอ้อ	สร้างอยู่ในวัด ตั้งแต่แรก
2	ศูนย์การแสดงภาพกิจกรรมของชุมชนนาอ้อ	วัดศรีจันทร์ ร่วมกับสภา วัฒนธรรมตำบลนาอ้อ	สร้างอยู่ในวัด ตั้งแต่แรก
3	กุฏิพระสงฆ์ (หลังที่ 1)	วัดศรีจันทร์	คาหาลั่น
4	กุฏิพระสงฆ์ (หลังที่ 2)	วัดศรีจันทร์	ยายเป๊ะ
5	กุฏิพระสงฆ์ (หลังที่ 3)	วัดศรีจันทร์	ตามวน
6	กุฏิพระสงฆ์ (หลังที่ 4)	วัดศรีจันทร์	เหงี่ยม
7	กุฏิพระสงฆ์ (หลังที่ 5)	วัดศรีจันทร์	ต่าย

ตารางที่ 4.6 บ้าน โบราณที่ตั้งอยู่บริเวณวัดศรีจันทร์

จากการสำรวจแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของบ้านโบราณไทยเลย บ้านนาอ้อ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย จำนวน 54 หลัง คณะทีมวิจัยได้แยกกลุ่มประเภทเป็น 2 ประเภท ประเภทที่ 1 บ้านโบราณที่อยู่ในชุมชนนาอ้อ มีบุคคลเป็นเจ้าของ ประเภทที่ 2 บ้านโบราณที่อยู่ในวัดศรีจันทร์

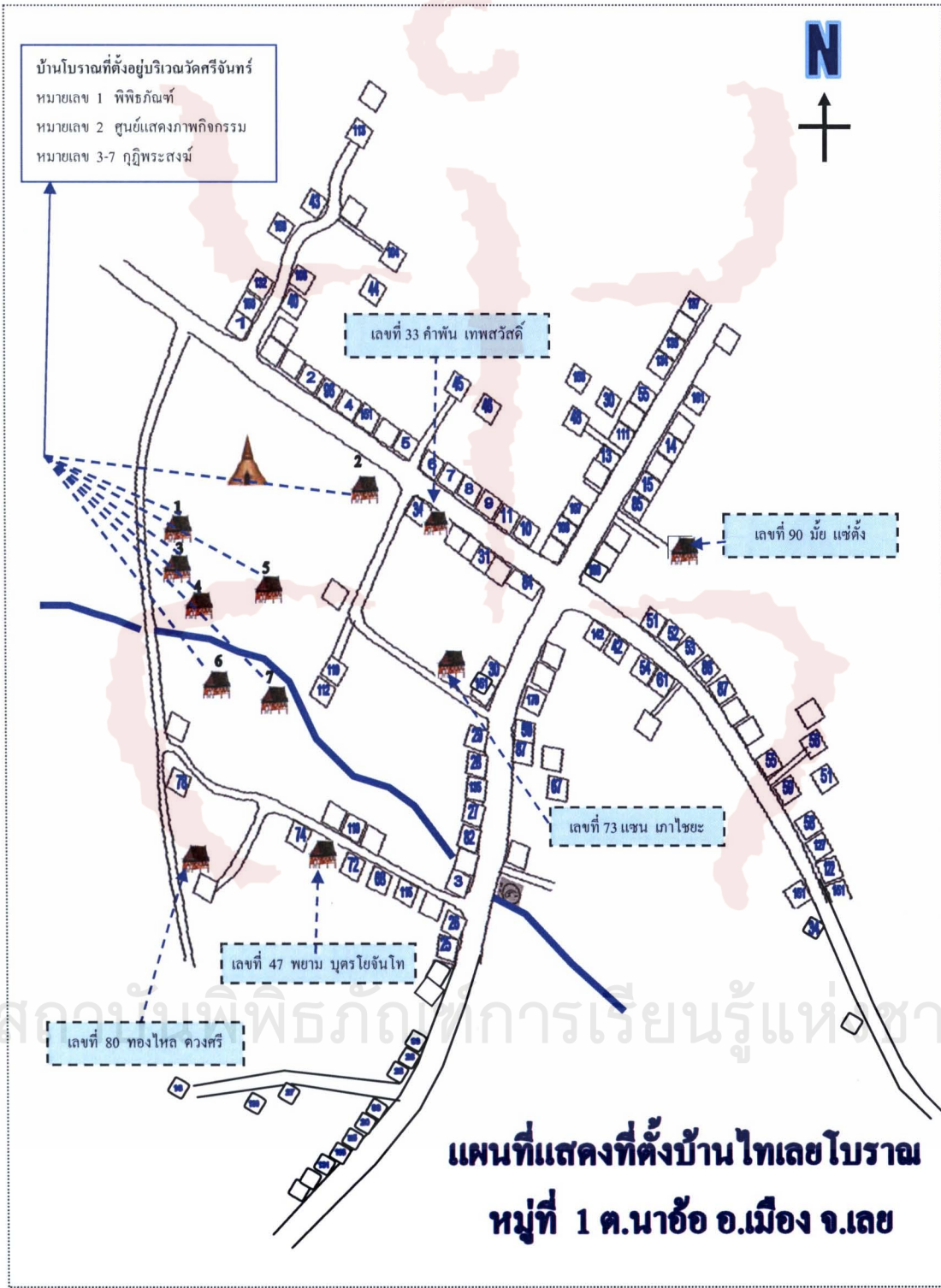
ประเภทที่ 1 บ้านโบราณที่อยู่ในชุมชนนาอ้อ มีบุคคลเป็นเจ้าของ มี 47 หลังคาเรือน และแบ่งตามแนวโน้มความเปลี่ยนแปลง 5 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 ยืนยันว่าจะไม่รื้อถอนและจะอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม มีจำนวน 10 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของบ้านโบราณที่ยังคงเหลือ 21.28 % กลุ่มที่ 2 จะไม่รื้อถอน และจะพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซม แต่ยังคงรูปแบบบ้านโบราณไว้ มีจำนวน 21 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของบ้านโบราณที่ยังคงเหลือ 44.68 % กลุ่มที่ 3 ต้องรื้อถอนลูกหลานก่อนและยังไม่แน่ใจว่าจะรื้อสร้างใหม่หรือไม่ มีจำนวน 4 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 8.51 % กลุ่มที่ 4 เป็นบ้านโบราณที่ทิ้งร้างไม่มีผู้อยู่อาศัย แต่มีเจ้าของอยู่ มีจำนวน 5 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 10.64% และกลุ่มที่ 5 จะไม่อนุรักษ์ จะรื้อถอน จะสร้างใหม่ มีจำนวน 7 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 14.87% สรุปแล้วเจ้าของบ้านโบราณที่มีอันดับสูงสุดคือกลุ่มที่ 2 จะไม่รื้อถอน แต่จะพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซม และยังคงรูปแบบเดิมไว้ และ รองลงมาคือกลุ่มที่ 1 จะไม่รื้อถอนและอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิมทุกประการ ในอนาคตยังคงไม่แน่ใจว่าบ้านไทยเลยโบราณจะยังคงมีให้ลูกหลานได้เห็นอยู่หรือไม่ เพราะเจ้าของบ้านแต่ละคนส่วนใหญ่มีอายุมากแล้ว (60 ขึ้นไป) และหลังจากนั้นลูกหลานคงเข้ามาเป็นเจ้าของแทนจึงไม่มีความแน่นอนในความเปลี่ยนแปลงของบ้านโบราณ จึงน่าเป็นห่วงหลังจากที่รุ่นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ได้เสียชีวิตไป

ประเภทที่ 2 บ้านโบราณที่อยู่ในวัดศรีจันทร์ มีจำนวน 7 หลัง ซึ่งพระครูประพัตร จันทโชติ วัดศรีจันทร์ ได้ทำการซื้อจากชาวบ้านที่ต้องการรื้อถอนและสร้างบ้านแบบสมัยใหม่ไว้ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงบ้านโบราณที่อยู่ในวัดคงไม่มีความเปลี่ยนแปลงใด ๆ เพราะวัดต้องการที่จะอนุรักษ์บ้านโบราณไว้เป็นมรดกของชุมชนนาอ้อ ซึ่งหลังแรกที่สร้างใช้เป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้วัดศรีจันทร์ เพื่อแสดงเครื่องมือ และเรื่องราววิถีชีวิตการทำมาหากินของชุมชนนาอ้อในอดีต เช่น หม้อ ไห เครื่องครัวในสมัยก่อน เครื่องชั่งน้ำหนัก ตะเกียง เตารีด อุปกรณ์ทำนา ฯลฯ หลังที่สองใช้เป็นศูนย์แสดงภาพกิจกรรมของชุมชนนาอ้อ และหลังอื่น ๆ เป็นกุฏิพระสงฆ์ในวัดศรีจันทร์

4.2 แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านโบราณในแต่ละหมู่บ้าน

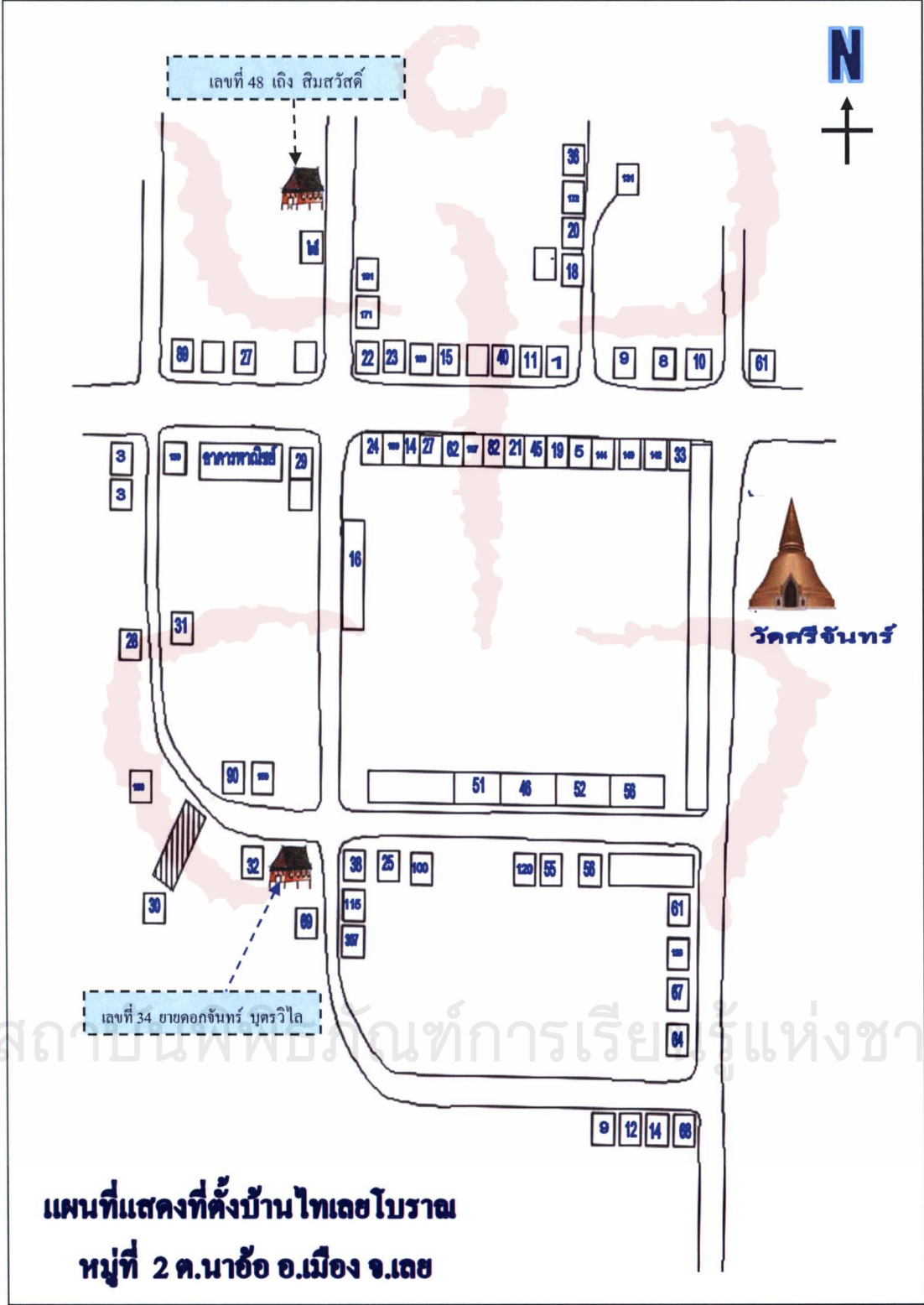
คณะทีมงานวิจัยได้สำรวจเพื่อหาจุดที่ตั้งของบ้านโบราณ จำนวน 54 หลังคา ซึ่งแบ่งประเภทไว้ 2 ประเภท คือ 1 ประเภทบ้านโบราณที่อยู่ในชุมชนมีบุคคลเป็นเจ้าของ มี 47 หลังคาเรือน และ ประเภทที่ 2 บ้านโบราณที่อยู่ในวัดศรีจันทร์ มี 7 หลัง ซึ่งจะแสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านโบราณในแต่ละหมู่บ้านที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

4.2.1 แผนที่แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านไทเลียบoramaของหมู่ที่ 1 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย บ้านไทเลยที่อยู่ในชุมชนมีบุคคลเป็นเจ้าของ มีจำนวน 5 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 10.64% จาก 47 หลังคาเรือน จะสังเกตได้ว่าบ้านแต่ละหลังกระจัดกระจายกันอยู่และแต่ละหลังค่อนข้างอยู่ห่างกันมาก และมีบ้านไทเลยที่อยู่ในวัดศรีจันทร์อีก 7 หลัง

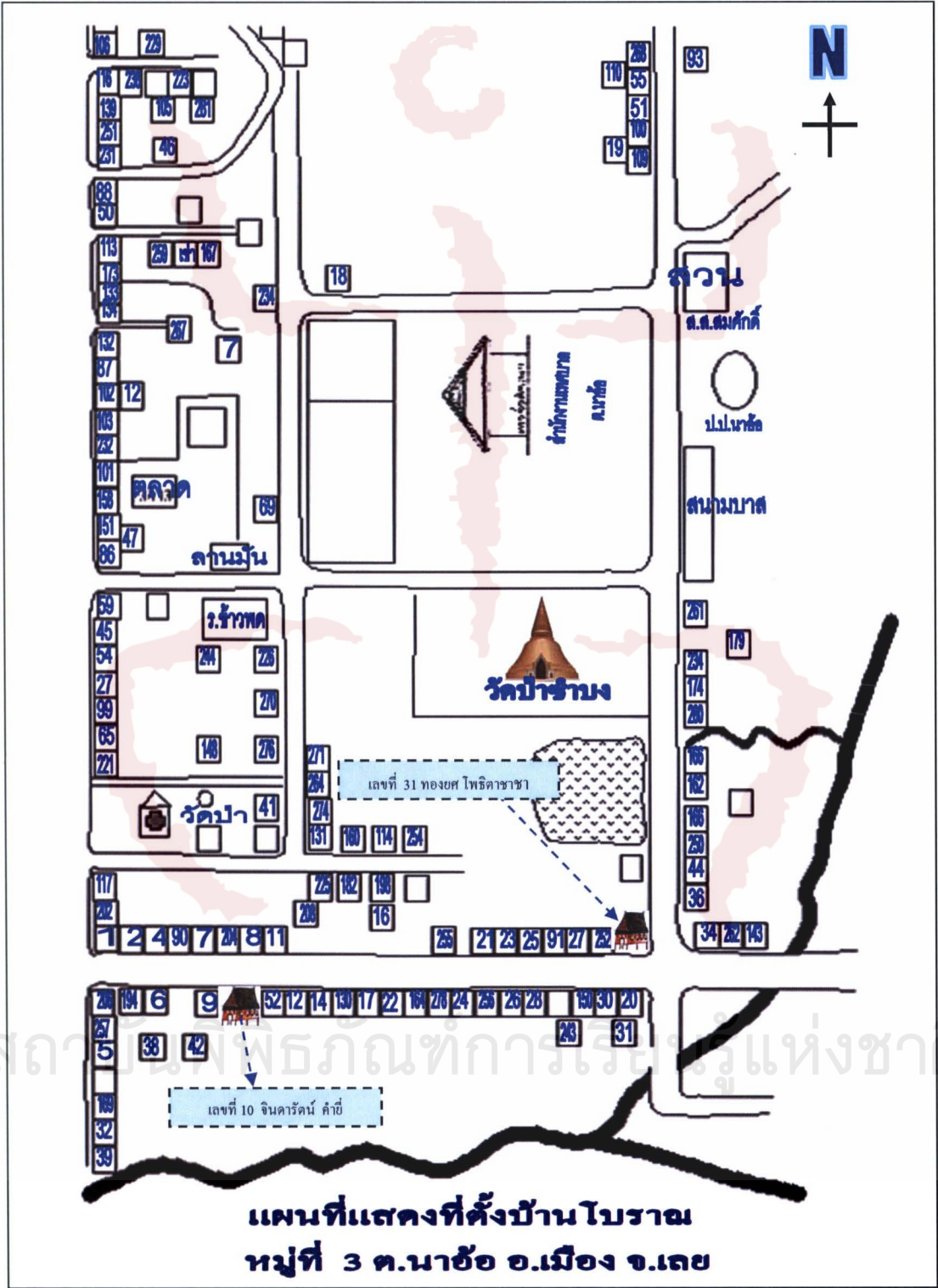
แผนภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านไทเลียบoramaนาอ้อ หมู่ที่ 1

4.2.2 แผนที่แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านไทยเลียบโบราณของหมู่ที่ 2 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย บ้านไทยเลียบที่อยู่ในชุมชนมีบุคคลเป็นเจ้าของ มีจำนวน 2 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 4.26% จาก 47 หลังคาเรือน จำนวนบ้านที่คงเหลืออยู่ในหมู่ที่ 2 นั้นมีแค่ 2 หลัง และอยู่ห่างกันมาก

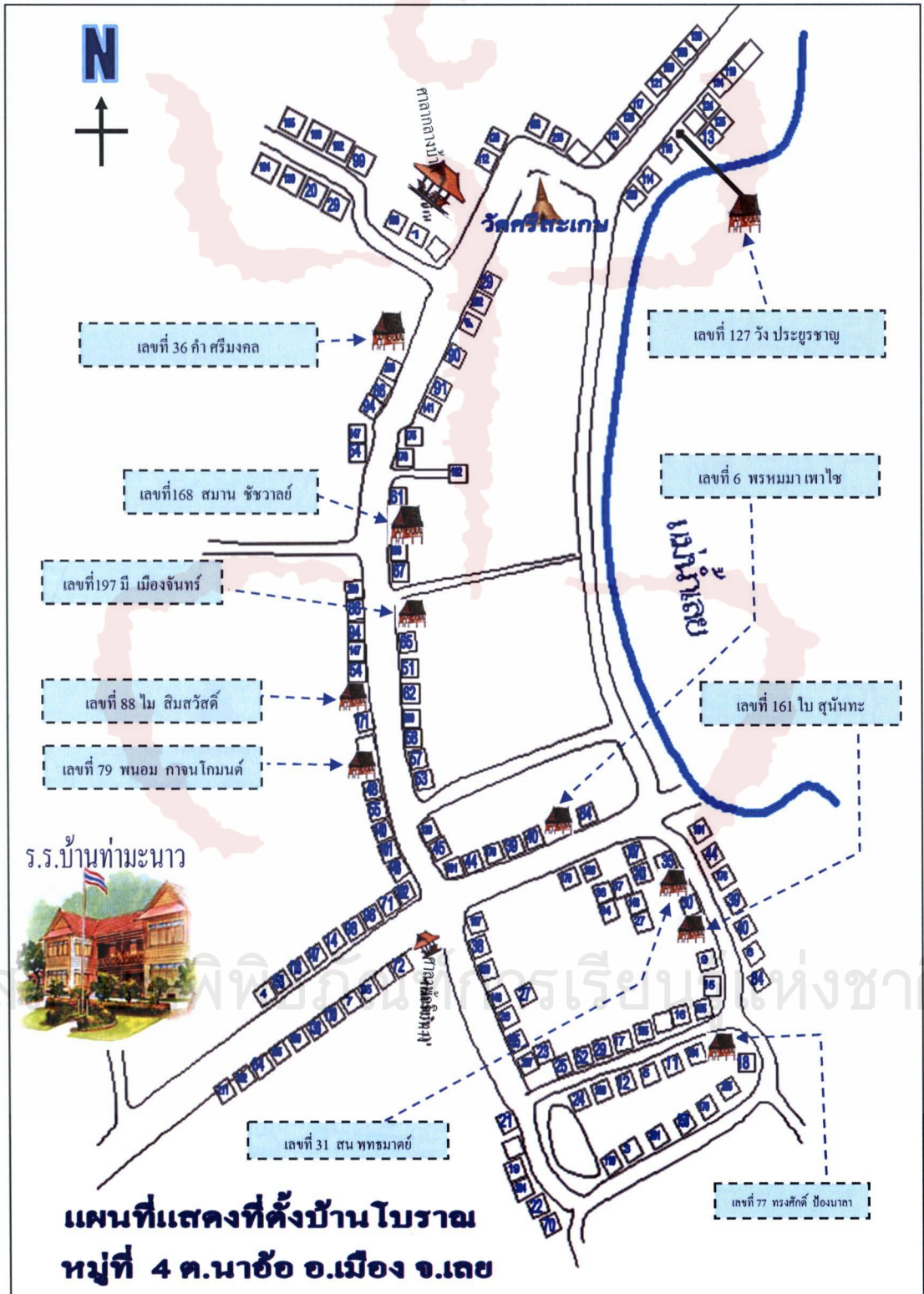
แผนภาพที่ 4.2 แสดงที่ตั้งบ้านไทยเลียบโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 2

4.2.3 แผนที่แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านไทเล่โบราณของหมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย บ้านไทเล่ที่อยู่ในชุมชนมีบุคคลเป็นเจ้าของ มีจำนวน 2 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 4.26% จาก 47 หลังคาเรือน จำนวนบ้านที่คงเหลืออยู่ในหมู่ที่ 3 นั้นมีแค่ 2 หลัง และอยู่ห่างกันพอสมควร

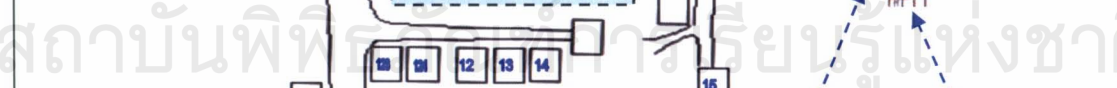

แผนภาพที่ 4.3 แสดงที่ตั้งบ้านไทเล่โบราณนาอ้อ หมู่ที่ 3

4.2.4 แผนที่แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านไทเลียบอราณของหมู่ที่ 4 บ้านท่ามะนาว ตำบลนาอ้อ อำเภอมือง จังหวัดเลย บ้านไทเล่ย์ที่อยู่ในชุมชนมีบุคคลเป็นเจ้าของ มีจำนวน 10 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 21.28% จาก 47 หลังคาเรือน จำนวนบ้านไทเล่ย์ยังคงเหลืออยู่มาก การกระจายตัวของบ้านก็กระจายอยู่ทั่วไป มีวัดที่เก่าแก่โบราณและภูมิโนวศน์ของหมู่บ้านก็มีลักษณะที่โดดเด่นคือติดกับแม่น้ำเลย

แผนภาพที่ 4.4 แสดงที่ตั้งบ้านไทเลียบอราณนาอ้อ หมู่ที่ 4

แผนภาพที่ 4.5 แสดงที่ตั้งบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 5

4.2.6 แผนที่แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านไทยเลขโบราณของหมู่ที่ 6 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย บ้านไทยเลขที่อยู่ในชุมชนมีบุคคลเป็นเจ้าของ มีจำนวน 4 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 8.51% จาก 47 หลังคาเรือน จำนวนบ้านไทยเลขของหมู่ที่ 6 คงเหลือน้อย และลักษณะที่ตั้งของบ้านก็อยู่ใกล้กัน ไม่ค่อยกระจายตัว

แผนภาพที่ 4.6 แสดงที่ตั้งบ้านไทยเลขโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 6

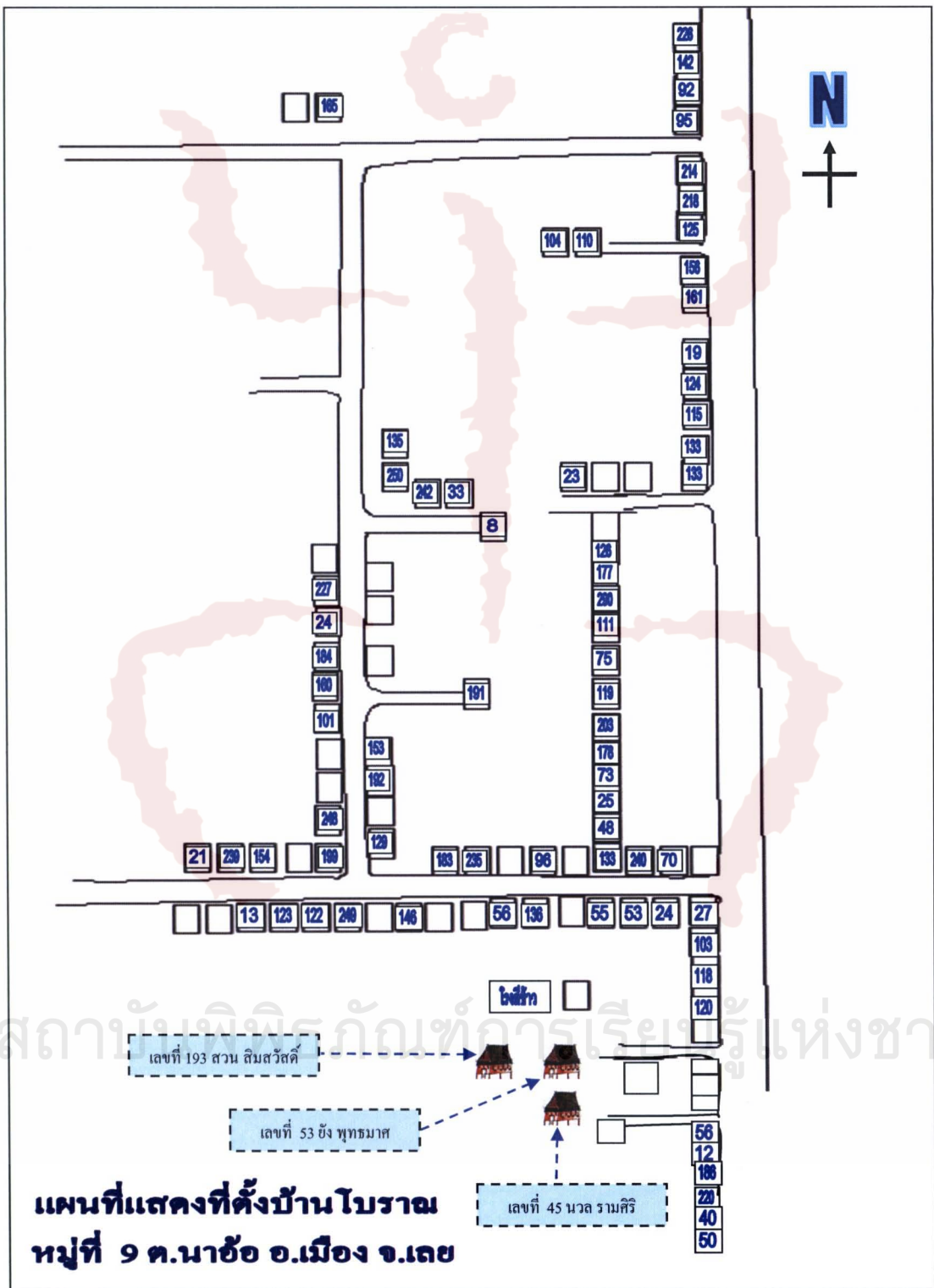
แผนภาพที่ 4.7 แสดงที่ตั้งบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 7

4.2.8 แผนที่แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านไทยเลียบโบราณของหมู่ที่ 8 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ไม่มีบ้านไทยเลียบอยู่ในหมู่ที่ 8 เลย

แผนภาพที่ 4.8 แสดงที่ตั้งบ้านไทยเลียบโบราณนาอ้อ หมู่ที่ 8

4.2.9 แผนที่แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านไทเลียบราณของหมู่ที่ 9 ตำบลนาอ้อ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา บ้านไทเลยที่อยู่ในชุมชนมีบุคคลเป็นเจ้าของ มีจำนวน 3 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 6.38% จาก 47 หลังคาเรือน จำนวนบ้านไทเลยของหมู่ที่ 9 คงเหลือแค่ 3 หลังซึ่งถือว่าเหลือน้อยมาก และทั้ง 3 หลังก็อยู่ติดกัน

แผนภาพที่ 4.9 แสดงที่ตั้งบ้านไทเลียบราณนาอ้อ หมู่ที่ 9

จากการสำรวจเพื่อทำแผนที่แสดงที่ตั้งบ้านโบราณในปัจจุบัน คณะทีมวิจัยได้เดินสำรวจในชุมชนนาอ้อทั้ง 9 หมู่บ้านเพื่อทำแผนที่แสดงที่ตั้งของบ้านโบราณอยู่ในชุมชนมีบุคคลเป็นเจ้าของ ที่ยังคงเหลือในปัจจุบัน จำนวน 47 หลังคาเรือน ซึ่งแยกได้ตามทั้ง 9 หมู่ ซึ่งเรียงลำดับบ้านที่มีบ้านโบราณคงเหลือจากมากไปหาน้อย ดังนี้ หมู่ที่มีบ้านโบราณยังคงเหลือมากที่สุด คือ หมู่ที่ 5 มีอยู่ 11 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 20.37% กระจายกระจายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของหมู่บ้าน หมู่บ้านที่มีบ้านโบราณคงเหลือที่อันดับที่ 2 คือหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 7 มีอยู่หมู่บ้านละ 10 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์หมู่ละ 18.52% หมู่ที่ 4 คือบ้านท่ามะนาวจะสังเกตได้ว่าบ้านโบราณจะกระจายกระจายอยู่ตามส่วนของหมู่บ้าน ซึ่งบ้านท่ามะนาวจะเป็นบ้านเดียวในตำบลนาอ้อที่อยู่ติดกับแม่น้ำเลย จึงเป็นจุดสำคัญที่คนในตำบลนาอ้อจะใช้จัดงานประเพณีต่าง ๆ เช่นงานลอยกระทง และ หมู่ที่ 7 จะสังเกตได้ว่าบ้านโบราณจะมีทั้งอยู่กันเป็นกลุ่ม และกระจายกันอยู่ประปราย บ้านโบราณที่ยังคงเหลือเป็นอันดับที่ 3 คือ หมู่ที่ 1 มีอยู่ 5 หลังคาเรือนคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 9.26% จะสังเกตได้ว่าบ้านโบราณจะกระจายอยู่ตามส่วนของหมู่บ้าน บ้านโบราณที่ยังคงเหลือเป็นอันดับที่ 4 คือ หมู่ที่ 6 มีจำนวน 4 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 7.41% บ้านโบราณจะกระจายอยู่ตามส่วนของหมู่บ้าน บ้านโบราณที่ยังคงเหลือเป็นอันดับที่ 5 คือ หมู่ที่ 9 มีจำนวน 3 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 5.56% จะเห็นว่าบ้านโบราณจะอยู่ใกล้กันทั้งสามหลัง และอันดับสุดท้ายคือ หมู่ที่ 2 และ 3 มีอยู่หมู่ละ 2 หลังคาเรือน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์หมู่ละ 3.70% ซึ่งบ้านจะกระจายอยู่ตามส่วนของหมู่บ้าน ส่วนหมู่ที่ไม่มีบ้านโบราณคงเหลือเลยคือหมู่ที่ 8 บ้านหนองมะผาง

ความใกล้ชิดกัน ความผูกพันของคนในหมู่บ้านเป็นสิ่งสำคัญ การพูดคุยแลกเปลี่ยนกันหลังจากเวทีเสวนาบ้านโบราณแล้ว คาดว่าน่าจะมีการแลกเปลี่ยนของคนที่มีบ้านโบราณในหมู่บ้านกันบ่อยขึ้นทำให้เกิดแนวคิดที่จะอนุรักษ์ไว้มากขึ้น ส่วนหมู่บ้านที่น่าเป็นห่วง คือ หมู่ที่ 6,9,2 และ 3 เพราะเหลือบ้านโบราณน้อยมาก ไม่มีเพื่อนที่คอยให้กำลังใจกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น คาดว่าการให้ความสำคัญในการที่จะอนุรักษ์เอาไว้จึงน้อยมาก

4.3 ความคิดเห็นเจ้าของบ้านต่อบ้านไทเลยโบราณ

แนวทางและความคิดเห็นเจ้าของบ้าน ต่อบ้านไทเลยโบราณ	ค่าคะแนน (%)			
	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่ตอบ
1. ควรให้อยู่ในสภาพรูปแบบเดิมของอาคาร	68.9	22.2	8.9	

2. ควรให้มีการซ่อมแซมบำรุงด้วยวัสดุสมัยใหม่	13.3	11.1	73.3	2.2
3. ควรส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น	40.0	35.6	24.4	
4. ควรมีการให้กำลังใจต่อเจ้าของบ้านในการอนุรักษ์	77.8	20.0	2.2	
5. ควรเปลี่ยนแปลงวัสดุภายนอกตัวอาคารบางส่วน และรากฐานอาคาร	58.9	24.4	6.7	
6. ควรเปลี่ยนแปลงวัสดุภายในอาคารบางส่วน เช่น ไม้ระแนง หลังคา	26.7	37.8	35.6	
7. ควรทาสีบ้านให้ดูใหม่และทันสมัย แต่ยังคงรูปแบบเดิม	33.3	31.1	35.6	
8. ควรทาสีให้ดูใหม่แต่ใช้สีที่ใกล้เคียงกับสีเดิมมากที่สุด	51.1	17.8	31.1	

ตารางที่ 4.7 ความคิดเห็นเจ้าของบ้านต่อบ้านไทยลยโบราณ

จากการสำรวจความคิดเห็นเจ้าของบ้านต่อบ้านไทยลยโบราณ ตามตารางที่ 4.7

ข้อที่ 1 เจ้าของบ้านไทยลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะทำให้บ้านอยู่ในสภาพรูปแบบเดิมของอาคาร ระดับมาก 68.9% ระดับปานกลาง 22.2% ระดับน้อย 8.9 % จะเห็นได้ว่าคนที่เป็นเจ้าของบ้านโบราณส่วนใหญ่ต้องการที่จะอนุรักษ์บ้านให้อยู่ในสภาพรูปแบบเดิมอยู่

ข้อที่ 2 เจ้าของบ้านไทยลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะทำให้มีการซ่อมแซมบำรุงด้วยวัสดุสมัยใหม่ ระดับมาก 13.3% ระดับปานกลาง 11.1% และระดับน้อย 73.3% จะเห็นได้ว่าคนที่เป็นเจ้าของบ้านโบราณส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้มีการซ่อมแซมบำรุงด้วยวัสดุสมัยใหม่

ข้อที่ 3 เจ้าของบ้านไทยลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะทำให้ส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ระดับมาก 40.0% ระดับปานกลาง 35.6% และระดับน้อย 24.4%

ข้อที่ 4 เจ้าของบ้านไทยลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะทำให้กำลังใจต่อเจ้าของบ้านในการอนุรักษ์ ระดับมาก 77.8% ระดับปานกลาง 20.0% และระดับน้อย 2.2% จะเห็นได้ว่าเจ้าของบ้านโบราณส่วนใหญ่ต้องการกำลังใจในการที่จะอนุรักษ์บ้านโบราณเอาไว้

ข้อที่ 5 เจ้าของบ้านไทเลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุภายนอกตัวอาคารบางส่วน เช่น รากฐานอาคาร ระดับมาก 58.9% ระดับปานกลาง 24.4% และระดับน้อย 6.7% จะเห็นได้ว่าเจ้าของบ้านโบราณส่วนใหญ่ต้องการเปลี่ยนแปลงวัสดุภายนอกอาคารบางส่วน เช่นรากฐานอาคาร เพราะส่วนฐานของบ้านจะทรุดลงมาก

ข้อที่ 6 เจ้าของบ้านไทเลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุภายในตัวอาคารบางส่วน เช่น ไม้ระแนง หลังคา ระดับมาก 26.7% ระดับปานกลาง 37.8% และระดับน้อย 35.6% จะเห็นว่าระดับคะแนนความคิดเห็นในแต่ละระดับมีความแตกต่างกันไม่มากนัก

ข้อที่ 7 จะเห็นได้ว่าเจ้าของบ้านโบราณมีความคิดเห็นควรทาสีบ้านให้ดูใหม่และสมัยแต่ยังรูปแบบเดิม ระดับมาก 33.3% ระดับปานกลาง 31.1% และในระดับน้อย 35.6% จะเห็นว่าระดับคะแนนความคิดเห็นในแต่ละระดับมีความแตกต่างกันไม่มากนัก

ข้อที่ 8 จะเห็นได้ว่าเจ้าของบ้านโบราณมีความคิดเห็นควรทาสีใหม่แต่ใช้สีที่มีความใกล้เคียงกับสีเดิมมากที่สุด 51.1% ระดับปานกลาง 17.8% และระดับน้อย 31.1% เจ้าของบ้านประมาณครึ่งหนึ่งของทั้งหมดมีความคิดเห็นควรทาสีบ้านใหม่แต่ควรใช้สีที่มีความใกล้เคียงกับสีเดิมมากที่สุด

สรุปความคิดเห็นและความต้องการของเจ้าของบ้านโบราณในระดับมาก ที่มีคะแนนมากที่สุด อันดับที่ 1 เจ้าของบ้านไทเลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะทำให้กำลังใจต่อเจ้าของบ้านในการอนุรักษ์ 77.8% และอันดับ 2 เจ้าของบ้านโบราณต้องการที่จะอนุรักษ์บ้านให้อยู่ในสภาพรูปแบบเดิม 68.9% อันดับที่ 3 เจ้าของบ้านไทเลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุภายนอกตัวอาคารบางส่วน เช่น รากฐานอาคาร 58.9% อันดับที่ 4 เจ้าของบ้านโบราณมีความคิดเห็นควรทาสีใหม่แต่ใช้สีที่มีความใกล้เคียงกับสีเดิมมากที่สุด 51.1% อันดับที่ 5 เจ้าของบ้านไทเลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะทำให้ส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น 40.0%

สรุปความคิดเห็นและความต้องการของเจ้าของบ้านโบราณในระดับปานกลาง ที่มีคะแนนมากที่สุด คือ เจ้าของบ้านไทเลยโบราณมีความคิดเห็นอยากจะมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุภายในตัวอาคารบางส่วน เช่น ไม้ระแนง หลังคา 37.8%

สรุปความคิดเห็นและความต้องการของเจ้าของบ้านโบราณในระดับน้อย ที่มีคะแนนมากที่สุด อันดับที่ 1 เจ้าของบ้านโบราณต้องการให้มีการซ่อมแซมบำรุงด้วยวัสดุสมัยใหม่ 73.3% อันดับที่ 2 เจ้าของบ้านโบราณมีความคิดเห็นควรทาสีบ้านให้ดูใหม่และสมัยแต่ยังรูปแบบเดิม 35.6% อันดับที่ 3 เจ้าของบ้านโบราณมีความคิดเห็นควรทาสีบ้านให้ดูใหม่และทันสมัยแต่ยังรูปแบบเดิม 35.6%

4.4 ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อจำนวนบ้านไทยเลียบโบราณ

หัวข้อ	ปัจจัย	คิดเป็นร้อยละ (%)
สาเหตุสำคัญต่อการรื้อถอน	1. แบบเดิมไม่สวย อยากได้บ้านใหม่ที่มีความทันสมัย และมีความสวยงาม	49.00
	2. บ้านเก่ามาก ผุพัง ซ่อมไม่ได้ ไม่มีช่างที่จะช่วยบำรุงได้	23.00
	3. มีคนมาขอซื้อ แล้วให้ราคาดี	13.72
	4. มีเหตุผลหลายอย่าง (อื่น ๆ)	9.80
	5. ไม่รู้เหตุผล	3.90
ความเชื่อในการอยู่อาศัยและสร้างบ้านโบราณนาอ้อ	1. เป็นมรดกของบรรพบุรุษ ต้องแสดงความเคารพและอนุรักษ์ไว้	17.65
	2. อยู่แล้วสบายกาย สบายใจ	9.80
	3. ไม่มีความเชื่อเลย	15.69
	4. ไม่รู้เหตุผล	56.86
วิธีที่จะอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบ้านโบราณนาอ้อ	1. ขายหรือบริจาคให้วัด	7.84
	2. ให้ผู้ที่มีบ้านโบราณทำความร่วมมือกันไม่รื้อถอน	21.57
	3. หน่วยงานเข้ามาช่วยรับผิดชอบในการบูรณะซ่อมบำรุง	17.65
	4. แนะนำให้ลูกหลานช่วยกันสืบทอดและดูแลรักษาไว้	3.92
	5. ไม่รู้วิธี	49.02

หัวข้อ	ปัจจัย	คิดเป็นร้อยละ (%)
คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านโบราณนาอ้อ	1. ด้านจิตใจ	33.33
	2. ด้านศิลปะ วัฒนธรรม	15.69
	3. มีหลายด้าน	7.84
	4. ไม่รู้ว่ามีคุณค่าอะไร	43.14
ความสำคัญของสถาปัตยกรรมต่อชุมชนนาอ้อ	1. แสดงถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้านนาอ้อ	25.49
	2. เป็นที่อยู่อาศัย ในที่อื่นมาชม	13.73
	3. ทำให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป	5.88
	4. ไม่รู้ว่ามีค่าอย่างไร	60.86
ความเห็นเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาสถาปัตยกรรมบ้านโบราณ	1. อนุรักษ์และพัฒนา	78.79
	2. ไม่ต้องอนุรักษ์	9.09
	3. ไม่แสดงความคิดเห็น	12.12

ตารางที่ 4.8 ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อจำนวนบ้านไทเลยโบราณ

จากการสำรวจตามตารางที่ 4.8 ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อจำนวนบ้านไทเลยโบราณ
สำรวจความคิดเห็นคนในชุมชนตำบลนาอ้อ อ.เมือง จ.เลย จำนวน 50 ตัวอย่าง

ข้อที่ 1 สาเหตุที่สำคัญต่อการรื้อถอนบ้าน
สรุปผลการสำรวจ ดังนี้ คิดว่าแบบเดิมไม่สวย
อยากได้บ้านใหม่ที่มีความทันสมัย และมีความสวยงามมีอันดับสูงสุด 49.0%
อันดับที่ 2 คือ บ้านเก่ามาก ผุพัง ซ่อมไม่ได้ และไม่มีช่างที่จะช่วยบำรุง 23.0%
อันดับที่ 3 คือ มีคนมาขอซื้อแล้วให้ราคาดีก็เลยขาย 13.72% และอื่น ๆ อีก 9.8% ส่วนอีก 3.90%
ไม่รู้เหตุผลว่าทำไมถึงรื้อถอน

ข้อที่ 2 ความเชื่อในการอยู่อาศัยและสร้างบ้านโบราณ สรุปผลการสำรวจ ดังนี้ อันดับที่ 1 เป็นมรดกของบรรพบุรุษ ต้องแสดงความเคารพและอนุรักษ์ไว้ 17.65% อันดับที่ 2 ไม่มีความเชื่อเรื่องบ้านโบราณเลย 15.69% และอันดับ 3 มีความคิดว่าอยู่แล้วสบายกาย สบายใจ 9.8% และอีก 56.86% ไม่รู้ว่ามีคุณค่าอะไร

ข้อที่ 3 วิธีที่จะอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบ้านโบราณ สรุปผลการสำรวจ ดังนี้ อันดับที่ 1 ให้ผู้ที่มีบ้านโบราณทำความร่วมมือกันไม่รื้อถอน 21.57% อันดับที่ 2 ให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยรับผิดชอบในการบูรณะซ่อมบำรุง 17.65% อันดับที่ 3 ขายหรือบริจาคให้วัด 7.84% อันดับสุดท้าย แนะนำให้ลูกหลานช่วยกันสืบทอดและดูแลรักษาไว้ 3.92% และอีก 49.02% ไม่รู้ว่าจะมีวิธีอนุรักษ์อย่างไร

ข้อที่ 4 คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทยโบราณ สรุปผลการสำรวจ ดังนี้ อันดับที่ 1 ด้านจิตใจ 33.33% อันดับ 2 ด้านศิลปวัฒนธรรม 15.69% อันดับ 3 ด้านอื่นๆ 7.84% และอีก 43.14% ไม่รู้ว่ามีคุณค่าอะไร

ข้อที่ 5 ความสำคัญของสถาปัตยกรรมต่อชุมชนนาอ้อ สรุปผลการสำรวจ ดังนี้ อันดับที่ 1 แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชนนาอ้อ 25.49% อันดับที่ 2 เป็นที่อยู่อาศัยให้ที่อื่นมาเที่ยวชม 13.73% อันดับที่ 3 เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป 5.88% และอีก 60.86% ไม่รู้ว่าสถาปัตยกรรมบ้านโบราณนาอ้อมีความสำคัญอย่างไร

ข้อที่ 6 ความเห็นเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาสถาปัตยกรรมบ้านโบราณ สรุปผลการสำรวจ ดังนี้ อันดับ 1 อนุรักษ์และพัฒนา 78.79% อันดับที่ 2 ไม่ต้องอนุรักษ์และพัฒนา 9.09% และไม่แสดงความคิดเห็น 12.12%

4.5 ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่จังหวัดเลย

ประพนธ์ พลอยพุ่ม ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้กล่าวว่า “บ้านของคนในชุมชนนาอ้อ ส่วนใหญ่จะเป็นทรงปั้นหยาเสาดั้งอิฐ (ศิลปะในสมัยรัตนโกสินทร์) ในอดีตนั้น ลักษณะครอบครัวของคนนาอ้อเป็นครอบครัวใหญ่ จึงมักสร้างบ้านหลังใหญ่ เพื่อให้พอเหมาะกับสมาชิก และรสนิยมการปลูกบ้านมักแสดงให้เห็นถึงฐานะของเจ้าของบ้าน” (ประพนธ์ พลอยพุ่ม . เวทีเสวนาวิชาการเรื่องทิศทางการพัฒนาบ้านนาอ้อ, 12 ตุลาคม 2549)

พระครูประพัตร จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ได้กล่าวว่า “ เนื่องจากเป็นคนนาอ้อโดยกำเนิด และได้เห็นบ้านโบราณมาตั้งแต่เกิด จึงอยากอนุรักษ์บ้านโบราณนี้เอาไว้ให้คนรุ่นใหม่ได้เห็น เพราะมันสะท้อนถึงวัฒนธรรมและฝีมือเชิงช่างที่เป็นภูมิปัญญาของคนสมัยก่อน ที่มีความละเอียดอ่อน และในความคิดของอาตมาที่มองว่าสาเหตุที่คนสมัยนี้ไม่อยากซ่อมแซมบ้านที่ชำรุดผุ

ทั้ง ก็เพราะว่าอุปกรณ์บางอย่างมันหายากโดยเฉพาะกระเบื้องดินขมิ้นที่ปัจจุบันนี้ไม่มีขายในท้องตลาด คนนาอ้อในสมัยนี้จึงมักนิยมสร้างบ้านทรงสมัยใหม่ ที่สำคัญก็ต้องการตอบแทนพระคุณของพระครูวิจารณ์สังฆกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ผู้ซึ่งได้นำพระธาตุ รวมทั้งมีความมุ่งมั่น และพยายามที่จะอนุรักษ์และเก็บรักษาของเก่าแก่”

ศิลปะการสร้างบ้านโบราณนาอ้อนั้น เป็นศิลปะเฉพาะโดดเด่นอีกอย่าง การที่อนุรักษ์ เก็บรักษาไว้เพื่อแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณบรรพบุรุษที่ท่านได้ทำไว้ให้เราอาศัย บ้านโบราณมีความสำคัญกับชุมชนนาอ้อมาก เพราะว่ามันบอกถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ของชาวนาอ้อ การสร้างบ้านแปลงเรือน การอยู่อาศัย อดีตแต่ก่อนว่าพ่อแม่ บรรพบุรุษเขาอยู่มาอย่างไร สร้างบ้าน การทำมาหาเลี้ยงชีพ ที่อยู่อาศัยมาอย่างไร (พระครูประพัตรจันทร์โชติ .เวทีเสวนาวิชาการบ้านโบราณ สถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ , 16 กุมภาพันธ์ 2550)

คุณพล ไชยสินธุ์ ได้กล่าวว่า “ ผมมาอยู่ที่เมืองเลยเมื่อปี 2520 ตั้งแต่สมัยที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยยังเป็นวิทยาลัยครู เมื่อมาอยู่ก็อยากรู้จักเมืองเลยว่ามีความเป็นมาอย่างไร จึงได้พยายามศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาจากคัมภีร์ในใบลานบ้าง ในที่สุดได้ค้นพบภาพเขียนสีที่ผนังถ้ำที่วัดถ้ำผาปู่ซึ่งมีอายุประมาณ 2,500 ปี และได้มานมัสการหลวงปู่ท่อนแห่งวัดศรีภักย์วัน เพื่อสอบถามว่ามีใครที่อ่านภาษาในคัมภีร์ใบลานได้บ้าง หลวงปู่ได้แนะนำให้ไปหาพ่อผู้จารย์ ชาพันธ์ แต่ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้ว และยังบอกด้วยว่าคนสมัยก่อนที่เก่ง ๆ จะอ่านใบลานได้ไม่เกิน 10 ลาน ลานหนึ่งมี 2 หน้า หน้าหนึ่งมี 4 บรรทัด ซึ่งต่อมาได้มาพบกับตาหวัน ซึ่งทำให้ทราบว่าคนนาอ้ออพยพมาจากหลายทาง ทั้งจากเวียงจันทร์และหลวงพระบาง และที่สำคัญมีจารึกในใบเสมาหินทรายที่วัดบ้านห้วยห่าว (ห่าวเป็นภาษาลาวแปลว่าจันทน์สำหรับคักสัตว์) ซึ่งจารึกไว้ว่าพระโพธิสารราศซึ่งเป็นพระราชบิดาของพระเจ้าไชยเชษฐา ได้มาสร้างวัดห้วยห่าวในปี 2082 ซึ่งตรงกับจุลศักราช 965 หรือ พ.ศ.2150 มีอาณาบริเวณด้านเหนือยาว 1,500 วา ทิศตะวันออกยาว 1,200 วา ในจารึกยังกล่าวอีกว่าอันพืชผลในอาณาบริเวณนี้ ใครที่มาปกครองจะรื้อถอนมิได้ หากขัดขึ้นให้มีอันต้องตกนรก จึงสันนิษฐานว่า วัดห้วยห่าว คือ “เมืองเลยโบราณ” ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่วัดศรีภูมิ ในปี พ.ศ.2220 รวมทั้งยังได้ทำการศึกษาต่อไปจนกระทั่งพบว่าวัดศรีจันทร์บ้านนาอ้อ สร้างในปี พ.ศ.2430 ได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2543 ซึ่งพระครูท่อนและพระครูเผือกเป็นผู้ขอ ผู้ที่ทรงลงพระนามคือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดที่ยังหลงเหลือในเมืองเลย

ส่วนกรณีที่เกี่ยวข้องกับบ้านโบราณนั้น อยากเรียนถามเจ้าของบ้านโบราณว่า ใครบ้างที่คิดว่าถ้ายังมีชีวิตอยู่จะไม่ยอมให้มีการรื้อถอน ใครบ้างที่ยังไม่ค่อยแน่ใจและใครบ้างที่คิดว่าอย่างไรเสียก็ต้องรื้อถอน ซึ่งจะต้องจัดแบ่งทั้งกลุ่มไว้ให้ชัดเจน เพราะมีแนวความคิดอยู่ 2 แนวทาง คือ

1) ต้องจัดหากองทุนเพื่อมาช่วยในการซ่อมแซมหรือมาช่วยตัดแปลงเพื่อให้ทันสมัยสำหรับการอยู่อาศัยของลูกหลานรุ่นต่อ ๆ ไปที่เราเรียกว่าเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาไป

พร้อม ๆ กัน ที่สำคัญจะต้องระดมช่างมาช่วยกันออกแบบรูปทรงบ้านโบราณนาอ้อ ที่ยังคงรูปทรงไว้หลาย ๆ แบบ เพื่อให้คนได้เลือกให้เหมาะสมกับกำลังทรัพย์

2) ในด้านความมีคุณค่าของบ้านโบราณนาอ้อนั้น มองว่า

2.2) บ้านโบราณนาอ้อ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เหลือไว้ให้ลูกหลาน คำว่ามรดก หมายถึง สิ่งของที่เหลืออยู่จากผู้ตายและเก็บรักษาเอาไว้ให้ลูกหลานรักษา

2.3) บ้านโบราณนาอ้อมีคุณค่าด้านศิลปกรรม การก่อสร้าง เป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นไม่เหมือนใคร มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เหมาะสมกับภูมิอากาศ มีความสะดวกสบาย สามารถให้ผู้อยู่อาศัยมีความสุขและปลอดภัยได้ทั้ง ๓ ฤดู

2.4) บ้านโบราณนาอ้อ มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นถึงประเพณีชุมชนนาอ้อ เป็นชุมชนที่มีฐานะ เป็นชุมชนการค้าขายของคนเมืองเลย เป็นเรื่องเล่า เป็นร่องรอยให้เห็นถึงความเป็นมาว่าคนนาอ้อ บรรพบุรุษอพยพมาจากหลากหลาย ทั้งจากเวียงจันทร์ หลวงพระบาง และไทวน

2.5) บ้านโบราณนาอ้อ มีคุณค่าทางด้านการท่องเที่ยว การมีอะไรเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ผู้คนก็อยากมาเห็น อยากมาดู อยากรู้จัก ซึ่งเป็นคุณค่าที่ผู้คนสามารถนำมาปรับใช้ชีวิตประจำวันได้ เช่น สามารถพัฒนาไปเป็น Home stay และพัฒนาสินค้าควบคู่กันไปกับบ้านโบราณ จะก่อให้เกิดรายได้กับหมู่บ้าน

และมีข้อเสนอสำหรับผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1) สภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย ควรมอบเกียรติบัตรหรือโล่เพื่อยกย่องแก่เจ้าของบ้าน
- 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะได้สรรงบประมาณจัดตั้งเป็นกองทุน เพื่อให้เจ้าของบ้านที่มีความประสงค์จะซ่อมแซมได้มาใช้สอยโดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการ
- 3) ควรมีการจัดฝึกอบรมผู้ที่สนใจอยากเป็นช่างก่อสร้างบ้านโบราณ โดยช่างบ้านโบราณที่เหลืออยู่ในขณะนี้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้
- 4) ให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย
- 5) ให้มีเวทีเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับคุณค่าของบ้านโบราณอย่างต่อเนื่อง และควรให้เยาวชนที่เป็นลูกหลานได้มีส่วนร่วมรับรู้และแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นการปลูกฝังแนวความคิด” (คนพล ไชยสินธุ์ . เวทีเสวนาวิชาการเรื่องบ้านไทเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ ,16 กุมภาพันธ์ 2550

สุรินทร์ ดิเพียร หัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดเลย ได้กล่าวว่า “บ้านทรงไทเลยนอกจากจะบ่งบอกวัฒนธรรมของชุมชนแล้ว บ้านไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวได้ จะต้องมียังความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ มาเกี่ยวข้องหรือมาประกอบด้วย งานศิลปหัตถกรรม เช่น งานจัก

สาน งานปั้น งานทอผ้า อาหารพื้นเมือง ดังนั้นนอกจากเวทีในวันนี้แล้ว การจัดเวทีในครั้งต่อไป ให้รวบรวมงานศิลปะต่าง ๆ มาร่วมเสนอในเวทีเพื่อเรียนรู้ร่วมกันด้วย ซึ่งจะทำให้ทุกคนได้มองเห็นภาพและเกิดความเข้าใจในคุณค่าของชุมชนนาอ้อมากยิ่งขึ้น” (สุรินทร์ ตีเพียร .เวทีเสวนาวิชาการเรื่องบ้านไทเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ,16 กุมภาพันธ์ 2550

จันทะนี คามะดา ได้กล่าวว่า การอนุรักษ์บ้านโบราณนาอ้อ ในสมัยที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารในเทศบาลนาอ้อ เคยชวนพี่น้องพูดคุยกันอยู่บ้าง แต่ด้วยข้อจำกัดหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะการที่ไม่สามารถยับยั้งการขายบ้านโบราณของพี่น้องบ้านนาอ้อได้ และได้พยายามสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนบ้านนาอ้อได้ทราบถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมสิ่งปลูกสร้างอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามในขณะนี้ได้จัดหาทุนมาได้ก้อนหนึ่ง ทำการขอซื้อบ้านเก่าหลังหนึ่งมาปลูกไว้ในบริเวณวัดศรีจันทร์ ด้วยเจตนารมณ์ที่อยากจะอนุรักษ์บ้านโบราณเอาไว้มันเอง แต่ในสถานการณ์เช่นนี้ก็รู้สึกเป็นห่วง ดังนั้น เป็นโอกาสที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง น่าจะช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับพี่น้องชาวบ้านนาอ้อได้มาก (จันทะนี คามะดา เวทีเสวนาวิชาการทิศทางการพัฒนาบ้านโบราณนาอ้อ, 12 ตุลาคม 2549)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล บทเรียน และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปสาระสำคัญของงานวิจัย

โครงการวิจัยข้อมูลชุมชนเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานมีชีวิต ภูมิศึกษา คุณค่าของสถาปัตยกรรม บ้านไทยเลียบโบราณ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นโครงการที่เครือข่ายประชาสังคมจังหวัดเลย ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้แห่งชาติ (องค์การมหาชน) เพื่อศึกษาข้อมูลชุมชนในหลาย ๆ มิติ ที่แสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของกระบวนการชุมชนที่มีชีวิตแต่ด้วยการสร้างความเจริญของบ้านเมืองในปัจจุบัน มุ่งเน้นเรื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายเป็นหลัก ในทุกพื้นที่ของประเทศ โดยไม่ได้คำนึงว่าการพัฒนาให้บ้านเมืองเจริญดังกล่าว จะเป็นการทำลายศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะงานด้านสถาปัตยกรรม หากไม่มีการศึกษาและพยายามที่จะอนุรักษ์ไว้ งานสถาปัตยกรรมต่างๆก็จะหายไป เมื่อบ้านเมืองมีถนนที่รวดวังสะดวกสบาย ไฟฟ้าส่องสว่างทั่วทุกมุม ความเจริญดังกล่าวมีผลให้การดำรงวิถีชีวิตของคนชุมชนนาอ้อเปลี่ยนแปลงไป และสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลียบโบราณ ก็กำลังลดน้อยลงซึ่งเป็นผลมาจากการรื้อถอนแล้วสร้างบ้านแบบใหม่ การชำรุดทรุดโทรมโดยธรรมชาติ เพราะวัสดุก่อสร้างส่วนมากเป็นไม้ หากขาดการบำรุงรักษาที่ดีอายุการใช้งานไม่ยาวนานนัก

บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นชุมชนเก่าอีกชุมชนหนึ่งของจังหวัดเลย ที่มีอายุประมาณ ๓๐๐ ปีเศษ เป็นชุมชนที่มีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านไทย เนื่องจากเป็นสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับ ที่อยู่อาศัย ที่มีรูปแบบและความแตกต่างจากที่อยู่อาศัยของไทยโดยทั่วไป กล่าวคือ บ้านไทย นับเป็นสถาปัตยกรรมอาคารที่พักอาศัยที่เก่าแก่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานับ ๑๐๐ ปี ซึ่งมีลักษณะการสร้างงานด้านสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเอง และแฝงด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้านที่นำมาใช้ในการสร้างงานสถาปัตยกรรมบ้าน ตั้งแต่เทคนิควิธีการก่อสร้าง การเลือกวัสดุ วิธีการผลิตวัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง นับเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ได้รับการสืบทอดกันมาจากรุ่นบุรุษอย่างแท้จริง ตลอดจนการนำคติความเชื่อมาประกอบใช้ในการสร้างบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยให้เป็นไปตามวิถีชีวิตของชุมชนและสังคม

คุณค่าและสิ่งดีๆของ ชุมชนนาอ้อ ซึ่งให้เห็นถึงอารยธรรมความรุ่งเรืองในอดีตของคนนาอ้อ อันแสดงถึง กระบวนการเคลื่อนไหวที่มีชีวิตและมีคุณค่าของผู้คนในสังคม ที่ชุมชนเรียนรู้ร่วมกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน คุณค่าทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ก็คือ เครื่องมือที่คนในชุมชนนาอ้อใช้ในการ สร้างความเข้มแข็งของสังคม ซึ่งได้พิสูจน์ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์กรณีฝรั่งเศสนั่นเอง แต่จากการไปสัมผัสกับผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการผู้เฒ่าผู้แก่ และ ผู้นำทางความคิดที่ชุมชนนาอ้อใน

ปัจจุบันนี้ จะพบว่าได้ถูกถ่ายทอดและจัดแสดงไว้ที่ พิพิธภัณฑ์ชุมชนนาอ้อ อย่างเป็นระบบ แต่หลายคนอาจลืมเลือนหรือบางท่านอาจนึกไม่ออก เพราะคิดแต่เพียงว่าน่าจะทำหน้าที่เพียงสถานที่เก็บรวบรวมหลักฐานสิ่งของโบราณเท่านั้น โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ อาจไม่เข้าใจว่า บ้านโบราณนาอ้อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย บ้านโบราณนาอ้อเป็นศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่ไม่เหมือนใคร ซึ่งจัดว่าได้มีการออกแบบที่ชาญฉลาด มีความสะดวกสบาย สามารถให้ผู้อยู่อาศัยมีความสุขและปลอดภัย บ้านโบราณนาอ้อมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ บ้านโบราณนาอ้อมีคุณค่าทางด้านการท่องเที่ยวซึ่งหากมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว

หากย้อนหลังไปซัก ๕ – ๖ ปี บ้านโบราณนาอ้อ มีเกือบ ๑๐๐ หลัง แต่ปัจจุบันนี้น่าจะเหลืออยู่เพียง ไม่เกิน ๔๐ หลัง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ บ้านแต่ละหลังมีอายุในการก่อสร้างมายาวนาน บางหลังเริ่มผุพัง ประกอบกับความเป็นครอบครัวเริ่มเล็กลง คนนิยมปลูกบ้านที่มีรูปทรงสมัยใหม่ที่มีขนาดเล็กเพราะค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการปลูกบ้านสมัยก่อน และที่สำคัญไม้หายากแถมแพงมากเพราะป่าไม้ก็หมดไป ที่สำคัญคือ คนมีเงินมีการกว้านซื้อบ้านเก่ากันมาก สถานการณ์อย่างนี้คิดว่าในอนาคตบ้านโบราณที่น่าอ้ออาจเป็นเพียงตำนานหรือมีให้คนรุ่นหลังได้เห็นเฉพาะรูปถ่าย ถ้าไม่หาวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งในการที่จะช่วยกันอนุรักษ์บ้านโบราณที่เหลือนีการสืบทอดประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตแนวคิดและภูมิปัญญาของคนสมัยก่อน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องเริ่มต้นด้วยการปลูกให้ประชาชนในชุมชนบ้านนาอ้อ เห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลขของตน พร้อมทั้งชี้ให้เห็นว่า บ้านยังสามารถใช้ประโยชน์ ในการดำรงชีวิตได้ตลอดกาล

ทำอย่างไร ถึงจะปลูกหรือทำให้ อารยธรรมภูมิปัญญาดี ๆ ของนาอ้อเหล่านั้นได้หวนกลับคืนมา เพื่อถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลังได้สืบสานต่อด้วยความภาคภูมิใจในความเป็นนาอ้อ แต่จะมีคนรุ่นใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วนี้ชักก็คนที่เข้าใจและสนใจประวัติศาสตร์ ความเป็นสังคม วัฒนธรรม วิถีดั้งเดิมอันเป็นรากเหง้าของเมืองเลย ดังนั้น คณะทำงานเครือข่ายประชาสังคมจังหวัดเลยและกลไกเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดเลย จึงได้ร่วมมือกับสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ทำการศึกษาและวิจัยประวัติความเป็นมา และเรื่องราวต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์บ้านนาอ้อ เพื่อให้ได้ความรู้และข้อมูลรากเหง้าของความเป็นเมืองเลยอีกมิติต่อไป

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

5.2 สรุปผลการวิจัย

โครงการศึกษาวิจัย คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลขโบราณ บ้านนาอ้อ อ.เมือง จ.เลย มีคำถามวิจัยอยู่ 2 ประการ คือ

1.) สถาปัตยกรรมบ้านไทยเลขโบราณ มีคุณค่าเพียงพอสมควรที่จะอนุรักษ์และพัฒนาไว้หรือไม่

2.) ทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาบ้านไทเลียบราวม มีอะไร โดยทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล สัมภาษณ์ จัดเวที กับบุคคลที่เกี่ยวข้องบ้านไทเลียบราวม ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

5.2.1 ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านไทเลียบราวม และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง
พบว่า จากการสำรวจและสอบถามพบว่าจำนวนบ้านโบราณที่ยังคงสภาพอยู่ในชุมชนมีทั้งสิ้น 54 หลัง โดยทีมวิจัยแบ่งประเภทบ้านโบราณได้ 2 ประเภท ดังนี้

5.2.1.1 บ้านไทเลียบราวมประเภทที่ 1 บ้านโบราณที่อยู่ในชุมชน มีบุคคลเป็นเจ้าของ จำนวน 47 หลัง และมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงได้ดังนี้ บ้านโบราณที่มีแนวคิดว่าจะไม่รื้อถอน แต่จะพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซม และยังคงรูปแบบเดิม มีแนวโน้มมากที่สุด จำนวน 21 หลังคาเรือน รองลงมา มีแนวคิดว่าจะไม่รื้อถอนและอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม จำนวน 10 หลังคาเรือน ส่วนอีก 4 หลังจะรื้อถอนลูก ๆ และไม่มีผู้อยู่อาศัยอีก 5 หลังคา ที่เหลืออีก 7 หลังจะรื้อแล้วสร้างในรูปแบบใหม่

5.2.1.2 บ้านไทเลียบราวมประเภทที่ 2 บ้านโบราณที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัดศรีจันทร์ เป็นสมบัติของวัดศรีจันทร์ มีทั้งสิ้น 7 หลัง ใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แบ่งได้ดังนี้ ใช้เป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ เป็นสถานที่แสดงเรื่องราววิถีชีวิตการทำมาหากินของชุมชนในอดีต เมื่อครั้งอดีต แสดงภาพกิจกรรมของชุมชนในอดีต จำนวน 2 หลัง ส่วนอีก 5 หลังใช้เป็นกุฏิพระสงฆ์ ทุกหลังยังสมบูรณ์แข็งแรง ส่วนใหญ่จะซื้อมาจากชาวบ้านแล้วนำมาสร้างใหม่ แต่ยังคงรูปแบบเป็นบ้านโบราณเหมือนเดิม

5.2.2 ส่วนที่ 2 แสดงที่ตั้งและจำนวนบ้านไทเลียบราวม พบว่า หมู่บ้านที่มีบ้านไทเลียบราวมมากที่สุด คือหมู่ที่ 5 มี 11 หลังคาเรือน อันดับที่ 2 คือหมู่ที่ 4 และ 7 มีอยู่ 10 หลังคาเรือน อันดับที่ 3 คือหมู่ที่ 1 มี 5 หลังคาเรือน อันดับที่ 4 คือหมู่ที่ 6 มี 4 หลังคาเรือน อันดับที่ 5 คือหมู่ที่ 9 มี 3 หลังคาเรือน และอันดับสุดท้ายคือหมู่ที่ 2 และ 3 มีอยู่หมู่ละ 2 หลังคาเรือน ความใกล้ชิดกัน ความผูกพันของคนในหมู่บ้านเป็นสิ่งสำคัญ การพูดคุยแลกเปลี่ยนกันหลังจากเวทีเสวนาบ้านโบราณแล้ว คาดว่าน่าจะมีการแลกเปลี่ยนของคนที่มีบ้านโบราณในหมู่บ้านกันบ่อยขึ้นทำให้เกิดแนวคิดที่จะอนุรักษ์ไว้มากขึ้น

5.2.3 ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเจ้าของบ้านต่อบ้านไทเลียบราวม พบว่า ยังคงให้อยู่ในสภาพเดิมแนวโน้มมากถึง 68.9 เปอร์เซ็นต์ ไม่เห็นด้วยกับการที่จะใช้วัสดุสมัยใหม่ซ่อมแซม มีความเห็นถึง 73.3 เปอร์เซ็นต์ ควรมิกิจกรรมอะไรสักอย่างให้กำลังใจกับเจ้าของบ้านที่อนุรักษ์บ้านโบราณไว้มีแนวโน้มเห็นด้วยกับเรื่องนี้สูงถึง 77.8 เปอร์เซ็นต์ และการเลือกใช้วัสดุ พบว่า 58.9 เปอร์เซ็นต์เห็นด้วยกับการจะเปลี่ยนแปลงวัสดุภายนอกตัวอาคารบางส่วน และฐานอาคาร และเห็นด้วยกับการเปลี่ยนวัสดุภายในบางส่วนที่ผุพัง และที่จำเป็นเท่านั้น เช่น ไม้ระแนงหลังคา

ส่วนการทำสีนั้นไม่เห็นด้วยกับการทาสีบ้านให้ใหม่และทันสมัย แต่เห็นด้วยกับการทาสีให้ดูใหม่ แต่ให้ใกล้เคียงกับสีเดิมมีแนวโน้ม ถึง 51.1 เปอร์เซนต์

5.2.4 ส่วนที่ 4 ปัจจัยด้านต่างๆ ที่มีผลต่อจำนวนบ้านไทยเลียบราณ พบว่า สาเหตุที่มีการรื้อถอนมากที่สุด คือ แบบเดิมไม่สวย อยากได้บ้านใหม่ที่ทันสมัย มีความคงทน ถึง 49 เปอร์เซนต์ รองลงมาเพราะว่าบ้านเก่ามาก ผุพัง ซ่อมไม่ได้แล้ว ไม่มีช่างที่จะซ่อมบำรุงได้ ในเรื่องความเชื่อของการอยู่และสร้างบ้านโบราณ พบว่าชาวบ้านและมีเจ้าของบ้านบางส่วนไม่รู้ว่ามีความเชื่อเรื่องบ้านโบราณอย่างไร สูงถึง 56.86 เปอร์เซนต์ และไม่รู้ว่าจะมีวิธีการอนุรักษ์ไว้อย่างไร ไม่รู้ว่ามีความสำคัญอย่างไร และไม่รู้ว่ามีความสำคัญอย่างไรถึง 49.02, 43.14, และ 60.86 เปอร์เซนต์ตามลำดับ แต่ส่วนใหญ่ยังเห็นด้วยกับการที่จะอนุรักษ์บ้านโบราณไว้ มีแนวโน้มถึง 78.79 เปอร์เซนต์

5.2.5 ส่วนที่ 5 คุณค่าของบ้านไทยเลียบราณ แยกได้ดังนี้

5.2.5.1 เป็นมรดก ทางวัฒนธรรมที่ปู่-ย่า-ตา-ยาย เหลือไว้ให้ลูกหลานคำว่ามรดก หมายถึง สิ่งของที่เหลืออยู่จากผู้ตาย และเก็บรักษาเอาไว้ให้ลูกหลานรักษามีคุณค่าด้านศิลปกรรม การก่อสร้าง เป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นไม่เหมือนใคร มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเหมาะสมกับภูมิอากาศ มีวิวัฒนาการด้านวัสดุ เทคนิควิธีการก่อสร้างโดยใช้ แนวคิดและภูมิปัญญาที่สั่งสมประสบการณ์มาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งได้รูปแบบ กลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีนิยม ในการสร้างที่อยู่อาศัยของคนมาอื้อสืบทอดกันมา

5.2.5.2 มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สะท้อนให้เห็นถึงประวัติชุมชนมาอื้อเป็นชุมชนที่มีฐานะ เป็นชุมชนการค้าขายของคนเมืองเลย เป็นเรื่องเล่า เป็นร่องรอย ให้เห็นถึงความ เป็นมาว่าคนมาอื้อมีบรรพบุรุษอพยพมาจากหลายทางทั้งจากเวียงจันทร์ หลวงพระบาง และไทยวน

5.2.5.3 มีคุณค่าด้านการท่องเที่ยว การมีอะไรเป็นเอกลักษณ์เฉพาะด้าน ผู้คนก็อยากเห็น อยากมาดู อยากรู้จัก ซึ่งเป็นคุณค่าที่ชุมชนสามารถนำมาปรับใช้ชีวิตประจำวันได้ เช่น สามารถพัฒนาไปเป็น Home Stay และพัฒนาสินค้าควบคู่กันไปกับบ้านโบราณ(คนุพล ไชยสินธุ์ . เวทีเสวนาวิชาการเรื่องบ้านไทยเลียบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนมาอื้อ ,16 กุมภาพันธ์ 2550

สถาบันพิพิธภัณฑการการเรียนรู้แห่งชาติ

5.3 อภิปรายผล

แนวโน้มและการเปลี่ยนแปลง ที่เป็นผลพวงจากการพัฒนาเพื่อให้บ้านเมืองเจริญนั้น ทำให้การดำรงชีวิตและการอยู่อาศัยของคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้ที่มีบ้านโบราณ กำลังลดลงเรื่อยๆ หากไม่มีการทำอะไรซักอย่าง หรือปล่อยให้ไปไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ แนวคิดและภูมิปัญญาที่สั่งสมมานาน อาจหมดสิ้นไป เพราะกระแสการเลียนแบบ การดำรงชีวิตตามชนชาติอื่น การมี

คำนึงเอาอย่าง โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม และสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น สาเหตุดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการทำลาย รื้อถอน บ้านไทเลียบโราณเป็นอย่างมาก

สิ่งที่จะสามารถทำได้บ้านโราณดำรงอยู่ได้นั้น ควรต้องมีการสอน อบรม อธิบายและ ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชน ให้มีความเข้าใจ ที่ชัดเจนในเรื่องคุณค่าของผลงาน สถาปัตยกรรมบ้านไทเลียบโราณว่าเป็นภูมิปัญญา เป็นความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ ของชาวบ้านในอดีต ที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิต ความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้คนในชุมชน เกิดความรัก และหวงแหนในงานศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น

ความเป็นมรดก ทางวัฒนธรรม จากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา จนกลายเป็นประเพณีของ การสร้างงานที่อยู่อาศัย ที่มีโครงสร้างมั่นคง ปลอดภัย เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศ ของสถานที่ตั้งของหมู่บ้านนาอ้อ การออกแบบภายในบ้านเพื่อประโยชน์การใช้สอยไม่ สลับซับซ้อนอยู่กันอย่างอบอุ่น คือบ้านไทเลียบโราณจะเป็นบ้านไม้ หลังคาสูง เพื่อป้องกันสัตว์ ร้ายและน้ำท่วม และเป็นวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นมาของกลุ่มชน การดำรงไว้ซึ่ง รูปลักษณะของบ้านไทเลียบโราณ

5.4 บทเรียน

5.4.1 สิ่งที่กำลังท้าทายความสามารถของทุกคนในท้องถิ่นมากกว่าวิกฤตการณ์ สูญสิ้น มรดกทางวัฒนธรรม คือ การป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตการณ์ใด ๆ ซ้ำแล้ว ซ้ำอีก การวางแผนอาจเป็น บ่อเกิดของปัญหาที่ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ ท้องถิ่นที่ฉลาดจะเข้าขบคิดแก้ปัญหา ก่อนที่ปัญหาดังกล่าวจะ ขยายตัวกว้างออกไป

5.4.2 ทุกฝ่ายล้วนมีบทบาทในการเป็นผู้นำของชุมชนโดยไม่มีข้อยกเว้น ไม่ว่าจะเป็น มหาวิทยาลัย นักวิชาชีพ องค์การศาสนา และสื่อมวลชน

5.4.3 การร่วมมือกันทำงานก่อให้เกิดความยุ่งเหยิงซับซ้อนใจ แต่เป็นสิ่งที่จำเป็นใน ปัจจุบัน การทำงานแบบอาศัยความร่วมมือกัน ในเมืองและชนบทต่าง ๆ ต้องประสบปัญหาล้มลุก คลุกคลานบ้าง เกิดความผิดพลาดบ้าง แต่นั่นก็เป็นขั้นตอนที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ให้มีความแข็งแกร่งขึ้น

5.4.4 การทำงานไม่มีวันจบสิ้นไม่มีความสำเร็จใดที่ถือเป็นที่สุด ไม่มีชุมชนใดที่จะ หยุดนิ่งได้หลังจากบรรลุถึงผลสำเร็จแล้ว ไม่ว่าความสำเร็จนั้นจะยิ่งใหญ่สักปานใด

5.5 ข้อเสนอแนะ

5.5.1 ให้มีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นให้มีความรู้ ความชำนาญเรื่องบ้านโบราณ มีการสร้างงานกิจกรรม และการสื่อสารกับชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมให้ทุกส่วนในชุมชนได้เข้าใจถึงคุณค่าและประโยชน์ของสถาปัตยกรรมบ้านโบราณนาอ้อ โดยเฉพาะกับอนุชนแกนนำรุ่นใหม่

5.5.2 ให้มีการผลิตสื่อเผยแพร่หลากหลายรูปแบบ เชื่อมโยงพันธมิตร หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ เข้าร่วมดำเนินการ

5.5.3 สนับสนุนกิจกรรม การสืบสานงานช่างฝีมือบ้านไทเลยโบราณนาอ้อให้มากยิ่งขึ้น อาทิ การฝึกอบรมให้กับผู้ที่สนใจ บรรจุในหลักสูตรและเชื่อมโยงเข้ากับการศึกษานอกโรงเรียน กิจกรรมประกวดแข่งขันแบบบ้านโบราณประเภทต่าง ๆ เช่น แบบที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย แบบที่ต้องการอนุรักษ์ให้เหมือนเดิม ปรับปรุงบางส่วน ที่ชำรุดเสียหาย พร้อมมีการแสดงแบบบ้านนาอ้อแต่ละแบบให้บุคคลทั่วไปที่มีความสนใจจะสร้างบ้านใหม่ หรืออื่น ๆ และให้มีวิสาหกิจรับรองในรูปแบบเป็นงานมหรรมสถาปัตยกรรมบ้านไทเลยโบราณนาอ้อ เวทีวิชาการชุมชนอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

5.5.4 ควรสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงกิจกรรมที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน เช่น การทำเครื่องจักรสาร การทอผ้า การทำขนมจีน และอื่น ๆ ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับบ้านไทเลยโบราณแต่ละหลัง ซึ่งจะเป็นการทำให้เกิดเป็นพหุภักดิ์ที่มีชีวิตชีวาในชุมชนอย่างแท้จริง

5.5.5 ให้มีการจัดตั้งกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาบ้านไทเลยโบราณ มีการบริหารจัดการในรูปแบบกรรมการเครือข่ายบ้านไทเลยโบราณ โดยใช้ทุนทางสังคมของชุมชนและใช้ทุนที่เป็นงบประมาณภาครัฐ ที่เล็งเห็นคุณค่าและประโยชน์ของบ้านไทเลยโบราณที่มีต่อการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติต่อไป

5.5.6 ให้มีการดำเนินการเพื่อประกาศเป็นเขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น ต.นาอ้อ และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องทราบ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นทายาทและจะเป็นผู้ดูแลรักษามรดกบ้านไทเลยโบราณจากพ่อ แม่ ซึ่งมีส่วนที่จะร่วมพัฒนาและรับผลประโยชน์อันควรเกิดจากการประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ภายใต้ระเบียบ ข้อบังคับที่กำหนดขึ้น

5.5.7 ให้ท้องถิ่นกำหนดไว้เป็นเทศบัญญัติ ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า บ้านไทเลยโบราณ ต.นาอ้อ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันควรอนุรักษ์ไว้

5.5.8 การดำเนินการเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาบ้านไทเลยโบราณควรรวดเร็วทันต่อสถานการณ์ หากล่าช้า จำนวนบ้านไทเลยโบราณจะลดน้อยลงเรื่อย ๆ เพราะเจ้าของบ้านที่มีแนวความคิดอนุรักษ์บ้านไทเลยโบราณที่มีอยู่นั้น ส่วนใหญ่มีอายุมากและเสียชีวิตไปเรื่อย ๆ ดังนั้น

การกำหนดนโยบาย มาตรการการดำเนินการ รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณ ควรเริ่มดำเนินการให้เร็วทันต่อสถานการณ์

5.6 ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรดำเนินการโดยมีพื้นที่นำร่อง โดยต้องออกแบบให้ละเอียดถึงการอนุรักษ์ การพัฒนา และการสร้างใหม่ ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาภูมิทัศน์ของบ้านของชุมชนไปพร้อม ๆ กัน อาทิเช่น บ้านท่ามะนาว ม.4 ซึ่งมีองค์ประกอบที่มีความพร้อมหลายประการ เช่น มีจำนวนบ้านไทยเลขโบราณจำนวนมาก หมู่บ้านมีภูมิโนเวศน์ดีคล้ายห้วยเลย มีวัดที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและในการออกแบบกิจกรรม ควรให้มี องค์กร หน่วยงานที่หลากหลายขึ้น เพื่อจะได้เกิดประโยชน์สูงสุดในการประสานความร่วมมือกัน

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บรรณานุกรม

- เชี่ยวชาญ ชิตชม. สถาปัตยกรรมบ้านไทเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,2546
- เสาวภา ไพทยวัฒน์. พื้นฐานวัฒนธรรมไทยฯ. กรุงเทพฯ : ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ สำนักงานสถาบันราชภัฏ,2538.
- ไพโรจน์ แสงจันทร์. สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัย. กรุงเทพฯ : ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ,2536
- ประวิทย์ หาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดเลย . กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช ,2525
- คนุพล ไชยสินธุ์.วรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย.พิมพ์ครั้งที่ 3.เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์,2543
- ประมวล พิมพ์เสน. ความเชื่อเรื่องผี. ขอนแก่น : พระธรรมจันต์,ม.ป.ป.
- ไพโรจน์ เพชรสังหาร. คติความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการปลูกเรือน.สถาปัตยกรรมอีสาน.กรุงเทพฯ : มทป.,2530
- วิวัฒน์ เติมพันธ์. วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2536
- สามารถ จันทร์สุรย์.ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร อย่างไร.ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. พิมพ์ครั้งที่ 2.เสรี พงศ์พิศ บรรณาธิการ.กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.2536
- เหมือน แก้วสม.(เจ้าของ) ถูกข่มขืนในการปลูกเรือน.หนังสือผูก(ใบลาน) ม.ป.ป.
- จันทะนี คามะดา. ประวัติบ้านนาอ้อ. ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ,2548
- ศิลปกร,มหาวิทยาลัย.รายงานโครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว จังหวัดเลย. ม.ป.ท., 2544
- คนุพล ไชยสินธุ์. อาจารย์ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย : เวทีเสวนาวิชาการเรื่องบ้านไทเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ ณ วัดศรีจันทร์ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย ,16 กุมภาพันธ์ 2550
- สัมฤทธิ์ สุภามา . ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย :เวทีเสนา เรื่องทิศทางการพัฒนาบ้านนาอ้อ ณ ห้องประชุมสมาคมประชาสังคมจังหวัดเลย ต.กุดป่อง อ.เมือง จ.เลย ,12 ตุลาคม 2549

สัมฤทธิ์ สุภามา . ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย : เวทีเสวนาวิชาการเรื่องบ้านไทเลย
โบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ .ณ วัดศรีจันทร์ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย
,16 กุมภาพันธ์ 2550

ประพนธ์ พลอยพุ่ม . ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย : เวทีเสวนาวิชาการเรื่องบ้านไทเลย
โบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ ณ วัดศรีจันทร์ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย
,16 กุมภาพันธ์ 2550

ประพนธ์ พลอยพุ่ม . ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย : เวทีเสนา เรื่องทิศทางการพัฒนาบ้านนา
อ้อ ณ ห้องประชุมสมาคมประชาสังคมจังหวัดเลย ต.กุดป่อง อ.เมือง จ.เลย ,12 ตุลาคม
2549

สุรินทร์ ดีเพียร . ผู้ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดเลย : เวทีเสวนาวิชาการเรื่องบ้านไทเลย
โบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ ณ วัดศรีจันทร์ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย
,16 กุมภาพันธ์ 2550

จันทะนี คามะดา . ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลนาอ้อ : เวทีเสนา เรื่องทิศทางการพัฒนาบ้าน
นาอ้อ ณ ห้องประชุมสมาคมประชาสังคมจังหวัดเลย ต.กุดป่อง อ.เมือง จ.เลย
,12 ตุลาคม 2549

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ภาคผนวก ก

**ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป และข้อมูลทางทัศนคติแนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ภาพถ่าย บ้านไทเลย
โบราณที่คงเหลือในปัจจุบันของบ้านนาอ้อ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย จำนวนทั้งสิ้น 53 หลัง
แบ่งเป็น 2 ประเภท**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ประเภทที่ 1 บ้านโบราณที่อยู่ในชุมชนนาอ้อ ทั้ง 9 หมู่บ้าน มีบุคคลเป็นเจ้าของ
จำนวน 47 หลังคาเรือน

 หมู่ที่ 1 มี 5 หลังคาเรือน ดังต่อไปนี้

1.) ที่ตั้ง	บ้านเลขที่ 80 หมู่ที่ 1
ชื่อเจ้าของ	นายทองไหล ดวงศรี อายุ 52 ปี
	อาชีพ เกษตรกร ปัจจุบันอาศัยอยู่เอง
ระยะเวลาการก่อสร้าง	ประมาณ 80 ปี (สืบทอดกันมา 3 รุ่น)
พื้นที่ประมาณ (กว้าง × ยาว)	10 × 12 เมตร
แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง	จะไม่รื้อทิ้งแต่จะค่อยๆ ปรับปรุง แต่ก็ยังคง
สภาพเดิมไว้อยู่

ภาพบ้านนายทองไหล ดวงศรี (2549)

- 2.) ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 73 หมู่ที่ 1
 ชื่อเจ้าของ นายแซน เกาไชยะ อายุ 90 ปี
 ระยะเวลาการก่อสร้าง ประมาณ 80 ปี
 พื้นที่ประมาณ (กว้าง × ยาว) 14 × 10 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง จะพัฒนาปรับปรุง ให้เข้ากับยุคสมัย

ภาพบ้านนายแซน เกาไชยะ (2549)

3. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 1
 ชื่อเจ้าของ นางพยาม บุตรโยจันโท ปัจจุบันไม่ได้มาอาศัยอยู่
 นายสิงห์ เกตสิทธิ์ เป็นผู้อยู่อาศัยแทน
 ระยะเวลาการก่อสร้าง ประมาณ 70 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 13 × 15 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง อนุรักษ์ไว้ไม่รื้อถอน จะพัฒนาปรับปรุงให้เข้า
 กับยุคสมัยแต่คงรูปแบบเดิม

ภาพบ้านนางพยาม บุตรโยจันโท (2549)

4. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 90 หมู่ที่ 1
 ชื่อเจ้าของ นายมัย แซ่ฮึง
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 70 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 7 × 12 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง อนุรักษ์ไว้ จะพัฒนาปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัย
 แต่คงรูปแบบเดิม

ภาพบ้านนายมัย แซ่ฮึง (2549)

5. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 1
 ชื่อเจ้าของ นายคำพันธ์ เทพสวัสดิ์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 110 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 7 × 12 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่อนุรักษ์หรือถอนสร้างหลังใหม่

ภาพบ้านนายคำพันธ์ เทพสวัสดิ์ (2549)

หมู่ที่ 2 มี 2 หลังคาเรือน ดังต่อไปนี้

ที่ตั้ง	บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 2
ชื่อเจ้าของ	ยายดอกจันทร์ บุตรวิไล
ระยะเวลาก่อสร้าง	ประมาณ 80 ปี
พื้นที่ (กว้าง × ยาว)	8.5 × 12.5 เมตร
แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง	ไม่รู้ถอนจนกว่าจะเสียชีวิต จะอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม

ภาพบ้านยายดอกจันทร์ บุตรวิไล (2549)

ที่ตั้ง	บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 2
ชื่อเจ้าของ	นายเถิง สิมสวัสดิ์
ระยะเวลาก่อสร้าง	ประมาณ 80 ปี
พื้นที่ (กว้าง × ยาว)	9.5 × 7 เมตร
แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง	จะอนุรักษ์ไว้

ภาพบ้านนายเถิง สิมสวัสดิ์ (2549)

 หมู่ที่ 3 มี 2 หลังคาเรือน ดังต่อไปนี้

1. ที่ตั้ง	บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 3
ชื่อเจ้าของ	นางจินดารัตน์ คำยี่
ระยะเวลาก่อสร้าง	ประมาณ 50 ปี
พื้นที่ (กว้าง × ยาว)	11 × 15 เมตร
แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง	ไม่รื้อถอน

ภาพบ้านนางจินดารัตน์ คำยี่ (2549)

2. ที่ตั้ง	บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 3
ชื่อเจ้าของ	นางทองยศ โพธิตาชา อายุ 41
ระยะเวลาก่อสร้าง	ประมาณ ปี
พื้นที่ (กว้าง × ยาว)	8 × 10 เมตร
แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง	อยากอนุรักษ์ไว้

ภาพบ้านนางทองยศ โพธิตาชา (2549)

หมู่ที่ 4 มี 10 หลังคาเรือน ดังต่อไปนี้

- ที่ตั้ง

บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 4

ชื่อเจ้าของ

นางสมาน ชัชวาลย์

ระยะเวลาก่อสร้าง

ประมาณ 80 ปี

พื้นที่ (กว้าง × ยาว)

10 × 17 เมตร

แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง

ไม่รื้อถอน

ภาพบ้านนางสมาน ชัชวาลย์ (2549)

- ที่ตั้ง

บ้านเลขที่ 127 หมู่ที่ 4

ชื่อเจ้าของ

นางวัง ประยูรชาญ

ระยะเวลาก่อสร้าง

ประมาณ 20 ปี

พื้นที่(กว้าง × ยาว)

10 x 17 เมตร

แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง

ถ้าต้องซ่อมแซมก็จะรื้อ

ภาพบ้านนางวัง ประยูรชาญ (2549)

3. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 4
 ชื่อเจ้าของ นายสน พุทธมัตย์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 50 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 16 × 12 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง อนุรักษ์ไว้

ภาพบ้านนายสน พุทธมัตย์(2549)

4. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 161 หมู่ที่ 4
 ชื่อเจ้าของ นายใบ สุนันทา
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 60 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 10 × 8 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง รื้อเพราะมันพุง

ภาพบ้านนางใบ สุนันทะ (2549)

5. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 4
 ชื่อเจ้าของ นายทรงศักดิ์ ป้องนารา
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 50 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 14 × 8 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่รู้ถอนจะพัฒนาปรับปรุง

ภาพบ้านนายทรงศักดิ์ ป้องนารา (2549)

6. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 4
 ชื่อเจ้าของ นายคำ ศรีมงคล
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 60 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 18 × 10 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง จะรื้อถอน เพราะได้ถอนบ้านขึ้น

ภาพบ้านนายคำ ศรีมงคล (2549)

7. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 4
 ชื่อเจ้าของ ยายไม สิมสวัสดิ์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 80 ปี
 พื้นที่(กว้าง × ยาว) 10 × 8 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่รู้ถอน

ภาพบ้านยายไม สิมสวัสดิ์(2549)

8. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 79 หมู่ที่ 4
 ชื่อเจ้าของ นางพนอม กาจนโกมนต์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 70 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 14 × 10 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ซ่อมแซม และจะอนุรักษ์ไว้

ภาพบ้านนางพนอม กาจนโกมนต์ (2549)

9. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 4
 ชื่อเจ้าของ นายพรหมมา เพาไซ
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 60 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 10 × 8 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง เอาไว้เป็นอนุสรณ์

ภาพบ้านนายพรหมมา เพาไซ(2549)

10. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 197 หมู่ 4
 ชื่อเจ้าของ นายดี เมืองจันทร์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 80 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 15 × 8 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง รอดามลูกหลานยังไม่แน่ใจ

ภาพบ้านนายดี เมืองจันทร์(2549)

หมู่ที่ 5 มี 11 หลังคาเรือน ดังต่อไปนี้

1. ที่ตั้ง	บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 5
ชื่อเจ้าของ	นางหนู วงศ์อนุ อายุ 83 ปี
ระยะเวลาก่อสร้าง	ประมาณ 200 ปี
พื้นที่ (กว้าง × ยาว)	14 × 16 เมตร
แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง	ไม่มีเปลี่ยน ไม่รื้อถอน

ภาพบ้านนางหนู วงศ์อนุ(2549)

2. ที่ตั้ง	บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 5
ชื่อเจ้าของ	นางคำเจียน ดันยะลา
ระยะเวลาก่อสร้าง	ประมาณ 40 ปี
พื้นที่ (กว้าง × ยาว)	11 × 8 เมตร
แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง	ปรับปรุง ซ่อมแซม

ภาพบ้านนางคำเจียน ดันยะลา(2549)

3. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 5
 ชื่อเจ้าของ นางใบ ชัชวาลย์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 80 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 16 × 14 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ซ่อมแซม

ภาพบ้านนางใบ ชัชวาลย์(2549)

4. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 5
 ชื่อเจ้าของ นางน้อย เมืองจันทร์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 80 ปี
 พื้นที่(กว้าง × ยาว) 16 x 15 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง รอดามถูกลาน ยังไม่แน่ใจ

ภาพบ้านนางน้อย เมืองจันทร์(2549)

5. ที่ตั้ง เดิมบ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 5 ปัจจุบันไม่มีบ้านเลขที่
 ชื่อเจ้าของ นายปุ่น ดาวงศ์สา
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 40-50 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 12 × 14 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง รอคำตอบจากลูกชาย แต่ยังคงไว้

ภาพบ้านนายปุ่น ดาวงศ์สา (2549)

6. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 5
 ชื่อเจ้าของ นายบัวแขวง จูมจะนะ
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 60 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 12 × 14 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ไม่รู้และอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม

ภาพบ้านนางบัวแขวง จูมจะนะ(2549)

9. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 90 หมู่ 5
 ชื่อเจ้าของ นายสออัน ราชโยธา
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 70 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 12×14 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่รู้

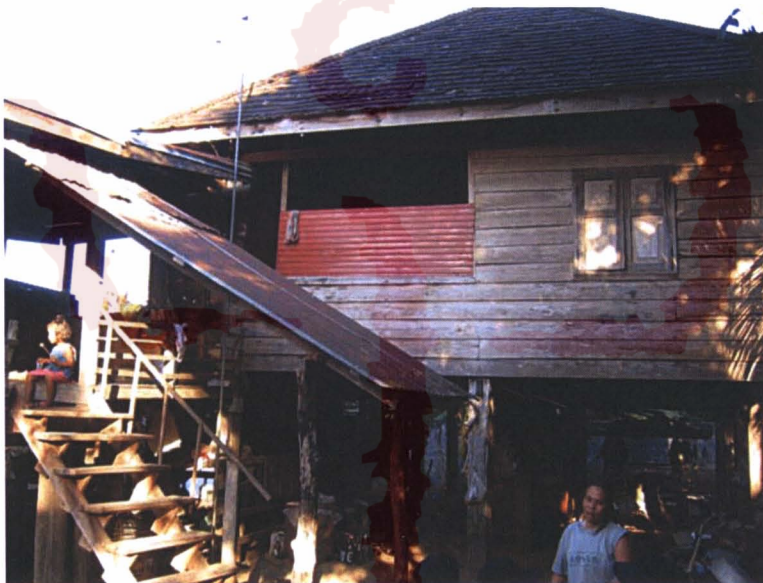
ภาพบ้านนายสออัน ราชโยธา(2549)

10. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 97 หมู่ที่ 5
 ชื่อเจ้าของ นายชอบ ราชโยธา
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 46 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 14×12 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง

ภาพบ้านนายชอบ ราชโยธา(2549)

11. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 69 หมู่ 5
 ชื่อเจ้าของ นางเปรมศรี วัฒนะ
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 90 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 16 × 14 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ซ่อมแซม

ภาพบ้านเปรมศรี วัฒนะ(2549)

หมู่ที่ 6 มี 4 หลังคาเรือน ดังต่อไปนี้

1. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 46 หมู่ 6
 ชื่อเจ้าของ นางจำปา วงศ์สม
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 100 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 16 x14 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง จะพัฒนาปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยแต่คงรูปแบบเดิม

ภาพบ้านนางจำปา วงศ์สม (2549)

2. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 6
 ชื่อเจ้าของบ้าน นางคำปิ่น ไชยคินี อายุ 57
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 50 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 9 × 15 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่เปลี่ยนแปลง

ภาพบ้านนางคำปิ่น ไชยคินี(2549)

3. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 18 หมู่ 6
 ชื่อเจ้าของ นายแสวง ชนชะเบง อายุ 88 ปี
 ระยะเวลาก่อสร้าง พ.ศ. 2500
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว)
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่เปลี่ยนแปลง

ภาพบ้านนายแสวง ชนชะเบง (2549)

4. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ หมู่ 6
 ชื่อเจ้าของ นางจบ บุญพรหม
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 41 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 16×16 สอก
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่รู้ ถอน จะอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม

ภาพบ้านนางจบ บุญพรหม (2549)

🏠 หมู่ที่ 7 มี 10 หลังคาเรือน ดังต่อไปนี้

1. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 8 หมู่ที่ 7
 ชื่อเจ้าของ นายชอง จันทาสี
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 100 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 14.5 × 8.5 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง อนุรักษ์ไว้ไม่รู้ถอน

ภาพบ้านนายชอง จันทาสี(2549)

2. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ หมู่ที่ 7
 ชื่อเจ้าของ นายสุจิน เพชรดี
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 200 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 7.5×8 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ขายให้ตาอ่อน หน้าวัดศรีชมชื่น

ภาพบ้านนายสุจิน เพชรดี(2549)

3. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 7
 ชื่อเจ้าของ นายสิทธิ บัวโสมนุรา
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 40 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 9×7.5 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่รื้อถอนเพราะบ้านไม้มันเย็นดีกว่าบ้านปูน

ภาพบ้านนายประสิทธิ์ บัวโสมนุรา(2549)

4. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 7
 ชื่อเจ้าของ นายประเวศ ธรรมวงศ์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 40 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 7 × 5 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง จะยกเสาขึ้นเพราะบ้านทรุด

ภาพบ้านนายประเวศ ธรรมวงศ์(2549)

5. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 7
 ชื่อเจ้าของ นายแสน โคตรชนะ
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 46 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 15 × 11 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง รอดามลูกหลานยังไม่แน่ใจ

ภาพบ้านนายแสน โคตรชนะ(2549)

6. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 7
 ชื่อเจ้าของ นายขัน ศรีคำมี
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 60 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 12 × 8 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง

ภาพบ้านนายขัน ศรีคำมี(2549)

7. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 7
 ชื่อเจ้าของ นางจันทิ จันทาศรี
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 40 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 6 × 8 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง จะพัฒนาปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัย

ภาพบ้านนางจันทิ จันทาศรี (2549)

8. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 37 หมู่ 7
 ชื่อเจ้าของ นายใบ พันทะลย์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 80 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 5 × 16 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง จะพัฒนาปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัย

ภาพบ้านนายใบ พันทะลย์(2549)

9. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 52 หมู่ 7
 ชื่อเจ้าของ นายแก้ว เจดีย์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 100 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 8.5 × 17 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่รื้อถอนเก็บเป็นอนุสรณ์

ภาพบ้านนายแก้ว เจดีย์ (2549)

10. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 68 หมู่ 7
 ชื่อเจ้าของ นายแนน โคตรชนะ
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 60 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 14 × 10 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงซ่อมแซมโดยการรองบ ไม่อยากรื้อถอน เสียหายไม่

ภาพบ้านนายแนน โคตรชนะ (2549)

 หมู่ที่ 8 ไม่มี

 หมู่ที่ 9 มี 3 หลังคาเรือน ดังต่อไปนี้

1. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 9
 ชื่อเจ้าของ นายนวล รามศิริ
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 57 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 9 × 13 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่รู้จะอยู่จนกว่าพัง

ภาพบ้านนายนวล รามศิริ(2549)

2. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 192 หมู่ที่ 9
 ชื่อเจ้าของ นายสวน สิมสวัสดิ์
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 50 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 17 × 10 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ใจอยากจะทำไว้ แต่ลูกอยากจะทำและ
 สร้างใหม่ ก็ต้องคุยกันอีกที

ภาพบ้านนายสวน สิมสวัสดิ์ (2549)

3. ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 53 หมู่ 9
 ชื่อเจ้าของ นายยัง พุทธมาศ
 ระยะเวลาก่อสร้าง ประมาณ 70 ปี
 พื้นที่ (กว้าง × ยาว) 9 × 17 เมตร
 แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง ไม่รู้ และอนุรักษ์ไว้เหมือนเดิม

ภาพบ้านนายยัง พุทธมาศ (2549)

ประเภทที่ 2 บ้านโบราณที่อยู่ในวัดศรีจันทร์ หมู่ที่ 1 ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย มีจำนวน 7 หลัง

หลังที่ 1 ใช้เป็นพิพิธภัณฑ์

หลังที่ 2 ใช้สำหรับแสดงภาพกิจกรรมของชุมชน

หลังที่ 3 ภูมิพระสงฆ์

หลังที่ 4 ภูมิพระสงฆ์

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

หลังที่ 5 กุฏิพระสงฆ์

หลังที่ 6 กุฏิพระสงฆ์

หลังที่ 7 ฤๅพิระสงฆ์

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ภาคผนวก ข
ภาพกิจกรรมการจัดเวทีชาวบ้าน

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไผ่เลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนน้ำอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไผ่เลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนน้ำอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนน้าอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนน้าอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทยเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนน้าอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทยเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนน้าอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทยเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเสวนาวิชาการ เรื่อง “บ้านไทยเลยโบราณสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าของคนนาอ้อ” วันที่ 16 ก.พ. 2550

เวทีเก็บข้อมูล

เวทีเก็บข้อมูล

เวทีเก็บข้อมูล

เวทีเก็บข้อมูล

ภาคผนวก ค

แบบสอบถามเจ้าของบ้านโบราณและบุคคลทั่วไป

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

แบบสอบถาม ที่ 1

เรื่อง คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทยเลียบราณ

สำหรับบุคคล ที่เป็นเจ้าของบ้านโบราณ

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ เป็นแบบสอบถามเจ้าของบ้านโบราณ บ้านนาอ้อ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย
2. แบบสอบถามชุดนี้มีทั้งหมด 2 ตอน
- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2 ความคิดเห็นในระดับความต้องการเกี่ยวกับบ้านไทยเลียบราณ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. อายุ ☐ 20-29 ปี ☐ 50-59 ปี ☐ 30-39 ปี ☐ 60-69 ปี ☐ 40-49 ปี ☐ 70 ปีขึ้นไป
3. ภูมิลำเนา(บ้านเกิด) บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
4. ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
5. อาศัยอยู่บ้านนาอ้อมาแล้วประมาณ.....ปี

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นในระดับความต้องการเกี่ยวกับบ้านไทยเลียบราณ

	ความต้องการ		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. สมควรรักษาให้คงอยู่ในสภาพรูปแบบเดิมของอาคาร	()	()	()
2. สมควรรื้อถอนสร้างอาคารหลังใหม่	()	()	()
3. สมควรซ่อมบำรุงการซ่อมด้วยวัสดุสมัยใหม่	()	()	()
4. สมควรส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น	()	()	()
5. สมควรสนับสนุนให้กำลังใจต่อเจ้าของบ้านการอนุรักษ์	()	()	()

6. สมควรเปลี่ยนแปลงวัสดุภายนอกตัวอาคารบางส่วน เช่นฐานรากอาคาร () () ()
7. สมควรเปลี่ยนแปลงวัสดุภายในอาคารบางส่วน เช่นไม้ระแนงหลังคา () () ()
8. สมควรทาสีบ้านให้ดูใหม่และทันสมัยแต่ยังคงรูปแบบเดิม () () ()
9. สมควรทาสีบ้านใหม่แต่ใช้สีที่ใกล้เคียงกับสีเดิมมากที่สุด () () ()
10. สมควรบำรุงรักษาให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสืบไป () () ()

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

แบบสอบถาม ที่ 2

เรื่อง คุณค่าของสถาปัตยกรรมบ้านไทยโบราณ

คำชี้แจง

- 1. แบบสอบถามนี้ เป็นแบบสอบถามสำหรับบุคคลทั่วไป บ้านนาอ้อ ต.นาอ้อ อ.เมือง จ.เลย
- 2. แบบสอบถามชุดนี้มีทั้งหมด 2 ตอน
- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ 2 ถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าและการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบ้านโบราณไทยเลย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

- 1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
- 2. อายุ ☐ 20-29 ปี ☐ 50-59 ปี ☐ 30-39 ปี ☐ 60-69 ปี ☐ 40-49 ปี ☐ 70 ปีขึ้นไป
- 3. ภูมิลำเนา(บ้านเกิด) บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
- 4. ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
อาศัยอยู่บ้านนาอ้อมาแล้วประมาณ.....ปี

ตอนที่ 2 ถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าและการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบ้านโบราณไทยเลย

- 1. ท่านคิดว่าสิ่งใดเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สถาปัตยกรรมบ้านโบราณไทยเลย ถูกทอดทิ้ง.....
.....
.....
- 2. ท่านคิดว่าบุคคลในบ้านนาอ้อมีความเชื่อในการสร้างบ้านโบราณในเรื่องใดบ้าง.....
.....
.....
- 3. ท่านคิดว่าจะมีวิธีการที่จะอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบ้านโบราณของชุมชนนาอ้อได้อย่างไร.....
.....
.....

.....

4. ท่านคิดว่าสถาปัตยกรรมไทยเลยมีคุณค่าทางด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

5. ท่านคิดว่าสถาปัตยกรรมไทยเลยมีความสำคัญเพียงใดต่อชุมชนนาอ้อ

.....

.....

.....

6. ท่านคิดว่าจะอนุรักษ์พัฒนาสถาปัตยกรรมบ้านโบราณไทยเลย หรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

7. ท่านต้องการหน่วยงานใดเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์พัฒนาบ้านโบราณไทยเลย

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง
ข้อมูลทีมงานศึกษาวิจัย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

1. ที่ปรึกษา

1.1 นายประพนธ์ พลอยพุ่ม

ตำแหน่งหน้าที่ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเลย
นายกสมาคมประชาสังคมจังหวัดเลย

1.2 นายสุรินทร์ ตีเพียร

ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการการท่องเที่ยว
สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต
๕ (อุดรธานี) และหัวหน้าศูนย์
ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดเลย

การศึกษา ปริญญาตรี บริหารรัฐกิจ
ปริญญาตรี นิเทศศาสตร์

1.3 นายสัมฤทธิ์ สุภามา

ตำแหน่งหน้าที่ วัฒนธรรมจังหวัดเลย

การศึกษา ปริญญาโท ไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา

1.4 นายสมปอง วิมาโร

ตำแหน่งหน้าที่ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน
จังหวัดเลย

การศึกษา ศาสนาศาสตรมหาบัณฑิต

1.5 นางจันทะนี คามะดา

ตำแหน่งหน้าที่ ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลนาอ้อ
การศึกษา ปริญญาโท ไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา

1.6 ผู้ช่วยศาสตราจารย์คุณพล ไชยสินธุ์

ตำแหน่งหน้าที่
สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

1.7 นายสุรศักดิ์ เพิ่มผล

ตำแหน่งหน้าที่ ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอก
โรงเรียน อ.เมืองเลย

2. ประวัติทีมนักวิจัย

2.1 นายวีระพล เจริญธรรม

เกิดเมื่อ

ผู้ประสานงานการดำเนินงานศึกษาวิจัย

14 มีนาคม 2598

สถานที่เกิด

จ.นครนายก

สถานที่อยู่ปัจจุบัน
การศึกษา

26 หมู่ 10 ต.ห้วยส้ม อ.ภูกระดึง จ.เลย

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้ประสานงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย

สถานที่ทำงาน

ศูนย์ประสานงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย

เลขที่ 3 ซอย 10 ถนนพัฒนาเมือง

ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย

2.2 นางสาวอภิญญา กรรณลา

หัวหน้าทีมศึกษาวิจัย

เกิดเมื่อ

31 ตุลาคม 2513

สถานที่เกิด

บ้านหัวฝาย ต.เราวัน อ.เราวัน จ.เลย

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

468 ถ.มะลิวัลย์ ต.ศรีสงคราม อ.วังสะพุง จ.เลย

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรีเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
จ.เชียงใหม่

สถานที่ทำงาน

ศูนย์ประสานงานประชาสังคมจังหวัดเลย
เลขที่ 3 ซอย 10 ถนนพัฒนาเมือง
ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย
โทรศัพท์ 042-832659

2.3 นางสาวอรุณา โสธรรมมงคล

ผู้ช่วยนักวิจัย

เกิดเมื่อ

23 มิถุนายน 2519

สถานที่เกิด

บ้านท่าข้าม ต.ชัยพฤกษ์ อ.เมือง จ.เลย

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

74 หมู่ 1 ต.ชัยพฤกษ์ อ.เมือง จ.เลย

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรีคอมพิวเตอร์(คป.) ม.ราชภัฏเลย

สถานที่ทำงาน

ศูนย์ประสานงานประชาสังคมจังหวัดเลย
เลขที่ 3 ซอย 10 ถนนพัฒนาเมือง
ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย
โทรศัพท์ 042-832659

2.4 นางสาวนิศา ดวงจันทร์

ผู้ช่วยนักวิจัย

เกิดเมื่อ

1 เมษายน 2531

สถานที่เกิด

อ.เมือง จ.เลย

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

102/5 ถ.พัฒนาเมือง ต.กุดป่อง อ.เมือง จ.เลย

ปัจจุบันศึกษาอยู่

สถาบันราชภัฏเลย

ประสบการณ์ที่ได้จากการสืบค้นและสำรวจข้อมูลหมู่บ้านอ้อ

การที่ได้ไปศึกษาชุมชนทำให้เราได้ทราบถึง

เข้าใจชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น วัฒนธรรมชุมชน และความเป็นอยู่
การดำรงชีวิต ทำให้รู้ว่าคนสมัยก่อนมีภูมิปัญญาในการสร้างบ้านที่นา
ที่มาก ๆ ซึ่งปัจจุบันเราจะเรียกว่าบ้านไทเลยโบราณ มันแสดงให้เห็น

เห็นถึงการพึ่งพาตัวเอง และธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ทำให้เราคิด
อยากที่จะอนุรักษ์หวงแหนและดำรงไว้ซึ่งลูกหลาน สืบไป

2.5 นางสาวจิราพร สอนพรหม

ผู้ช่วยนักวิจัย

เกิดเมื่อ

5 ตุลาคม 2530

สถานที่เกิด

บ้านติดต่อ ต.นาอาน อ.เมือง จ.เลย

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

258 ม.9 ต.นาอาน อ.เมือง จ.เลย

ปัจจุบันศึกษาอยู่

วิทยาลัยเทคนิคเลย

ประสบการณ์ที่ได้จากการสืบค้นและสำรวจข้อมูลหมู่บ้านนาอ้อ

จากการที่ได้ลงไปสำรวจข้อมูลในชุมชนนาอ้อ
ได้รับความรู้จากชาวบ้าน ทำให้เราจะปฏิเสธไม่ได้ว่าความรู้แบบนี้
มันเป็นความรู้ที่เขาจริง ๆ จำต้องได้ ปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม
ได้ ไม่ใช่ท่องจำอยู่ในตำราเพียงอย่างเดียว มันเป็นความรู้ที่เป็นมาแต่
โบราณผสมผสานพัฒนามาเรื่อย ๆ จนกลายมาเป็น ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ
หรือเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นประเพณี
วัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิต อย่างการสร้างบ้านในสมัยก่อนทั้ง
ที่ไม่มีเครื่องมือเครื่องไม้ที่สำเร็จรูปเหมือนสมัยนี้ แต่เขาก็สามารถ
สร้างให้สวยงามและแข็งแรงได้ และบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของ
ชุมชนนาอ้อได้ดี สิ่งเหล่านี้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันจนแยกไม่ออก
และกลัวว่าสักวันหนึ่งมันจะหายไปจากชุมชนนาอ้อ ซึ่งตนเองคิดว่า
มันเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

2.6 นางสาวแสงระวี ดาปะ

ผู้ช่วยนักวิจัย

เกิดเมื่อ

28 มกราคม 2533

สถานที่เกิด

อ.ภูกระดึง จ.เลย

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

17 ม.10 ต.หัวส้อม อ.ภูกระดึง จ.เลย

ปัจจุบันศึกษาอยู่

วิทยาลัยอาชีวศึกษาเลย

ประสบการณ์ที่ได้จากการสืบค้นและสำรวจข้อมูลหมู่บ้านนาอ้อ

ได้เรียนรู้คุณค่าของชุมชนและบ้านโบราณซึ่ง
เป็นมรดกและเอกลักษณ์ของคนเลย และได้เรียนรู้การดำเนินชีวิต
ของคนสมัยก่อนจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นรากเหง้าของคน เมืองเลยและ
รับรู้แนวคิดที่หลากหลายจากคนหลายกลุ่มหลายวัยหลายอาชีพ

2.7 เด็กชายธีระพล วัดเวียงคำ

ผู้ช่วยนักวิจัย

เกิดเมื่อ

23 กรกฎาคม 2536

สถานที่เกิด

อ.หนองเรือ จ.ขอนแก่น

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

99 ถ.ศรีรัฐ ต.กุดป่อง อ.เมือง จ.เลย

ปัจจุบันศึกษาอยู่

เทศบาล ๒ ศรีบุญเรือง

ประสบการณ์ที่ได้จากการสืบค้นและสำรวจข้อมูลหมู่บ้านนาอ้อ

ได้ความรู้เกี่ยวกับการทำแผนที่ เห็นคุณค่าของบ้านโบราณที่มีต่อชุมชนนาอ้อและคนนาอ้อ เมื่อได้ลงไปเดินสำรวจแผนที่บ้านนาอ้อทำให้ได้รู้ถึงน้ำใจของคนนาอ้อ รวมไปถึงวัฒนธรรมประเพณีของคนนาอ้อ ประสบการณ์ครั้งนี้เป็นประสบการณ์ที่ยิ่งใหญ่และหาที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว

2.8 เด็กหญิงมาลัยวรรณ ศรีวิวัฒน์

ผู้ช่วยนักวิจัย

เกิดเมื่อ

4 มกราคม 2537

สถานที่เกิด

อ.ปากชม จ.เลย

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

5/1 ต.เขียงกลม อ.ปากชม จ.เลย

ปัจจุบันศึกษาอยู่

เลยพิทยาคม

ประสบการณ์ที่ได้จากการสืบค้นและสำรวจข้อมูลหมู่บ้านนาอ้อ

เราได้รู้จักกับชาวบ้านนาอ้อและได้มีความสนิทสนมกับชาวบ้านนาอ้อ และเราได้รู้สิ่งที่เราไม่เคยได้ยินหรือไม่รู้เลยว่าแอบแฝงอยู่บ้านนาอ้อนั้นคือ บ้านโบราณ

2.9 เด็กหญิงวิไลลักษณ์ ยศปัญญา

ผู้ช่วยนักวิจัย

เกิดเมื่อ

15 เมษายน 2537

สถานที่เกิด

อ.นาแห้ว จ.เลย

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

375/2 ต.กุดป่อง อ.เมือง จ.เลย

ปัจจุบันศึกษาอยู่

โรงเรียนเมืองเลย

ประสบการณ์ที่ได้จากการสืบค้นและสำรวจข้อมูลหมู่บ้านนาอ้อ

ได้เรียนรู้ที่จะพูดคุยกับผู้อื่น ได้เห็นการใช้ชีวิตของคนในชุมชนความเป็นมาของบ้านนาอ้อและได้นำใจเป็นสิ่งที่ตอบแทน ของคนในชุมชน

วันกำหนดส่ง		

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ